બનામે યજદાન.

નૂરજહાન ઉર્ફે નૂરેનાર

નાટક તીન બાબકા,

જિસે,

મુનશી ગુલામ અબ્બાસ, ઉર્ફે અબ્બાસ અલી,

મુસન્નિફ, જવ્હરે ગૌહર વ નૈરંગે નાજને, જોન ઑફ આર્ક, ઔર કુવીન,
ઍલીઝાબેથકે ડ્રામોંમેંસે ઇન્તેખાબ કરકે,

વિકટોરિયા નાટક કમ્પનીકે વાસ્તે,

સલીસ, ઉર્દુયે મોઅલ્લામેં તસ્નીફ કિયા,

ઔર,

ખાસો આમકે લિયે,

મી૦ ખુરશેદજી મેહેરવાનજી બાલીવાલા,

માલિક કમ્પની મજકૂરને તીસરી બાર છપવાકે મુશ્તહર કિયા.

રુબાઈ.

જો દેખા ગૌરસે, જોશે હુબાબ કુછભી નહીં,
રહે આંખો તાબ હય દમકી જનાબ, કુછભી નહીં.
કસીકા કોઇ નહીં, હોંગે અપનેભી દુશમન,
બસ જહાંમેં બજુજ ઇન્કિલાબ, કુછભી નહીં. —"**અબ્બાસ.**"

સન ૧૯૧૩.

કીમત છે આને.

બનામે યજદાન.

નૂરજહાન ઉર્ફે નૂરોનાર

નાટક તીન બાબકા.

જિસે,

મુનશી ગુલામ અબ્બાસ, ઉર્ફે અબ્બાસ અલી,

મુસન્નિફ, જંજીરે ગૌહર વ નયરંગે નાજને, જોન ઑફ આર્ક, ઔર કુવીન,

ઍલીજ઼ાબેથકે ડ્રામોંમેંસે ઇન્તેખાબ કરકે,

વિકટોરિયા નાટક કમ્પનીકે વાસ્તે,

સલીસ, ઉર્દૂકે મોઅહલામેં તસનીફ કિયા,

ઔર,

ખાસ્સો આમકે લિયે,

મી० ખુરશેદજી મેહેરવાનજી બાલીવાલા,

માલિક કમ્પની મ઼જ઼કૂરને તીસરી બાર છપવાકે ઇજહાર કિયા.

રુબાઈ.

જો દેખા ગૌરસે, જોશે હબાબ કુછભી નહીં,
રહે આબો તાબ હય દમકી જનાબ, કુછભી નહીં.
કિસીકા કોઇ નહીં, હોંગે અપનેભી દુશમન,
કે ઇસ જહાંમેં બજુજ઼ ઇન્કિલાબ, કુછભી નહીં.—"અબ્બાસ."

સબ હક્ક મહફૂજ હયેં.

સન ૧૯૧૩.

કીમત છે આને.

બંબઈ—પરેલ લાલબાગમે ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત
પારસી ઑરફનેજ કૅપતન પ્રિંતીંગ વર્કસમે મેહેરજી બી.
મીઠાઈવાલાને છાપા હય, ઔર મી૦ ખુરશેદજી
મેહેરવાનજી બાલીવાલા, માલિક વિક્તોરિયા
નાટક કમ્પનીને તારદેવ, બાલીવાલા આન્દ
થીએતરમેંસે છપવાકે શુહરા
દિયા હય.

તખ્તયે નાટક.

મુજક્કર.

ખાવર............................ સિસ્તાન મુલ્કકા બાદશાહ—નેક.

અસ્લમ............... મલેકા જોહરાકા વલી અહ્દ બેટા—નાફરમાન.

કુમર.................................અસ્લમકા છોટા ભાઇ—નેક.

સયફ..................નાનબાઇ. અસ્લમકા સલાહકાર, મક્કાર દોસ્ત.

મહરૂમ.................................નૂરજહાંનકા છોટા ભાઈ—નેક.

મિરજા...................નાનબાઇ. હિજાબકા ખાવિંદ, ઘસીટાકા વાલિદ.

ઘસીટા........................... બેરિસ્ટર, મિરજા નાનબાઇકા બેટા.

ખબરદાર...............................તારવાલા, મિરજાકા હમસાયા.

માનેકચંદ.............................. લાકેટવાલા. }
મોતીલાલ.............................. અંગોઠીવાલા. } —જોહરિયાન.

ચક્કી.. મિરજાકા મુલાજિમ.

ઈફ્તેખારખાન.................અહમદનગરકા જાગીરદાર, નવ્વાબ.

હાજી...દખ્ખનકા નાઇ.

ચંચલ... ગુજરાતકા દરજી.

[illegible]ીમ.. બૂટવાલા.

[illegible]સરૂર ....કારીવાલા—બેવકૂફ.

મીo ફૂક્કડ... .... મિસ જુલ્ફનકા આશિક.

મીo ફેજજી ઘાસલેટ.............................મિસ જોબનકા આશિક.

લઠમાર ....ધોબી.

મિયાં ફાની ....નીમ હકીમ.

બયરંગબેગ...ડાકિયા.

મુઅન્નસ.

જોહરા........અફગાનિસ્તાનકી મલેકા. અસ્લમ, કમર ઔર દિલકશકી જઇફ વાલિદા.

દિલકશ .... જોહરાકી બેટી.

નૂરજહાંન.......................... ગરીબ, ફજીલતકી બેટી.

હિજાબ....... ....મિરજા કબાબચોરકી બીવી.

ફજીલત................................... નૂરજહાંનકી મા.

સુલ્તાના.............................ઘસીટાકી હિંદુસ્તાની બીવી.

મૅડમ મેરી.....ઘસીટાકી દૂસરી બીવી, વિલાયતકી મશહૂર ઍકટ્રેસ.

હસરત..........................મલેકા જોહરાકી વફાદાર કનીજ.

મીસ જુલ્ફન.......................... } મૅડમ મેરીકી બેટિયાં.
મીસ જોબન .... }

ફૂલઝડી............................ જુલ્ફન, જોબનકી દાયા.

નવાજ.................................... ઇરાની અંડેવાલી.

સિપાહસાલાર, અહેલકાર, વજીર, નકીબ, જલ્લાદ, દરબારી, રેલવે પુલીસ, ફૌજી સિપાહી, બજવૈયા, રકકાસાં, સાકી વગયરા.

ઈત્તલાએ આમ.

યેહે કિતાબ મુતાબિક ઍકટ નમ્બર ૨૦) સન ૧૮૩૭ ઔર ઍકટ નમ્બર ૨૫) સન ૧૮૮૭ કે દાખિલે રજીસ્ટર હોકર, તમામ હુકૂક ઇસમ ખુરશેદજી મેહેરવાનજી બાલીવાલા, માલિકાને વિકટોરિયા નાટક મંડલીકે લિયે મહફૂજ હયૈં. કોઇ સાહેબ બિલા ઇજાજત માલિક મજકૂરકે સ્ટેજપર ગાને યા છાપનેકા ઇરાદા ન ફરમાયૈં, નફઅકે ઉમ્મેદ પર નાહક નુકસાન ન ઉઠાયૈં.

બનામે યજહાન.

નૂરજહાન ઉર્ફે નૂરેનાર.

બાબ પહેલા—દિખાવ પહેલા.

મલેકા જોહરાકા દરબાર.

[અસ્લમ, કમર, દિલકશ ઔર સયફ બયઠે હયેં. મલેકા જોહરા, તખ્તપર રૌનક અફરોજ હયેં. પચાસ સાલા જુબીલીકા જલ્સા. દરબારી બા અદબ બયઠે હયેં. રક્કાસ હમ્દે ઇલાહી ગાતી હયેં.]

હમ્દ.

રક્કાસાન—

મૌલા તારો મોરા નૈયા ભવ-સાગરસે,
દાતા કયસે મીટે તુમ બીન અબ ચિન્તા—મૌલા.
બરસે અમ્રત ઘટા, અમન, ચમન, મગન રહે ગુલકારી,
આવોરી પ્યારી, રમકે, ઝુમકે, ઘૂમસે બારી બારી, નાચે સારી હીલમિલ.

દોહરા.

ઝુલના ડાલા જુલ્ફકા પ્રીતકા નદીયા પાસ,
જોકા દે ગયે જોબના, ચઢી પીંગ આકાસ.
સા પ મ ગ, મ ધ પ મ ગ,
સા ધ પ મ ગ, સા સા સા સા સા,
સા ધ પ ધ પ, મ પ મ ગ સા.

(જબાની)—જો એ અંદાજ કાતિલ હાથ તુને ઇસ તરફ ઝટકા,
ઉતર કર સીનેમેં ખંજર દીલે મુજતરમેં જા અટકા—મૌલા.

[એક કે પીછે એક દરબારી, ઉઠકર મલેકા જોહરાકી સના વ સિફતમેં બા અદબ તઅરીફ કહે સુનાતે હયેં.]

રૂબાઈ.

અસ્લમ—હય લામકાં યાદ હર મકીંકો,
કુમર—કે કાબુ ઇમકાંયે હય નગીંકો.
દિલકશ—દિખાતે હયેં આંખ જરેં ખુરકો,
સબ—ફલકને બખ્શા ચંદ દિન જમીંકો.

(સબ બા અદબ બયઠતે હયેં, જોહરા ખુશ હોતી હય.]

જોહરા—આફરીન! આફરીન! મેરી આંખે; જો જઇફુલ ઉમરીસે કિસી કદર બસારતકો ખો ચુકી હયેં, (સબકે તરફ ઇશારા કરકે) ઇન આફતાબોં, મહતાબોં ઔર સિતારોંકી તશરીફે સઇદસે દોબારા મુનવ્વર હુઇ જાતી હયેં. આજ મેરી પચાસ સાલા જૂબીલીકે દિન, જવાનીકી અવ્વલ પરસ્તીયેં યાદ આતી હયેં.

બયત.

કાલે બાલોંપર સુફેદીકા નમાયા રૂપ હય,
છાંવ થી કલ જિસ જગેહ, અફસોસ! અબ વાં ધુપ હય.

અસ્લમ—(મલેકાસે) સચ હય, અય જદ્દે અમજદ.

બયત.

રફતા રફતા ઉમ્ર પાનીકી રવાની હો ગઈ,
દારે ફાનીમેં જવાની; ઇક કહાની હો ગઈ.

સયફ—(અસ્લમસે અલગ) બિછાવ, બિછાવ મેરે લફજોંકા ખુના હુવા જાલ બિછાવ, ઔર પુરાની ચીડિયાકો ફંસાવ.

જોહરા—(ખુશ હોકર) જઝાક અલ્લાહ! (જોહરા, અપને ફરજ દોંકે દિલોંકા આજમાતી હય. પહેલે દિલકશસે હંસકર પૂછતી હય.) અચ્છા, અય મેરે ચમનિસ્તાને શબાબકી એક નાદમીદા કલી, (અસ્લમ ઔર કુમરસે) ઔર દો શુગુફતા ફૂલો, તુમ્મેંસે મુઝે આજ દાસ તહનિયતકી ખુશીમેં હરએક ક્યા ચીજ નજર કરતા હય? (સોચકર) મયેં એક વહો ચીજ ચાહતી હૂં, કે જિસ્સે દુનિયાકી તરહ આકિબતભી મેરી બખયર હો જાય. (અસ્લમકી તરફ મુખાતિબ હો કર) હાં, અસ્લમહી પહલે કુછ સુનાયે.

અસ્લમ—(સયફસે અલગ) અબ ક્યા સલાહ હય?

સયફ—(અસ્લમસે અલગ હૅંસકર) તસ્બીહ઼ ઔર બોરિયા.

[અસ્લમ, સયફ઼કી બાતેં જોહરાકો કહે સુનાતા હૈ.]

અસ્લમ—(જોહરાસે) અમ્માજાન, સલ્તનતકે તાજકા બોઝ; ઔલાદે અકબરકે સરપર ફેંક કર, એક તસ્બીહ઼ ઔર બોરિયા નજ઼ર કબૂલ કીજિયે, ઔર બહીસ્તે બરીંકી બાદશાહત હ઼ુસૂલ કીજિયે.

[જોહરા, અસ્લમકી બાતોંસે બાતિનમેં નાખુશ હોકર, જાહિરમેં ખુશી જતાતી હયૅં.]

જોહરા—શાબાશ ! અય સઆદતમંદ ઔલાદ, શાબાશ ! (દિલ-કશકે તરફ઼ મુખાતિબ હોકર) ઔર હાં, દિલકશ તુમ ?

[દિલકશ, દસ્તબસ્તા હોકર શરમાતી હય.]

દિલકશ—પ્યારી અમ્માજાન, મયૅં ખુદ પરાયા માલ હૂં, આપકો ક્યા નજ઼ર દૂં ?

બયત.

કર દોગી નજ઼ર ઔરોંકી તુમ, મુઝકો હાથસે,
હૂં નજ઼ર મયૅં, ન નજ઼ર લો બેટીકી જાતસે.

જોહરા—(દિલકશસે) હાં; દુરૂસ્ત અય મેરે ગુલશને આબરૂકે ચહકતે હુવે બુલબુલ, દુરૂસ્ત. (કુમરકે તરફ઼ મુખાતિબ હોકર) અબ મયૅં અપને કુમરસે જવાબે બરજસ્તાકી ઉમ્મેદવાર હૂં.

[કુમર, અસ્લમકી બાતેં સુનકર, જોહરાસે કહેકર, અસ્લમકો તઅના સુનાતા હય.]

કુમર—અફ઼સોસ !

બયત.

(દાંત પીસ કર) જિસકા મુહતાજે તરાહ઼ુમ હો; ઉસીકો કાટના ?
જિસ શજરકે સાયેમેં સોના; ઉસીકો કાટના ?

અસ્લમ—(કુમરસે ગુસ્સેમેં) કુમર, શાયદ યેહ ઇશારા મેરી તરફ઼ હય.

કુમર—(હિમ્મતસે) હાં, તુમારી તરફ઼ હય ! તુમ તાજે સલ્તનતપર એક બદનુમાં દાગ હો ! વફ઼ાશનાસ કબુતર નહીં, એક મુરદારખોર જાગ હો !

અસ્લમ—(કુમરસે ગુમાનસે) તુમ નહીં જાનતે, કે મયૅં વલી અહદ હૂં ?

કૃમર—(બેપરવાઇસે) જાનતા હૂં.

અસ્લમ—(કૃમરસે) ફિર દેખના, કે અસ્લમ અપના બદલા કયસે લેગા ! [જોહરા, અસ્લમકી નાલાયક બાતેં સુનકર ઉસે રોકતી હય.]

જોહુરા—અસ્લમ, ખામોશ રહો ! મુઝે તુમ્હારે લફ્જોમેંસે ખૂનકી બૂ આતી હય. તુમ્હારી આંખોંમેં બીજલિયેં કોંદતી હુઇ નજર આતી હયેં (અસ્લમ, એક તરફ હો જાતા હય. જોહરા, કૃમરસે પૂછતી હય.) હાં; કૃમર, બોલો; કે તુમ મુઝે કયા નજર દેતે હો ?

કૃમર—અપની જિન્દગી, અપની ઉમ્ર.

[જોહરા, કૃમરકી બાતેં સુનકર ખુશ હોતી હયેં.]

જોહુરા—સુબહાન અલ્લાહ ! મેરે કૃમર, તુમને મુઝે જિન્દગી દી, તો મયેંને તુમકો અપના તાજ દિયા.

[જોહરા, કૃમરકી બાતોંસે ખુશ હોકર ઉસે અપના તાજ દિયા ચાહતી હય, અસ્લમ રોકતા હય.]

અસ્લમ—(ગુસ્સેમેં જોહરાસે) યેહે તાજ મેરા હય !

જોહુરા—(ચિઢકે) કયા કહા ? કયસી બેઅદબી ?

અસ્લમ—યેહે તાજ (કૃમરકો બતાકર) ઇસે ન દેને દૂંગા !

જોહુરા—(અસ્લમસે ગુસ્સેમેં) જાવ, મેરી નજરસે દૂર હો જાવ ! વર્ના મુઝે અપની ફૌજી કુવતોંકો, તુમ્હારી ગુસ્તાખીયોંકો રોકનેકે લિયે, ઇશારા કરના પડેગા !

સયફ—(ખુદસે) વાહ ! દુખ સહે બી ફાખ્તા, ઔર કવ્વે અંડે ખાયેં ! [અસ્લમ, માકે હુકમસે નાચાર હોકર જાને ચાહતા હય.]

અસ્લમ—(જોહરાસે ગુસ્સેમેં) ખયર ! જાતા હૂં, મગર કીનેકી ચંગારી, ઇન શાહી મહેલોંકો જલાયગી. કૃમરકી દુશમની, ઇન્તેકામકા ભેસ લેકર સામને આયગી !

[અસ્લમ, તયશમેં જાતા હય, સયફ, કૃમરકે તરફ ઇશારા કરતે, અસ્લમકે પીછે જાતે જાતે કહતા હય.]

સયફ—(ખુદસે) અરે વ્હો જૂતી ચલવાવુંગા, કે હરએક

ખોપડી (સર ખોલકર) મેરી તરહ ગંજી હો જાયગી, ઔર એક એક જૂતેસે; એકસલંટ! એક્સલંટકી આવાજ આયગી.

[સયફ જાતા હય, દૂસરે તરફસે ફ઼જીલત દાખિલ હોકર, ખુદસે પુકારતી, આસમાનકે તરફ દેખકર શિકાયત કરતી હય.]

ફ઼જીલત—અય દુનિયાકી સલ્તનતોંકે ચરાગ઼ો ગુલ હો જાવ! બાદશાહો! ઇન્સાફ ઔર દાદકે લફ઼્જોંકો અપને જબાંનોસે ધો ડાલો! આસમાનો! મુઝપર ફૂટ પડો; કે મયઁ, ઇન્સાફ! ઇન્સાફ! ચિલ્લા રહી હૂં!

બયત.

ઉઠ નહીં સકતી સદા; દર્દે દરંકી હૂકસે,
વર્ના અય નોશીરવાં, તુઝકો બુલાતી ફૂકસે.

[જોહરા દુખી ફ઼જીલતકી ફ઼રિયાદ તનહાઇમેં સુના ચાહતી હય.]

જોહરા—(સબસે) હાજરીન, તખ્લિયા. (જોહરા, કમર ઔર ફ઼જીલતકે સિવા, સબ જાતે હયેઁ, જોહરા, ફ઼જીલતસે) બુઢ્યા, કયા ફ઼રિયાદ હય? કયા ઇન્સાફ ચાહતી હય?

મુસલ્લસ.

દર્દ હય; હમદર્દ દિલમેં મેરે, તેરે દર્દસે,
હય પસીના ખૂંકા જાહિર રૂખકે રંગે જર્દસે,
સર્દ મેહરીકા ગિલા પયદા હય; આહે સર્દસે.

ફ઼જીલત—નામવર મલેકા, જબકે રાત હમારે માતમમેં સિયાહ લિબાસ પહેન લેતી હય, એક શખ્સ બારહ બજે; હર શબ, મેરી બેટી નૂરજહાનકી ઇસ્મત બરબાદ કરને આતા હય! અચ્છી મલેકા, કલ બેઇસ્મતીકી આખરી રાત હય! બચાવ! મેરી બેટીકી ઇજ્જત બચાવ! [ફ઼જીલત રોતી હય, જોહરા, અફ઼સોસ કરતી હય.]

જોહરા—ઉફ઼! દિલેરી ય્હે બેબાકી! (ફ઼જીલતસે) અચ્છા; બુઢ્યા ન રો. મુઝે અપના પતા બતા. તેરી બેટીકી ઇજ્જત પર મયેઁ અપની ઇજ્જત નિસાર કર ડાલૂંગી, ઉસકે બાલ બાલકી આફ઼તકો અપના સર સદકે કરકે ટાલૂંગી.

[ગયે જોહરાકે, ફ઼જીલત રોતી રોતી જાતી હય, કમર, તનહા રહેકર, ફ઼જીલતકી હાલત પર અફ઼સોસ કરતા હય.]

કુમર—એ જહાને નાબકાર ! બદશઆર ! મક્કાર ! તુઝ પર ધિટક્કાર ! (ફ઼જીલતકે દુશમનપર ચિઢ઼તા હય.) એ ગરીબ દુનિયાકે દુશમન જાલિમ ! બદશઆર ! અબ તેરા સીના હોગા, (ઇતનેમેં સયફ઼ ઔર અસ્લમ યક બ યક આકર દબક્કર કુમરકો સુનતે હયેં) ઔર મેરા ખંજરે ખુંખાર ! [સયફ઼, અસ્લમકો અલગ કહેકર ઉસે છેડ઼તા ઔર ભડ઼કાતા હય.]

સયફ઼—સુનો ! (અસ્લમકે તરફ઼ ઇશારા કરકે) તેરા સીના હોગા, ઔર ખંજરે ખુંખાર ! (તઅનેસે) યેહ હય તુમ્હારા છોટા ભાઇ બરખુરદાર !

અસ્લમ—(ગુસ્સેમેં કુમરસે) ક્યૂં ? એ બદમઆશ ! જલીલ ! મક્કાર ! ક્યા તૂ અપની ફ઼િત્ના અંગેજીયોંસે, મુઝે હલાક કરના ચાહતા હય ? ક્યા મેરી શમશીર ન્યામમેં રહેગી, ઔર તેરી ગર્દન આરામમેં રહેગી ? [કુમર, અસ્લમકી બેઇમાની દેખકર; હયરતસે સોચતા હય.]

સયફ઼—(ખુશ હોકર ખુદસે) સુલગી ! અચ્છી સુલગી !

અસ્લમ—(કુમરસે) ક્યૂં ? ક્યૂં ચુપ હય ? ક્યા તૂ માંકી મદદ પર મગરૂર હય, જિસકી અકલો હોશમેં ફ઼તૂર હય ?

[કુમર, અસ્લમકી બેવફ઼ાઇપર તઅના દેતા હય.]

કુમર—(ખુદસે) અફ઼સોસ ! (અસ્લમસે) ઉસકી અકલો હોશમેં ફ઼તૂર હય, જિસકે ઝૂંટે ટુકડ઼ે ખાકર આપને હોશ સઁભાલા ? વોહ દીવાની હય; જિસને આપકો અપની બેઇજ્જ઼તીકે લિયે પાલા ?

અબયાત.

અસ્લમ—સિડ઼ી હય, વોહ પાગલ હય, ઔર તુન્દ ખૂ હય,
નહીં મા, વોહ દેકિ દુશમને કીના જૂ હય.
[કુમર, અસ્લમકી નાફ઼રમાનીપર અફ઼સોસ કરકે માકે તરફ઼ ઇશારા કરકે કહેતા હય.]

મુખમ્મસ.

કુમર—(ખુદસે) સુન અમ્માં ! યેહ ક્યા બેટેકી ગુફ઼્તગૂ હય !
તૂ હો દૂર નજરોંસે, યેહ આરજૂ હય.
(અસ્લમકો બતાકર) કહાં પ્યાર યેહ, તૂ ગૂલે સુર્ખરૂ હય,
ન તેરીસી રંગત, ન તેરીસી બૂ હય,
જિધર દેખતા હૂં, ઉધર તાંડ઼ી તૂ હય.
[સયફ઼, અસ્લમકો સુનાકર, ઉસે ચટકાતા હય.]

અસ્લમ—(નરમીસે) અગર અબ્બી તૂ ખુદી માકે ખિલાફ હો જાય, તો મયઁ તેરી ખયરખ્વાહીસે મુંહ નહીં મોડ સકતા.

કુમર—તો તુમ્હારી કયા મનશા હય ?

અસ્લમ—(કુમરકા હાથ પકડકે) ખૂન ! બેહયા ! તેરા ખૂન !

કુમર—બ્બ્ર ?

અસ્લમ—કહેર !

[કુમર, જુલ્મસે હારકર અમાન ચાહતા હય.]

કુમર—(આજીજીસે) અમાન !

અસ્લમ—બેજાન. [સયફ, દિલમે ખુશ હોતા હય.]

સયફ—(ખુદસે જલ્દીસે) ચલી, ચલી, જૂતી ચલી, દોનો જહન્નમ ભડકે, અબ મેરી દાલ ગલી.

[અચાનક દિલકશ આતી હય, દોનોંકો લડતે; ઝઘડતે દેખકર હયરાન હોતી હય.]

દિલકશ—કયસા શોર ? (અસ્લમકે હાથમેં ખંજર દેખકર, ઘબરાકે ચિલ્લાતી હય) એ ખુદા ! અમાન ! અમાન ! (પુકારકર) દૌડો ! દૌડો ! (અસ્લમકા હાથ પકડકે) ભાઈ, જાલિમ ? અસ્લમ ?

અસ્લમ—(દિલકશકો ઝટકકે) છોડ !

[જોહરા, દાખિલ હોકર, અસ્લમ ઔર કુમરકે દરમ્યાન આકર, દોનોંકો અલગ કરતી હય.]

જોહરા—કયસા ગુલ હય ? અસ્લમ ! કુમર ! યહે ખાંનાજંગી ? ફસાદે ખૂન ? ખુશીકે, દિન યહે બદશુગુન ?

સયફ—(બનાવટસે) મલેકા સાહેબા, બેગમ સાહેબા, યહે કયા ! એ ખુદાયે જહાન, બચા ! બચા !

[ઢોંગ કરકે રોતા હય, જોહરા, કુમરકા હાથ છોડાતી હય, અસ્લમ, આંખેં નિકાલતા અલગ હોતા હય, કુમર, હયરતસે દેખતા હય, દિલકશ, ઘબરાતી હુઇ દેખતી હય. સબ હયરત.]

બાબ પહેલા—દિખાવ દૂસરા.

મિરઝાકા મકાન.

[એક અલ્મારી, મેજ, મેજ પર બ્લેકીન ઔર બુરૅશ. હિજાબ, અપને હુસ્નપર નાઝ કરતી, આતી હય.]

હિજાબ, ખુદા તેરે મિરઝાકો સલામત રખ્ખે. ગો વ્હો બુઢા, અડિયલ ટટ્ટુ હય, મગર નિખટ્ટુ નહિ, સિવાયે તેરે ઔર કિસીપર લટ્ટૂ નહીં. (ખબરદારકો સામનેસે આતા હુવા દેખકર) યેહ કૌન આ રહા હય ? [ખબરદાર આનકર આદાબ બજા લાતા હય.]

ખબરદાર—અમ્મા હિજાબ, આદાબ અર્જ હય.

હિજાબ—આદાબ. ક્યૂં ખબરદાર ? કિસ કામકે લિયે આયા હય ?

ખબરદાર—જનાબ, મયૈં કુછ નૌકરીકી ઉમ્મેદ પર આયા હૂં, તારકે કામસે પરેશાન હો ગયા હૂં. અપને ખાવિંદકો કહો કે મુઝે ઔર નહીં તો અપને ભટિયારખાનેહી નૌકર રખ લે. (મિરઝા આતા હય ઔર ખબરદારકો દેખકર દબકકર ખડે રહતા હય) અપને જોબન; જવાનીકા સદકા રહમ કરો ! રહમ કરો !

[મિરઝા, ખબરદારકી બાતેં સુનકર વહમ કરતા હય.]

મિરઝા—(ખુદસે) જોબન; જવાનીકા સદકા રહમ કરો ! યેહ બદમઆશ ફિર યહીં આ ધમકા ! (જાહેર હોકર દાંત પીસકર ખબરદારસે) ક્યૂં મિયાં રહમ માગનેવાલે સરજોર ?

ખબરદાર—(ચોંકકર ખુદસે) અરર ! કબાબ ચોર ! (મિરઝાસે) જનાબ, મયૈં તો નૌકરીકે લિયે આયા થા, ખફા ન હો, જાતા હૂં.

[ખબરદાર જાતા હય, મિરઝા; હિજાબ પર ચિડતા હય.]

મિરઝા—(હિજાબસે) અબ કભી તને ઇસ બદમઆશકો બુલાયા, તો યાદ રખ, કીમા કર ડાલૂંગા તેરી બોટી બોટી, કાટહી ડાલૂંગી તેરી નાક ઔર ચોટી ! [બાહેરસે સુલ્તાનાકી આવાજ આતી હય.]

સુલ્તાના—(બાહેરસે) મિરજા સાહેબ ? (મિરજા કાન દેતા હય) મિરજા સાહેબ ? [મિરજા, સુલ્તાનાકી આવાજકો ખબરદારકી આવાજ સમજકર ચિડ઼તા હય.]

મિરજા—(ખુદસે) અરે ! ફિર વહી ચંધાડ઼તા હય, વહી પુકારતા હય ! [મિરજા આવાજકે તરફ઼ જાતા હય, હિજાબ અફ઼સોસ કરતી હય.]

હિજાબ—તોબા ! મેરે અલ્લાહ ! બૂડ઼ે મિયાંબી કિતને હાસિદ હયેં ! ગરીબપર શક કરકે નાહક઼કા ઇતાબ !

[મિરજા ગયા બાદ઼ સામનેસે મુકાબિલકી તરફ઼સે ખબરદાર તાર લિયે આતા હય, હિજાબ ઉસે દેખકર ચોંકતી હય.]

ખબરદાર—અસસલામો અલયકુમ અમ્મા હિજાબ.

હિજાબ—અરે મુવા ફિર ક્યૂં આયા ખાનાખરાબ ? મિયાં દેખ લેગા તો જૂતે મારેગા બેહિસાબ !

ખબરદાર—મયેં યેહ પૂછને આયા, કે તુમ્હારે બેટે ઘસીટેકે વિલાયતસે આનેકા તાર તો આ ચુકા હય. સુના હય, કે આજ આનેકા દિન હય, ક્યા યેહ સચ હય ?

[સુલ્તાના ઔર મિરજા આતે હયેં, મિરજા ખબરદારકો દેખે બગયર સુલ્તાનાસે કહેતા હય.]

મિરજા—બેટી, મયંને સમઝા કે શાયદ વોહ તારવાલા ખબરદાર હય હરામજાદા ! (ખબરદારપર નજર જાનેસે ગુસ્સા કરતા હય) અરે ! કંગાલ ? ફિર યહીં મૌજૂદ હય ચંડાલ ? (ચિડ઼કર ખુદસે) અરે કહાં હય વોહ મેરા મુરગી કાટનેકા છુરા ! છુરા ! છુરા !

[મિરજા તયશમેં જાતા હય, ખબરદાર, ઘબરાકર ઇધર ઉધર દેખકર અલ્મારીમેં છિપના ચાહતા હય.]

ખબરદાર—ઓ મેરી મૈયા ! મુઝે બચા ! મયેં ફ઼ંસા બુરા ! બુરા ! બુરા ! [ખબરદાર છિપતા હય, હિજાબ ઘબરાકર ભાગા ચાહતી હય.]

હિજાબ—સુલ્તાના, મિયાંકે ગુસ્સેસે ઘબરાતી હૂં, મયેં તો ભાગ જાતી હૂં. [હિજાબ ભાગ જાતી હય, મિરજા હાથમેં છુરા લિયે ગુસ્સેમેં આતા હય, ઇધર ઉધર દેખકર સુલ્તાનાસે પૂછતા હય.]

મિરજા—કહાં હય વ્હો રિજાલા, મેરી બુઢ્ઢી અંદરિયાકો ફંદેમેં ફસાનેવાલા ?

સુલતાના—મિરજાજી, વ્હો તો ભાગ ગયા.

મિરજા—ઔર બુઢિયા; ફરેબકી પુડિયા ?

સુલતાના—વ્હો અંદર ગાયબ હો ગઇ.

[સુલતાના જાતી હય, ઘસીટા ઔર મેરી ખુશીમેં ગાતે હુવે આતે હયેં, મિરજા, અલગ ખડા રહેકર, હયરતસે ઉન્હેં દેખતા હય, મેરીકે હાથમેં ખુદકા કપડા હય.]

ગાના.

મેરી—ડિયર ઘસીટા, ટેલ મી, યેહી હય વ્હો ઇન્ડિયા,
સબ ફૂલિશ મેન, તુમ નેટીવ કાલોંકા.

ઘસીટા—(જબાની) યસ મેડમ.

મેરી—(જબાની) વેરી ગુડ, ઉફ્ ! ઉફ્ !
હમ લંડન, જરમન, પેરીસ દેખા,
પર ઇસ ઘરમેં બદબુ કયસી હય !

ઘસીટા—(ખુદસે) ભૂલ્તા હય મેરા બાપ કબાબ,
(જાહિર) ઇન્ડિયાકા હયે યેહ સેન્ટ ગુલાબ.

મેરી—નાક હુવી મેરી ખરાબ, બ્હે ગયા નજલેકા આબ !
કૉલનવૉટર લાવો; જાવો જાની,

ઘસીટા—(અલગ) બાવાકે હુકકેકા સડા પાની.

મેરી—(નજાકતસે) મરી ! મરી ! મરી

ઘસીટા—દહેરો ! દહેરો ! દહેરો ! મેરી જાની—ડિયર.

[મિરજા, બેટેકો મિલનેકે લિયે જાહેર હોતા હય.]

મીરજા—ઓહો ! આ ગયા બેટા ઘસીટા ?

[મિરજા, ઘસીટેકો ગલે લગાના ચાહતા હય, ઘસીટા, મેરીકી નજર ચુકા કર, મિરજાકો ચુપ રહેને ઔર હુકમ ઉઠાનેકે લિયે ઇશારા કરતા હય.]

ઘસીટા—(મિરજાસે અલગ) બાવાજાન, જરા મેમકે સામને મેરી ઇજ્જત રખના, મેરે દમઝાંસે પર બિગડ ન જાના ! (પુકારકર

બાહેરકે કુલીકો હુકમ કરતા હય) વહીં રખો, સંદૂક બિછોના સબ વહીં રખો ઔર જાવ.

મિરજા—(ઘસીટાસે) અચ્છા, જરા ગલે લગો, **મુઝસે મિલો.**

[મેરીકો રોઆબ, દિખાનેકે લિયે; **ઘસીટા, મિરજાકો,** ઇંગ્રેજી ઢબસે ધુતકારતા હય.]

ઘસીટા—(અકડકર) ગેટ અવે યૂ ડરટી કાલા !

મિરજા—(અચંબેમેં) મિયાં ! નહીં પહેચાના ? **મયઁ** વહી **હૂં;** તુમ્હારા બાવા મિરજા, રોટી પકાનેવાલા.

મેરી—ડિયર, યેહે કૌન હય નેટીવ ડૉગ ?

ઘસીટા—ડિયર, યેહે હય મેરા પુરાના બહરા, વ **ખાનસામાં** મિરજા.

[મિરજા, ઘસીટાકો બદલા હુવા દેખકર, હાં **મેં** હાં મિલાકર તમાશા દેખને ચાહતા હય.]

મિરજા—(મેરીસે) હાં; મેમ સાહેબ, **મયઁ** ખાનસામાં **હૂં.** ઇનકા ડામા ઔર રોટી પકાનેવાલા ભટિયારા. (ખુદસે) વાહરે **બેરીસ-**ટરીકા ચટખારા ! અપની જાતબી ભૂલ ગયા ભટિયારા !

મેરી—ડીયર, તુમ્હારા ફાધર કહાં હય ?

ઘસીટા—અમીર હય, શિકારકો ગયા હોગા.

મિરજા—હાં; મેમ સાહેબ, ઇસકા બાપ, હંડિયા, **ચુલ્હા, મિર્ચ** મસાલેસે અમીર હય.

[ઘસીટા, ઇશારા કરકે મિરજાકો **ઘોટાલા** કરનેસે બાજ આનેકો કહેતા હય.]

ઘસીટા—બી ક્વાઇટ યૂ પાગલ !

મેરી—ડિયર, આપને લંડનમેં મુઝે હિંદુસ્તાની જબાન **સીખલાતે** વકત, તુમને કહા થા, કે ઇન્ડિયામેં એક બડા બાગ હય, **વહો** કહાં હય ? ઉસકા નામ મયઁ ભૂલ ગઇ.

ઘસીટા—ઉસકા નામ વિક્ટોરિયા ગાર્ડન. ઉસ બાગમેં **મેરે રિશ્તે-**દારોંકે બડે બડે મકાન હય.

મિરજા—હાં; મેમ સાહેબ, વહાં ઇનકે રિશ્તેદાર બંદર, **રીછ,** **મુરગા,** ઉલ્લૂ, બડે બડે મકાનોંમેં રહતે **હયઁ.**

[ઘસીટા આંખો નિકાલકર મિરજાકો **ચુપ રહને** કહેતા હય.]

મેરી—ડિયર, ય્હે સચમૂચ પાગલ હય ?

ઘસીટા—ઇસકો બકબક કરનેકી બીમારી હય.

મેરી—ડિયર, તુમ જાવ, કોઈ અચ્છા મકાન તૈયાર કરાવ. હાર્ટ ડિઝીજકી બીમારી મુઝે બહુત સતા રહી હય, મયઁ કિસી નૌકરકે સાથ મેડિકલ હૉલમેં જાતી હૂં, દવા લાતી હૂં.

ઘસીટા—ડિયર, જાવ. મયઁભી મકાનકે ઇન્તેજામકે લિયે જાતા હૂં, ફોરન આતા હૂં. (જાતે જાતે) અરરર ! દિવાલા નિકલા બેગુમાન ! ઘરમેં તો હય ટુટી હુઈ હંડિયા ઔર કુત્તા નિગહબાન !

[ઘસીટા, જાતે જાતે ગોટાલા ન કરનેકો મિરજાસે ઇશારા કરકે જાતા હય, મેરી, મિરજાકો નોકર સમઝકર હાથમેંકા કપડા મિરજાકો દેકર, દૂસરા કપડા મંગવાતી હય, મિરજા લેતા હય.]

મેરી—વૅલ બેહરા, હમારા દૂસરા કપડા, ઔર ટ્રંકમેસે મેકપ બૉક્સ લા દો. [મિરજા ચિડતા હય.]

મિરજા—કૌન બહેરા ?

મેરી— તુમ બહેરા.

મિરજા—તુમ્હારા બાપ બહેરા ! મયઁ તો સબ કુછ સુનતા હૂં. અપને સુસરકો કહેતી હો બહેરા ? મેમકી બચ્ચી, ખા લંગા કચ્ચી !

[સુસર લફ્જ સુનકર મેરી ચિડતી હય.]

મેરી—યૂ સુસર ? યૂ ડૅવલ ! યૂ રૅચ, યૂ ફુલ !

[મિરજા, લપક લપકકર ફિર ડરાતા હય, મેરી ડર ડરકે પીછે હટતી ભાગ જાતી હય.]

મિરજા—(મિરજા વિલાયતી તઅલીમો તરબીયતકે લિયે અફ્સોસ કરતા હય) વાહરી ઉન્નીસવી સદી ! બાપને તો નાન કબાબ બેચ બેચકર, બેટેકો વિલાયત ભેજકે જન્ટલમેન બનાયા, ઔર બેટા લેડિયોંકે બુટ સાફ કરને સીખ આયા ! અબ કયા કરૂં ? ઘસીટેકો ય્હે બહેકાયગી; તો મિરજા; તેરી શામત આયેગી ! (સોચકર ટ્રંકમેંસે ગવન નિકાલતા હય.) મિરજા, તરકીબ યહી હય કે ઇસીકા ગવન પહેનકર, ઘસીટાકો બહેકા; બના, ગુસ્તાખીકા મજા ચખા.

[મેરીકા પોશાક પહેનતે પહેનતે મિરજા ગાતા હય.]

ગાના.

મિરજા—બનકે મેડમ કહું હરીકકો,
ગુડ મોરનિંગ ડિયર જન્ટલ મેંન.
ચટક મટક કર, ચલું ચૌપાટી,
હાથમેં લેકર ફેન્સી ફેન.
ઘોકે ઘડીસે બૉલમેં નાચૂં,
નઇ નવેલી બનકર મીસ,
પાપકી હંડિયા ફૂટેગી,
માગા જો કિસીને વન સ્વીટ કિસ.
ચેહરેપે ચુના મલકે અંગ્રેજી ચાલ ચલકે,
મયેં ફેશનેબલ ટાઇ લગાવું,
લટક મટક દિખાવૂં.
લેડી ગવન પહેનકે, લંડનકી બ્યુટી બનકે,
કટલેસ ખાઉં મટનકે, કાંટા છુરી ચલાવું—ચેહરેપે.
(જબાની) બન્ને બેરિસ્ટર ગયા, ઉલ્લુ બિઠવ્વા આ ગયા,
ભેજા થા બુલબુલ ચમનમેં, બનકે કવ્વા આ ગયા—બનકે.

[ઘસીટા, બાહેરસે પુકારતા હય.]

ઘસીટા—ડિયર મેરી? (ઠહેરકે) મેરી, અંદર આવું?

[મિરજા, આવાજ સુનકર ચોંકતા હય.]

મિરજા—અરરર! આ ગયા બેટા ઘસીટા! (પુકારકર) ઠહેરો, મેમ સાહેબ કપડા બદલતી હય.

ઘસીટા—મેમ સાહેબ કપડા બદલતી હય, ઔર તૂ કયા ગાના ગાકે નાચતા હય?

મિરજા—જરા ગાના ગાતા હું મેમકો રિઝાતા હું. (ઘબરાકર) અબ તો જરા છિપ જાવું, મૌકઅ પાકર તમાશા દિખાવું. (અલ્મારીપર નજર જાતી હય) યહે અલ્મારી ઠીક હય. (અલ્મારી ખોલના ચાહતા હય, ખબરદાર અલ્મારીમેંસે નિકલ આતા હય; ઉસે દેખકર મિરજા ચિલ્લાતા હય) અબે તૂ યહાં કહાં, હરામખોર!

ખબરદાર—(ઝુકકર) અસ સલામો અલયકુમ, મિયાં મિરજા કબાબચોર.

મિરજા—(ગુસ્સેમેં) શયતાન ! પાજી ! સીનાજોર !

[મિરજા ગુસ્સેસે ખબરદારપર લપકતા હય, ડરકર ખબરદાર ફિર અલ્મારીમેં છુપતા હય, મિરજા, કાલે બુર્કેઅસે મુંહ છુપાતા હય, ગડબડ સુનકર ઘસીટા અંદર આતા હય, ઔર મિરજાકો મેરી સમઝકર સલામ કરતા હય.]

ઘસીટા—ડીયર, વહે કયસા શોર ?

[મિરજા ફરેબસે બાતે બનાતા હય, ઔર ડરકર ઘસીટાસે ચિમટતા હય.]

મિરજા—(આવાજ બદલ કર) ડિયર, ચોર ! ચોર !

[ઘસીટા; ઇધર ઉધર દેખકર, મિરજાકો મેરી સમઝકર ગલે લગાતા હય.]

ઘસીટા—માઇ ડારલિંગ ! ન ડરો, હિમ્મત રખો. યહાં કોઇ નહીં હય. [મિરજા, બનાવટસે ઇધર ઉધર દેખતા હય.]

ખબરદાર—(ખુદસે) વાહ ! મજેદાર ઘોટાલા ! બુઢા ખૂબ આયા સપાટેમેં ! બેટા ખાવિંદ, ઔર બાપ જોરૂ !

મિરજા—માઇ લવ, ચોર ભાગા ?

ઘસીટા—હાં ભાગા. (મુંહપર બુર્કેઅ દેખકર) ડિયર, મુહપર જાલી કયૂં ડાલી હય ?

ખબરદાર—(અલગ ખુદસે) મુછ ઔર દાઢી છિપાનેકો, મેમકે લિબાસમેં તેરા બાવા મવાલી હય.

મિરજા—સરદી હય, યહાંકી ઠંડી નિરાલી હય.

ઘસીટા—આવાજ કયસી બદલ ગઇ ?

મિરજા—જુખામસે.

ઘસીટા—(હંસકર) ગોયા મેરે ખાનસામાકી આવાજ ! વહી હરકત, વહી અંદાજ.

ખબરદાર—(ખુદસે) યા અલ્લાહ ! ભાંડા ફૂટા !

મિરજા—ડિયર, ભૂક લગી હય, ચલો કિસી હોટેલમેં. (ખુદસે) ધોકા હો તો અયસા હો.

ઘસીટા—ચલો બાહેર ગાડી તૈયાર હય. (ખુદસે) ફરેબ હો તો અયસા હો.

ગાના.

મિરજા—ચલો ફેન્સી ડ્રેસીંગ ડાર્લિંગ, કરને,
ઇધર ઉધર હમ લટક મટક.

ઘસીટા—પિયોગી લેડી તુમ ટી, હમ ઑર્ડર દેગે
દોનોંમેં—ચલો ફેન્સી.

કિમ લાવ દો, મિમ લાવ દો.

મિરજા—(અલગ) બાવાકો લેતા હય ઓસા.

ઘસીટા—કિસ લાવ બીવી.

મિરજા—(અલગ) બાવા બીબી ? હુઈ વહશત બેટેકો—ચલો ફેન્સી.

[ઘસીટા ઔર મિરજા દોનો જાતે હયઁ, ખબરદાર, ડર ડરકર અલમારીસે બાહેર આતા હય.]

ખબરદાર—યા પરવરદિગાર રહીમ ! યે મકાન હય, કે તિલસ્મી ગડબડઝાલા ! હર તરફ ઘોંટાલાહી ઘોંટાલા ! અબ કયસે ભાગું ! કહીં પકડા તો ન જાઉં ? (ટૂંકમેં ઘસીટાકા કપડા દેખકર) લાજિમ હય કે ઘસીટા બૅરિસ્ટરકા લિબાસ પહેનકર દમસે સટક જાવું, જી બચાવું ! (લિબાસ પહેનતે પહેનતે કુછ કુછ બકતા હય, ઔર પોશાક પહેનનેકે બઅદ ખુશ હોતા હય.) વાહ ! બેરિસ્ટર ખૂબ બના ! બસ માર લિયા મયદાન ! [યક બ યક હિજાબ ઔર સુલતાના આતી હયઁ, ખબરદાર હક્કા બક્કા બન જાતા હય, હિજાબ, ખબરદારકો ઘસીટા સમઝકર; સુલતાનાકો મિલનેકે લિયે કહેતી હય.]

હિજાબ—(સુલતાનાસે) લે, આ ગયા તેરા શોહર ઘસીટાખાન.

[સુલતાના, ભૂલમેં ખબરદારકો ગલે લગાતી હય.]

સુલતાના—મેરે શોહર, મેરે મેહેરબાન !

[હિજાબ, ખબરદારકી પેશાની ચૂમતી હય.]

હિજાબ—મેરે બેટે, મેરી જિન્દગીકે નિશાના

ખબરદાર—(ઘબરાકર ખુદસે) ઓ ખુદા ! બચા ઇસ ભુતખાનેસે મેરી જાન ! (ખબરદાર બાતેં બનાતા હય. હિજાબસે) અમ્માં જાન, સચ્ચી બાત તો યેહે હય; કે મયઁને વિલાતમેં એક ઍકટ્રેસસે, દિલ લગ જાનેસે કર લી શાદી.

સુલતાના--(છાતી પીટકર) હાય ! મેરી બરબાદી !

[સુલ્તાના રોતી પીટતી જાતી હય, હિજાબ રંજ
કરતી હય.]

હિજાબ—અફસોસ ! [સુલ્તાનાકે પીછે હિજાબ જાતી હય,
દુસરે તરફસે મેરી, મએ બયપારિયાંકે
આતી હય.]

મેરી—મિસ્ટર માનેકચંદ, મિસ્ટર મોતીલાલ, (ખબરદારકો બતાકર) યહે હય હમારે મિયાંજાન, મિસ્ટર ઘસીટાખાન. (ખબરદારસે પહેચાન કરાતી હય.) યહે હય જોહરી મિસ્ટર માનેકચંદ ઔર મોતીલાલ. (બયપારીસે) આપ દોનો સાહેબાન, ઘસીટા સાહેબસે બીલોંપર દસ્ત–ખત કરવાવો. (ખબરદારસે) ડિયર, દવા લાતે લાતે એક જોહરીકી દુકાન નજર આઇ, દો ચીજ ખરીદ લાઇ. (માનેકચંદકો બતાકર) ઇનસે લી એક ગોલ્ડન રીંગ, ઔર (મોતીલાલકો બતાકર) ઇનસે લિયા મોતીકા લાકેટ આલા.

ખબરદાર—(ખુદસે) નિકલા બેચારે ઘસીટેકા દિવાલા ! (બયપારીસે) સબ સાહેબ કલ આના, બીલ ચુકા લે જાના.

દોનોં બયપારી—સલામ મેમ સાહેબ.

[દોનોં સલામ કરકે જાતે હયેં, ખબરદાર ઘબરાતા
હય.]

ખબરદાર—(ખુદસે) સબસે વાઅદા તો કિયા કલકા બેતહાશા, અબ આગે ખુદા જાને, કયા હોગા તમાશા ! (સોચકર) ખબરદાર, અબ કિસી તરકીબસે યહાંસે ભાગના અચ્છા હય. (મેરીસે) ચલો ડારલિંગ ! જરા ચોપાટી ઓર પાલવા બંદરકી ઠંડી ઠંડી હવા ખાયેં, તબીઅત બહેલાયેં. [દોનોં, બગલમેં હાથ દેકર ગાતે હયેં.]

ગાના.

મેરી—લૅટસ ગો ટ હોટલ, પીયેં રમકા બૉટલ,
લાવો ગાડ઼ી, લાવો ગાડ઼ી, કરલેં ચોપાટીકી સયર.
ખબરદાર—મુફતકી પાઇ મૅડમ, દિલમેં સમાઇ મૅડમ,
હમભી નહીં જન્ટલમેનસે કમ.
મેરી—કમ કમ ડિયર, નાઉ ડોન્ટ ફિયર,
ખબરદાર—પહલે દેદો કિસ મ ેદાર—મુફતકી.

મેરી—છુના છુના ન તુમ મેરી પ્યૂટીકો,
જાન જાન મહેરબાંન.
કાલી પડ જાયે ન યે, કાલે હોંટોંસે વ્હે,

મેરી
ખમરદાર } —સમજો ડ્યુટી, આવ આવ મહેરબાન,
ચલીયે હીલકર દોનોં મીલકર, જોડી હો મઝેદાર—લૅટસ.

[દોનોં નાચતે ગાતે જાતે હયૅં.]

બાબ પહેલા—દિખાવ તીસરા.

ફુઝીલતકા મકાન.

[નૂરજહાન, મએ મહરૂમકે અપના દુખ ઇજિહાર કરતી આતી હય.]

ગાના.

નૂરજહાન—લાવો લાવો કોઈ તેગ લાવો,
મહરૂમ—મોરી બ્હેના, નહીં ચયના, ગમ સહેના,
નૂરજહાન—ચલાવ.—લાવો લાવો.
મહરૂમ
નૂરજહાન } જુવાની, નાદારી, જારિ સારી, લાચારી તારી,
મહરૂમ—હાય ! મોરી બ્હેના, ન રોના, જી ખોના,
નૂરજહાન—ચલાવ.—લાવો લાવો.
જાગી જાગી મયૈં ગિન તારે રયના,
મહરૂમ—તૂ રોય ના, જી ખોય ના, હટીલી બ્હેના,
નૂરજહાન
મહરૂમ }—આરી ચયનના દીન રયના, નહીં રહેના,
નૂરજહાન—ચલાવ.—લાવ લાવો.

નૂરજહાન—કૌન કહેતા હય ? કૌન કહેતા હય; કે ગરીબ ડરનેકે લિયે પયદા હુવે ? મહરૂમ, તુમ નાદાન હો.

[મહરૂમકી નજર સામને દરવાજેપર જાતી હય, ઔર દરવાજેપર ઇસ્તિહાર, ચસ્પાં દેખકર, ચૌંકકર નૂરજહાનસે કહેતી હય.]

મહરૂમ—અફસોસ! બહન, દેખ, ફિર વ્હો ઈસ્તિહાર ચસ્પાં હય ! [મહરૂમ ઉસે દેખકર પઢતા હય.] "ગરીબ, મગરૂર અમીરસે ડર, ઔર અપની નૂરજહાનકી કિસ્મત મેરે હવાલે કર."

નૂરજહાન—(દેખકર) ઓ ખુદા! મેરા દિલ રોતા હય, (હાથોંકા બાલ દેખકર) મેરા રૂઆં રૂઆં ફરિયાદ! ફરિયાદ! પુકારનેકે લિયે ખડા હય.

રૂબાઈ.

અસ્કે શબનમ; રો, ફલક ઔર ખાક ઉડા સર પર જમીન,
ઔર હો તારીક શબ, છુપ અબ્રમેં માહે મુબીન.
તારો, ટકરા જાવો, ઓ ખામોશ હસ્તી, ચોંક ઉઠ,
હુકમ દો ઉછલે સમુન્દર, જલ્દ રબ્બુલ આલમીન.

ગાયન.

નૂરજહાન—મોરે અગન લાગી મનવા,
દિલ જાર જાર આહેં ભરેં,
સુખકો તરસકે.—અગન.
મહરૂમ—દુખ તો કટ જાયે નહીં,
નૂરજહાન—જહર પીઊંગી, કહર સહુંગી,
મહરૂમ—તનકે જંત છલાયા, બડ આયે કહીંભી,
નૂરજહાન—તન મન સબ બેદમ કરૂંગી—અગન.

અશઆર.

રીજક ઉસકા પયદા કર દીયા,
કાલીબમેં જાન દમ દે દીયા.
હકને જમાનેમેં હરેકકો,
એશ ઔર કમ દે દીયા.

મહરૂમ—લેકીન મુકદ્દરને હમારે, આબો દાના માગા જાય,
પીનેકો તો આંસુ દીએ, ઔર ખાનેકો ગમ દે દીયા—તનકે.

[નૂરજહાન ઔર મહરૂમ અફસોસ કરતે જાતે હૈં, જોહરા, હાથમેં ખંજર લિયે કુમરકે સાથ છુપકર દબે પાંવ આતી હય. કુમર, માસે; મકાનકે લિયે પૂછતા હય.]

કુમર—અમ્મા, યહી હય વ્હો મકાન?

જોહરા—હાં, યહી. જાવ, ઉસ તરફ છુપ જાવ.

[નૂરજહાન ઔર મહરૂમકો આતે હુવે દેખકર, જોહરા; મુંહપર નકાબ ડાલે અલગ ખડી હોતી હય, નૂરજહાન ઔર મહરૂમ ડર ડરકર આતે હયેં.]

નૂરજહાન—મહરૂમ, આ; મયેં અકેલી ડરતી હૂં. (નૂરજહાનકી નજર જોહરા પર જાતી હય, નૂરજહાન, ઉસે અસ્લમ સમઝ કર ડરતી હય. ખુદસે) ફિર વહી જાલિમ! (જોહરાકો અસ્લમ સમઝકર, ડરતી, કાંપતી આજીજી કરતી હય) જાલિમ! મયેં તુઝસે કુછ નહીં માગતી, ફકત એક ઇસ્મત! અગર તૂ સખી હય તો ખયરાત કર, અગર તૂ બહાદુર હય; તો રહમકી ભીકસે મેરા દામને મુરાદ ભર!

[જોહરા, નકાબ ઉઠાતી હય, નૂરજહાન ઔર મહરૂમ ચૌંકતે હયેં.]

જોહરા—નૂરજહાન, ન ઘબરા. તેરા ઇન્તેકામ લેનેકે લિયે કોઈ મઅમૂલી ઔરત નહીં, ઇસ મુલ્કકી મલેકા આઈ હય. [નૂરજહાન ઔર મહરૂમ, જોહરાકો પહચાનકર દોજાનૂ હોતે હયેં.]

નૂરજહાન }
મહરૂમ } —ખુદા; હમારી મલેકાકો સલામત રખ્ખે.

[જોહરા, નૂરજહાન ઔર મહરૂમકો છિપને કહેતી હય.]

જોહરા—અબ દોનો છિપ જાવ, યહાં ન આવ. મુઝે અપના કામ કરને દો, જાલિમકા કામ તમામ કરને દો.

[નૂરજહાન ઔર મહરૂમ સર ઝુકાકર જાતે હયેં, જોહરા, નકાબ મુંહ પર ડાલકર મુંહ ફેરે ખડી હય, સયફ ઔર અસ્લમ દબે પાંવ આતે હયેં.]

સયફ—(ઇધર ઉધર દેખકર) કોઈ નહીં; સુનસાન હય.

[અસ્લમકી નજર જોહરાપર જાતી હય, ઔર ઉસે નૂરજહાન સમઝતા હય.]

અસ્લમ—(સયફસે) ફકત નૂરજહાન હય, ઔર તારીક મકાન હય. બસ બાહેર જાકર ખડે રહો, ઔર મેરી સીટી પર ધ્યાન રખો. (સયફ છુપતા હય, અસ્લમ આગે બઢકર, જોહરાકો નૂરજહાન સમઝકર, સવાલ કરતા હય.) નૂરજહાન! યેહ રોજકા તકાજા આજ ખતમ હોનેવાલા હય. તૂ ગરીબ હય; ડર—ઇસ લિયે ડર, કે અમીરકે પાસ દૌલતકે ફંદોંકી રસ્સી બહુત દરાજ હય.

જોહરા—(દમસે) ઔર અમીર, તુભા ડર! ગરીબ, સબસે ઇસ લિયે ચુપ હય, કે ઉસકે ખુદાકા લાઠી બે આવાજ હય.

બયત.

અસ્લમ—હય વ્હો બાદલ જર, ગનીકે સરપે જિસકી છાંવ હય.
જોહરા—છાંવ હય વ્હે વ્હો, કે આજ ઇસ ગાંવ, કલ ઉસ ગાંવ હય.

અસ્લમ—નુરજહાં, મયઁ તેરા દીવાના હૂં.

જોહરા—મગર બદકાર!

અસ્લમ—(દોઝાનૂ હોકર) વફા-શિનાશ હૂં.

જોહરા—મગર બાતિનમેં મક્કાર!

અસ્લમ—નફ્રત ન કર; કે તેરા શયદા હસીન જવાન હય.

જોહરા—કુદરતકો બદનામ ન કર. ક્યૂં? કે તૂ હુસ્નકે પરદેમેં શયતાન હય!

અસ્લમ—ફર્જ કર કે મયઁ શયતાન હૂં, મગર તેરે લિયે મેરા ઇરાદા નેક હય.

જોહરા—શયતાન તબ તક નેક નહીં, જબ તક ખુદા એક હય.

[ન માનનેસે અસ્લમ, જોહરાંકો દમ દેકર કામ નિકાલના ચાહતા હય.]

બયત.

અસ્લમ—માન! અબભી હય મેરા શાહી મુકદ્દર દેખ લે,
જોહરા—હોગા કયા અંજામ; જા, ગોરે સિકંદર દેખ લે.

[અસ્લમ, જોહરાકા હાથ પકડ઼કર આજજી કરતા હય.]

અસ્લમ—પ્યારી, અબ દિલ નર્મ કર. [જોહરા, હાથ છુડ઼ાકર; નક઼ાબ ઉલટતી હય, અસ્લમ ચોંકતા હય.]

જોહરા—બેશર્મ બેટે, શર્મ કર! [અસ્લમ, જોહરાકો પહચાનકર શર્મિંદાર હોકર સવાલ કરતા હય.]

અસ્લમ—(ચોંકકર) ઉફ! તુમ નૂરજહાન, (શકસે ખોફ-જદા હોકર) કે અમ્માજાન?

જોહરા—હાં, ઓ બેહયા! બદચલન! તેરી મા. ઇસી લિયાકતપર તખ્તકા સવાલી થા? ઇસી નીયતપર તાજ પહેનકર બરસરે બદ અફઆલી થા?

બયત.

માગતા થા શાહી તહી, જો મુજસ્સિમ પાપ થા,
બેટિયોંકા તૂ રિઆયાકી મજાજી બાપ થા?

[અસ્લમ, મદદકે લિયે સીટી બજાતા હય, સયફ આકર; જોહરાકો ન દેખકર, અસ્લમકો ખંજર દેને ચાહતા હય.]

સયફ—લે યેહ ખંજર. [સયફ, જોહરાકો દેખકર, ચોંકકર, હટકે ખડા રહતા હય, જોહરા પુકારતી હય]

જોહરા—કોઈ હય? (ફીરકર) કોઈ હય?

[ફઝીલત, કમર ઔર નુરજહાન દોડકે આતે હયેં, ફઝીલત, અસ્લમકો, ઔર કમર, સયફકો ગરદન-મેંસે પકડકર, ખુદાકી મદદસે દોનોંકો જમીનપર પટકતે હયેં, દોનોં સકતેકી હાલતમેં તકતે રહેતે હયેં. તહેયૂર.]

બાબ પહેલા--દિખાવ ચોથા.

મિરજાકા મકાન.

[મિરજા, મેરીકે લિબાસમેં આતા હય.]

મિરજા—વાહવા! મિરજા, તૂને નકલી મેમકે ઔતારમેં જલ્સા તો દિયા ઠીક. મગર બચ્ચા, જાહિર હો ગયા તો ઠીકરા લેકર માંગની પડેગી ભીક. (સામનેસે ધસીટેકો આતા હુવા દેખતા હય.) હા! વોહ ઘસીટા આયા.

[ઘસીટા હાથમેં હંટર લિયે હુવે આતા હય, મિરજા, મેરી મેમકેસા નખરે કરતા હય.]

ઘસીટા—વેલ મૅડમ, હિંદુસ્તાનકી કયસી સયર કરવાઇ! કુછ ફરેહત આઇ? અબ તુમ મુંઝે ભેસ બદલના, પેંટ કર ઔર ઍક્ટરીકા હુનર દિખાવો.

મિરજા--અચ્છા, સબસે પહેલે તુમકો સિપાહીકા ઍકટિંગ સિખના પડેગા. (સોચકર) વહાં ખડે રહો. અપની જગેહસે ન હીલના ઔર કોઈ

દૂસરા સુખન મુહસે ન નિકાલના. થોડી થોડી દેરકે બઅદ એક આવાજ દેના, કે; "ઑર્ડર." મગર પહેલે યેહ કહો, કે કાનૂને એક્ટરીકે ખિલાફ, સિવાયે ઑર્ડરકે કુછ ઔર મુંહસે નિકલા, તો કયા શર્ત હારોગે?

ઘસીટા—શર્ત યેહ કે અગર ઑર્ડરકે સિવા મયૈં કુછ ઔર બોલા, તો જિન્દગીભર તુમ્હારા ગુલામ કહેલાતા હૂં, ખુદાકી કસમ ખાતા હૂં.

મિરજા—લાવો કોલ. (ઘસીટા હાથપર હાથ મારતા હય) અગર કોઈ તુમ્હારે સરકો જૂતિયોંસે ઉડા દે, યા ઇસ ઘરકો આગ લગા દે, તોભી તુમ કુછ ન બોલના, મગર :—

ઘસીટા—ઑર્ડર (ખુદસે) વલ્લાહ ! એક્ટરીકા ઑર્ડર તો ફાંસીકે ઑર્ડરસેભી સખ્ત હય !

મિરજા—અચ્છા, તુમ "ઑર્ડર"સે એક્ટરી શુરૂઅ કરો, લમ્બે તાડકી તરહ સીધે ખડે રહો, ઔર બોલો ઑર્ડર.

[ઘસીટા, સીધા ખડા રહેકર બોલતા હય.]

ઘસીટા—ઑર્ડર.

મિરજા—બસ, ઇસી તરહે બોલતે રહો, બંદી હાથ મુંહ ધોકર આતી હય. [મિરજા જાતા હય, ઘસીટા હંટર લિયે બારબાર "ઑર્ડર" બોલતા હય.]

ઘસીટા—ઑર્ડર. [માનેકચંદ જોહરી, અંગોઠીકે પયસે માગને આતા હય, ઔર ઘસીટાકો ચુપ ખડા દેખકર સવાલ કરતા હય.]

માનેકચંદ—(ખુદસે) અચ્છા હુવા, બેરીસ્ટર સાહેબ મિલ ગયે. (મિરજાસે) બંદગી જનાબે આલી.

ઘસીટા—ઑર્ડર.

માનેકચંદ—(ન સમઝકર) સાહેબ,. મયૈં ઑર્ડર નહીં, મયૈં હૂં માનેકચંદ જૌહરી, મેમ સાહેબકો અંગુઠી દેનેવાલા.

ઘસીટા—ઑર્ડર.

માનેકચંદ—જનાબ, મયેં ઇંગ્રેજી નહીં જાનતા. આપ કયા કિસી મુલાજિમકો બુલાતે હયૈં ? આપકે નૌકરકા આડર નામ હય ?

ઘસીટા—ઑર્ડર.

માનેકચંદ—આડર ? બહુત અચ્છા, આડરકે હાથ ભેજવાઇયેગા, આડર લેકર આયેગા, જાતા હૂં, બંદગી.

ઘસીટા—ઑર્ડર.

[અજબમેં મુંહ દેખતે દેખતે માનેકચંદ જાતા હય, દૂસરે તરફ્સે મોતીલાલ આતા હય, બંદગી કરતા હય.]

મોતીલાલ—બંદગી જનાબ.

ઘસીટા—ઑર્ડર.

મોતીલાલ—હાં, હુઝુર મેમ સાહેબને જો લાકેટકા ઑર્ડર દિયા થા, વહી ઑર્ડર.

ઘસીટા—ઑર્ડર.

મોતીલાલ—ઔર કોઇ નહીં ઑર્ડર.

ઘસીટા—ઑર્ડર.

મોતીલાલ—(અજબમેં ખુદસે) અરે ! યેહે ક્યા તમાશા ! પાગલ તો નહીં હુવા ! ઘડી ઘડી ઑર્ડર ઑર્ડર ક્યા બકતા હય ! (ઘસીટાસે) હુઝૂરકો સોદા તો નહીં હો ગયા ? [ઘસીટા આંખે નિકાલતા હય.]

ઘસીટા—ઑર્ડર.

મોતીલાલ—(ખુદસે) અરે ! યેહે ક્યા મક્કારી ? (ઘસીટાસે) બેરિસ્ટર સાહેબ, હમ રૂપયા લિયે બગયર કભી નહીં જાયેંગે, તૂફાન મચાયેંગે ?

ઘસીટા—ઑર્ડર.

મોતીલાલ—અજી જનાબ ?

ઘસીટા—ઑર્ડર.

મોતીલાલ—(મુંહ પકડ કર હિલાતા હય) બેરિસ્ટર સાહેબ ?

ઘસીટા—(ચિદ્કર) ઑર્ડર.

[મોતીલાલ, ચિદ્કર માથે પર થપ્પર મારતા હય.]

મોતીલાલ—(મુંહ બનાકર) ક્યા આર્ડર ?

ઘસીટા—(આંખે નિકાલતા હય) ઑર્ડર.

મોતીલાલ—પહેલે થા તુમારા ઑર્ડર, અબ હય હમારા ઑર્ડર. (ખુદસે) ભાઇ મોતી, યેહે તો બડા પાગલ હય ! ઠીક હય લાગ, જો હાથ લગે સો લેકર ભાગ. જો અસલી કોઇ ચીજ ન મિલે તો ખોટીહી સહી, ભાગતે ભૂતકી લંગોટીહી સહી. (ઘસીટેકા પટલૂનકા જેબ દબાકર) હય ! હય ! કુછ હય તો સહી ! (જેબમેં પાકેટ નિકાલ કર અપની

જેબમેં રખતા હય, વ શર્ટમેં, ચેન ઔર ઘડિયાલ દેખકર) અરે વાહ! ખૂબ મિલા માલ! (ચેન ઔર ઘડિયાલ નિકાલ કર અપને જેબમેં રખ લેતા હય) બચ્ચા મોતી, અબ ભાગ ખુશહાલ! (ઘસીટાસે) અચ્છા સાહેબ, બંદગી. મુઆફ કરો તસ્દી.

ઘસીટા—ઑર્ડર. [જાતે જાતે, મોતીલાલકી નજર, મેજપર બ્લાકીન ઔર બ્રશ હય, ઉસ પર જાતી હય.]

મોતીલાલ—(બ્રશસે બ્લાકીન ઘસીટાકે મુંહપર લગાતા હય) લે બચ્ચા બંદર, અબ બકા કર ઑર્ડર, ઑર્ડર.

[મોતીલાલ, જાતા હય, દૂસરે તરફસે સુલ્તાના ઔર હિજાબ, ઘસીટાકો દેખે બગયર, અપને ધ્યાનમેં બાતેં કરતે, મયે શરાબકી બોતલ, ઔર ધતુરેકી પુડિયાકે આતે હયૈં.]

હિજાબ—(સુલ્તાનાકો) બેટી, ન ઘબરા. ઇસ શરાબમેં ધતુરા ડાલકર, દોનોંકો મદહોશ બનાકર, મેમ ઔર બેરિસ્ટર સાહેબકી સારે મહલ્લેમેં ફજીહતી કરવાતી હૂં, વિલાયતી બિલાતી સાહેબકા હોશ ઠિકાને લાતી હૂં. [શરાબમેં પુડિયા ડાલકર, બોટલ, મેજપર રખતી હય, ઘસીટા યક બ યક આવાજ કરતા હય.]

ઘસીટા—ઑર્ડર.

[દોનોં ડરકર કર પિછલે પયરસે ચલી જાતી હયૈં, ખબરદારકા આવાજ બાહેરસે આતા હય.]

ખબરદાર—મેડમ, ઇસ તરફ આવો.

[મિરજા, ઘસીટાકો બહેરા બનાકર, દિલમેં ખુશ હોતા, ઘસીટાકો દેખે બગયર આતા હય.]

મિરજા—(ખુદસે) વાહવા! બેરિસ્ટર બેટેકો ખૂબ બનાયા, ઍક્ટરીકા ઢંગ અચ્છા સિખાયા. (મેજપર શરાબકી બોતલ દેખકર ખુશ હોતા હય) અરે વાહ! યહાં શરાબભી મૌજૂદ હય! ઉડા; મિરજા કબાબ ચોર, મયે લાલ લાલ! મુફ્તકી તો કાજીકોભી હય હલાલ. (સામનેસે મેરીકો આતી હુવી દેખકર) અરે વ્હો સામનેસે અસલી મેમ આતી હય!

[અલ્મારી ખોલકે મિરજા, અલ્મારીમેં છિપતા હય, ખબરદાર ભાગનેકા મૌકૂઅ ન પાનેસે ફિર મેરીકે સાથ ગાના ગાતે આતા હય.]

ગાના.

મેરી—વૅરી વૅરી ગુડ બાજાર અજબ બહાર,
બીયરકા બાર, ચઢા ખુમાર, પીયા ઉધાર.
બાર બાર બાર—વૅરી વૅરી.
ખબરદાર—(ખુદસે) બહોત મયેંને ટાલા, દિવાલી ખુલ્તા બાલા,
છુટી ન રહે ગોરી ખાલા.
મેરી—ડીયર સુટ દેસિ લા, નયા બુટ દે મંગા,
રેશમકા હેન્કરચિફ લાના.
ખબરદાર—હાં હાં જી, લાઉં જાના.
મેરી—ડીયર તુમ મુઝકો લેકર જાના.—બહોત.

બયત.

ક્યસે હમ તુમ નાચે મિસટર ?
બૉલમેં ચલકર આલા.
ખબરદાર—(ખુદસે) દામમેં ફૂંસકર લેડીકે,
મયેં નાચા દાઢીવાલા.
મેરી—ડીયર, ડીયર, અબ બીયર લા,
સોડા વૉટરભી દે મિલા,
ખબરદાર—ઠહેર ડીયર, ઠહેર, તુઝે ચઢા બહોત ખુમાર.—વૅરી.
ડિયર મેરી. [ઘસીટા, મેરી ઔર ખબરદારકા તમાશા દેખકર ચોંકતા હય, મગર કૌલો કસમકે લિયે, મજબૂર હોતા હય.]

ખબરદાર—તુમકો આજ જો તાર રાહમેં મિલા, કહાંસે આયા હય ?

મેરી—વિલાયતમેં તુમને દેખા હોગા, વૅસ્ટ ઍન્ડમેં મેરી ભતીજીકા મકાન ?

ખબરદાર—(ઝૂટમૂટ) જી—જી—જી.

મેરી—વ્હો મર ગઇ; મેરે પ્યારે બૅરિસ્ટર.

ખબરદાર—(ચોંકકર) મર ગઇ ? હાય મુકદ્દર !
[મેરીકો ગલે લગાકર, બનાવટસે રોતા હય, ઘસીટા, રશ્કસે જલતા હય.]

ઘસીટા—હાય ઑર્ડર ! હાય ઑર્ડર ! હાય ઑર્ડર ! [છાતી પીટતા હય.]

મેરી—(મેજપર શરાબકી બોતલ દેખકર) રંજ ન કરો; મેરી જાન, એક દીન સબકો મરના હય. (શરાબ સુંઘકર ગિલાસમેં ડાલતે) લો; સબ્ર કરો, યહે પી કર મયે અર્ગવાન. [મેરી, ગિલાસ ખબરદારકો દેતી હય, ઘસીટા, ખુશ હોતા હય.]

ઘસીટા—ગુડ ઑર્ડર, ગુડ ઑર્ડર, ઍક્સલન્ટ ઑર્ડર!

ખબરદાર—(શરાબ પીકર) અચ્છા ડીયર, સબ કુછ ભુલ જાવો, ઔર લાવો શબેબરાતકા હલવા; ધીકા સમ્બોસા, યઅની, એક મજેદાર બોસા. [ખબરદાર, મેરીકો બોસા લેતા હય, ઘસીટા ગુસ્સેમેં ચિલ્લાતા હય.]

ઘસીટા—બૅડ ઑર્ડર! બૅડ ઑર્ડર.

[ઘસીટાકે ચિલ્લાનેસે દોનોંકી નજર ઘસીટા પર જાતી હય, દોનોં ઉસે દેખકર ચોંકતે હયેં.]

મેરી—યા અલ્લાહ! યહે કૌન?

ખબરદાર—કલકત્તેકી કાલી, યા ચિડ઼િયાખાનેકા છુટા હુવા લંગૂર?

[ખબરદાર, બ સબબ ધતુરાકે અપના પેટ દુખનેસે, પેટકો દાબતા હય.]

મેરી—(ડરકર) ઓ માઇ લૉર્ડ! (ખબરદારસે ચિમટતી હય)

[મેરી ખબરદારકી પસે પુસ્ત છિપતી હય.]

ઘસીટા—(આંખે નિકાલકર) ઑર્ડર! ઑર્ડર! ઑર્ડર!

[ધતુરા પીનેસે મિરજાકા પેટ ફૂલતા હય, જિસે વહો ઘબરાકર અલ્મારી ખોલકર પુકારતા હય.]

મિરજા—હાય પેટ! હાય પેટ! ફૂટ ગયા પેટકા તમ્બૂરા! શરાબમેં પી લિયા ધતૂરા!

ઘસીટા—ઑર્ડર! ઑર્ડર!

મિરજા—હાય પેટ!

ઘસીટા—ઑર્ડર.

[મિરજા, બાહર આકર પેટકે ફૂલનેસે ઘસીટા પર ચિઢ઼તા હય.]

મિરજા—અબે છોડ઼ અપના આડર! બાવા મરતા હય, ઔર તૂ અભીતક સિપાહીગરીકીહી રીહરસલ કરતા હય? (પેટ દબાકર ખુદસે) હાય પેટ! [મિરજા, મેરીકા પોશાક નિકાલતા હય, સબ અજબમેં દેખતે હયેં.]

હિજાબ—(ચોંક કર) કૌન ! મેરા શૌહર ? [ગડબડમે ફોલો ફસમ ભુલકર, ઘસીટા બોલ દેતા હય.]

ઘસીટા—અરે કૌન ! બાવા કે બીવી ?

મેરી—(અજબમેં) વૉટ ફ્રૉડ ! ઓ ગૉડ !

[ખબરદાર, મૌકઅ પાકર ચુપચાપ ભાગના ચાહતા હય, મિરજા ઉસે દેખકર ગરદનમેંસે પકડતા હય.]

મિરજા—બદમઆશ ! કહાં જાતા હય ? તૂ કૌન હય ? (પેટ દબાકર) હાય પેટ !

મેરી—(ખબરદારકો બતાકર મિરજાસે) યહે મેરા પ્યારા ડીયર ઘસીટા !

ઘસીટા—(ચિઢકર) ઘસીટા તો મયૈં હૂં. [મેરી, ઘસીટા ઓર ખબરદારકો દેખકર તઅજ્જુબ હોતી હય.]

મેરી—યહેભી ઘસીટા, તુમભી ઘસીટા, યહે ક્યા ફજીહતા !

[ઘસીટા, મેરી ઔર ખબરદારકો દેખકર હયરાન હોતા હય.]

ઘસીટા—તુમભી લેડી, યહેભી લેડી, યહે ક્યા તમાશા ?

મિરજા—મયે લેડી નહીં, લેડા હૂં. બીબીકે સોંગમેં મયૈં તેરા બાવા હૂં.

ઘસીટા—(અજબમેં) બાવા ? યેહ ક્યા કિયા ઘોટાલા, યૂ ડટ કલાસ નેટીવ કાલા ? (મેરીકો ઢૂંડતા હુવા) કહાં હય મેરી અસ્લી લેડી ? બોરન ઇન ઈંગ્લિંડ. [ઘસીટા, મેરીકે કરીબ જાતા હય, મેરી ડરકે પીછે હટતી હય.]

મિરજા—(ખબરદારસે) અરે બોલ ? તૂ કૌન હય મુરદાર ?

ખબરદાર—(ખૌફસે) ખ—ખ—ખ—ખબરદાર.

મિરજા—કૌન ! ખબરદાર ? તારવાલા નાબકાર ? નાપાક ! અબ તો નહીં છોડૂંગા તેરા નાક ! (ખુદસે) હાય પેટ !

[મિરજા ખબરદારકો પટકકર છાતીપર ચઢ બયઠતા હય, ઔર કમરમેં છુરી ઢૂડતા હય, મગર ન મિલનેસે, અપના જૂતા ખબરદારકી નાકપર ઘીસતા હય, નાચારીસે ખબરદાર લાત ઔર હાથ જમીનપર પટકતા હય.]

ખબરદાર—હાય પેટ! હાય નાક!

[હિજાબ, શોર સુનકર આતી હય.]

હિજાબ—(મિરઝાસે) યેહ ક્યા બલાએ નાગહાની?

મિરઝા—બીવી, પકા ગરમા ગરમ બિરિયાની, જૂતેસે કરતા હૂં નાકકી કુરબાની? [શોર સુનકર, સુલ્તાના ઘસીટાકે પાસ આતી હય, ઘસીટા, ખબરદારકો છોડકર મેરી ઔર સુલ્તાનાકે, દરમ્યાન ખડા રહેતા હય.]

ઘસીટા—વાહવા! (મેરીસે) એક લન્ડનકી બીજલી! એક (સુલ્તાનાસે) મુમ્બઇકી ઘટા! એક ચરાગ ખોપરેકે તેલવાલા દૂસરા, કિટસન લાઇટકા ઉજાલા! યા અલ્લાહ તઆલા! દો જોરૂકા ઘોટાલા બીચમેં બેરિસ્ટરકા મુંહ કાલા!

ગાના.

સબ—યહાં સબ અજબ, ગજબ, ઉલટ પૂલટ સિતમ હુવા
મેરે ક્યા, ખુદા યહાં હરેક ફરેબમેં ફૂંસ ગયા.

ખબરદાર—હાયરે પેટ!

મિરઝા—હાયરે પેટ!
નિકાલો, નિકાલો શરિરકો!

ઘસીટા—(જબાની) ઑર્ડર! ઑર્ડર!——યહાં સબ.

મેરી—દેખો ક્યસે હયેં ફૂલ, યેહ તો કાલે ચંડૂલ!
નહીં ઇનમેં શઊર એટીકેટકા.

ઘસીટા—ગઇ કિસમત જો ફૂટ, ચુમે લેડીકે બૂટ,
તેરે લંડનમેં યેહ એટીકેટ થા?

મીરઝા—ચલ નિકલ જા, જારે પાજી, વર્ના કાટૂં તેરી મયેં નાક—દેખો.

ખબરદાર—હાયરે પેટ!

મીરઝા—હાયરે પેટ! નિકાલો, નિકાલો શરીરકો!

ઘસીટા—ઑર્ડર, ઑર્ડર,—યહાં સબ. [સબ જાતે હયેં.]

બાબ પહેલા—દિખાવ પાંચવા.

આરટ ગ્યાલરી—મુત્રસિલ મહેલ અસ્લમ.

[અસ્લમકે સિપાહી, પુતલા બનકર સલૂનમેં ખડે હયેં, અસ્લમ, તયશમેં આતા હય.]

અસ્લમ—થૂ હય રિઆયત તલબ તાજપર! લઅનત હય બેઇન્સાફ રાજ પર! (ઠહેરકર) કુમર, તૂ અસ્લમકા હક છીનકર ક્યા ઇસી હવામેં દમ લેગા? નહીં! નહીં! ઓ ફરજી બાદશાહ! તૂ કામયાબ નહીં, બલકે બદબખ્ત હય.

અબયાત.

હર તરફ ફિત્રતહી ફિત્રત હય યહાં છાઇ હુઇ,
ઢુંડતી ફિરતી હય ઘર તેરા કુજા આઇ હુઇ.
દેખના હોગા તુઝે જારી, નતીજા જોરકા,
તખ્તપર ભૂલા હય ક્યા? કર લે ઠિકાના ગોરકા!

[સયફ, મએ ખાવરકે આતા હય.]

સયફ—(અસ્લમસે) આલીજાહ! યેહે શાહે ખાવર, સુલ્તાને યમન, હમારે ખુફિયા મેહમાન રહેકર વાપસ જાતે હયેં. ઇનકી ફૌજને મેરે ઇરાદેકે મુતાબિક કુલ ફરેબકા ઇન્તિજામ કિયા હય, જયસે મયેંને કહા, કામ કિયા હય. [નૂરજહાન ખુફિયા આતી હય, છુપકર તમામ બાતે સુનતી હય.]

ખાવર—અસ્લમ, તુમ્હારી મા જોહરા, અગર હકીકતમેં બદકાર હય, ઔર રુસ્વાઇકા ધબ્બા ધોનેકી તુમ્હે દરકાર હય, તો જયસે મયેંને તુમ્હે ખુફિય મદદ દી હય, ઇસી તરહે ઔર ઇમ્દાદભી દૂંગા મગર બઅદ અજ ફતહે, ખિરાજ વાજબી જરૂર લૂંગા.

[અસ્લમ સોચતા હય, નૂરજહાન ચિઢતી હય.]

નૂરજહાન—(ખુદસે) ઓ ખુદા! ઇન ધોકેબાજોકે મુન્સૂબેકો બાતિલ કર!

અસ્લમ—(સોચકર) દૂંગા જરૂર દૂંગા. (અસ્લમ, ખાવરકો કોલ દેતા હય, બાહેરસે બ્યૂગલકા આવાજ આતા હય) ચલિયે, દૂસરી જગેહ ગુફતગૂ કરેં. અમ્મા યહાં તશરીફ લા રહી હયેં.

[ખાવર ઔર અસ્લમ જાતે હયેં, સયફ, પીછે જાતે જાતે અપની બડાઇ જતાતા હય.]

સયફ—દેખિયે; ક્યા હોતા હય! મેરે ફરેબકી હંડિયે ચારોં તરફ ઉબલતી જા રહી હયૈં, અબ મજા હય! [સયફ જાતા હય, નૂરજહાન; સયફકી ગુઝરી પર હઁસતી હય.]

નૂરજહાન—ઓ ફરેબકે અંધેરો! કિધર જાવગે? મુખ્બરીકી રોશનીયેં તુમ્હારે પીછે આ રહી હયૈં.

અબયાત.

નખ્વતસે દેખતે હો ફલકકો ખડે હુવે,
જેરે કદમ ફનાકે હયૈં ફંદે પડે હુવે.

[નૂરજહાંન જાતી હયૈં, દૂસરે તરફસે જોહરા ઔર દિલકશ આતી હયૈં.]

બયત.

દિલકશ—(જોહરાસે)
મુજતરિબ હૂં ખ્વાબમેં બદ અપની હાલત દેખ કર,
આલમે રોયામેં દિલ રોયા બશારત દેખ કર!

[સામનેસે નૂરજહાન આતી હય, ઉસપર દિલકશકી નજર જાતી હય.]

દિલકશ—અમ્માં, વ્હો નૂરજહાન ઘભરાઇ હુઇ આ રહી હય.

[નૂરજહાન ઘભરાતી હુઇ આતી હય.]

નૂરજહાન—ભાગો મલિકા, ભાગો; કે તુમ્હારી જિન્દગીકી કિશ્તી ગિર્દાબમેં હય! તખ્તો તાજપર ઠોકર મારો, કે દુશમન તજવીજે ઇન્કિલાબમેં હય!

બયત.

આર્ઝૂ હય મૂરકી, તખ્તે સુલેમાં છીન લૂં,
હય તમન્ના ખારકી, ગુલસે ગુલિસ્તાં છીન લૂં.

જોહરા—(ઘબરાકર) તફસીલ કર નૂરજહાન, ઇસ ખૌફનાક ખબરકી તફસીલ કર?

નૂરજહાન—ખૂનને જિગરકે ખિલાફ સાજિશ કી, યઆને, અસ્લમસે પિસરને માદરકે ખિલાફ સાજિશ કી.

દિલકશ—અફસોસ! ભાઇ અયસા મારે આસ્તીન હો ગયા?

[જોહરા, સામનેસે અસ્લમકો આતા હૂવા દેખતી હય.]

જોહરા—(ઘબારકર) નૂરજહાન, ભાગ; કે અસ્લમ આતા હય!

[નૂરજહાન, ભાગ જાતી હય, અસ્લમ વ સયફ આતે હયૈં. અસ્લમ, જોહરાસે ફરેબ કરના ચાહતા હય.]

અસ્લમ—અમ્મા જાન, આદાબ. મયેં એક ખુશ ખબરી સુનાને આયા હૂં, કે મયેંને અપની બદ ખસ્લતોંસે તોબા કી !

[જોહરા, અસ્લમકે ધોકેમેં આકર ખુશ હોતી હય.]

જોહરા—બેટા અસ્લમ, મયેં યેહ સુનકર ઇસ કદર ખુશ હુઇ હૂં, જયસે કિસીને મેરે જખ્મી દિલમેં એક નઇ રૂહ ફૂંક દી.

અસ્લમ—(કમરા બતાકર) જિસ કમરેકા મયેંને જિક્ર કિયા થા, વ્હો યેહી હય, ઇન બુતોંમેંસે કોઇ અયસા પસંદ કીજિયે, જો આપકે દરબારકી જીનત દોબાલા કરે ઔર અસ્લમ, આપકી જુબીલીકી ખુશીમેં વ્હો તુહફા પેશ કરકે, આપકે બુઝે હુવે દિલમેં ઉજાલા કરે.

સયફ—(ખુદસે અલગ) યા ચરાગ ગુલ, પગડી ગાઇબ કરકે ઘોટાલા કરે. [જોહરા, અસ્લમ ઔર દિલકશ, તમામ બુતોંકો દેખકર ઉસકી કયફિયત એક એકકો સુનાતે હયેં.]

અબયાત.

અસ્લમ—ગંજ થે ચાલીસ જિસકે યેહ વહી કારૂન થા,
જોહરા—હિર્સકા બંદા મુરીદે દૌલતે મલઉન થા !
અસ્લમ—યેહ સિકન્દર હય; કે શાહી જિસકી આલમગીર થી,
જોહરા—મુલ્કગીરીકી હવસ ઇસકેભિ દામનગીર થી !
અસ્લમ—યેહ હય લુકમાં, હકને હિકમત પર જિસે નાજા કિયા,
જોહરા—ખાક હિકમત થી ! ન અપની મોતકા દરમાં કિયા !
અસ્લમ—યેહ હય વ્હો જમશીદ, ઇકલીમોંકા જો વાલી રહા,
જોહરા—જામ ઉસકાભી શરાબે સબ્રસે ખાલી રહા.
અસ્લમ—ઇન્સાફે કુલ જહાંનમેં યેહ નોશીરવાન થા,
સયફ—પથ્થરભી ઇસકે ખૌફસે આબે રવાન થા.
જોહરા—યેહ બુત પસંદ કરતી હૂં નોશીરવાનકા,
રોશન થા નામ ઇસ્સેહી અદલે જહાંનકા.
ઇન્સાફ મુર્દા નામસે ઇસકે જિયા કરે,
દરબારમેં યેહ બુતભી ખુદાઈ કિયા કરે.

[સતૂન ફૂટકર એક સિપાહી જાહેર હો કર જોહરાકા હાથ પકડતા હય, જોહરા ઔર દિલકશ ચોંકતે હયેં, જોહરા ડરકર, જમશીદકે સતૂન પર હાથ રખતી હય; કે તમામ સતૂન ફૂટકર સિપાહી

દિખલાઇ દેતે હયૈં. જમશીદકે સલ્તનકા સિપાહી જોહરાકો પકડતા હય, જોહરા ઔર દિલકશ ઘબરાતી હયૈં. સબ સિપાહી દોનોંકો ઘેર લેતે હયૈં સયફ શુક્રકે લિયે હાથ ઉઠાતા હય.]

જોહરા—એ ખુદા! યેહે કયસા જુલ્મ!

દિલકશ—(અસ્લમસે) ભાઇ, દગા હય! જફા હય!

અસ્લમ—દુરૂસ્ત હય, બજા હય.

જોહરા—(ઘબરાકે) અસ્લમ, બચા લો; કે મયૈં તુમ્હારી મા હૂં.

અસ્લમ—અસ્લમ મજબૂર હય.

દિલકશ—ભાઇ, રહેમ કર. કયૂં કે બુઢી મા ગમસે મર જાયેગી!

સયફ—બુઢ્ઢે ન મરેંગે તો જવાનોંકે હાથોંમેં હુકૂમત કયસે આયગી? (અસ્લમસે અલગ) અબ ડટે રહો જુલ્મપર; ન હો દિલગીર, બસ તુમ બાદશાહ બને ઔર મયૈં વજીર.

જોહરા—મેરે બચ્ચે, તેરી જુદાઇ માં, અપને કાંપતે હુવે હાથોંસે તેરી અઝીમુશશાન સલ્તનતમેંસે સિર્ફ રહમ માંગતી હય; ભીક દે ઔર સર્દ દિલસે દુખી માંકી દુઆ લે.

બયત.

મત કર સિતમ, દો રોજા યેહે દુનિયાયે જિશ્ત હય,
કહેતે હયૈં, માકે પાંવકે નીચે બિહિસ્ત હય.

અસ્લમ—મયૈં ઇસ કદર રિઆયત કર સકતા હૂં; કે તુમ્હારી જાન બખ્શ દૂં, મગર કૈદમેં તુમ્હેં જરૂર રહેના પડેગા. (સિપાહિયોંસે) ઇસે જંજીરેં પહેનાવ. [સિપાહી, જોહરાકો જંજીર પહનાતે હયૈં.]

બયત.

જોહરા—જો ડાલી દોનોં હાથોંમેં હય યેહે જંજીર લોહેકી!
ચલ આ કાતિલ, ચલા ગરદનપેભી શમશીર લોહેકી!

બોલ, બોલ અસ્લમ, કે મેરી કમજોર જબાન ખુશ્ક હુઇ જાતી હય! મેરે પાંવકો ચૂમના તેરા ફર્જ થા, મગર યેહે સુફેદ સર; ફરમાબરદાર મા, તેરે કદમોં પર ઝુકાતી હય.

[જોહરા, અસ્લમકે પાંવ પર સર ઝુકાતી હય, અસ્લમ, ઇન્કારસે પાંવ હટા લેતા હય.]

મુસદ્દસ.

દિલકશ—(ગુસ્સેસે) મારતા હય માંકો કયૂં બેદર્દ; ઠોકર, દેખના !
ઠોકરે ખાયેગા ઇક દિન તેરાભી સર, દેખના !
સાથ તેરાભી ન દેગા માલ ઔર જર, દેખના !
ધુપ હય; ઢલ જાયગી દમ ભરમેં યકસર, દેખના !
ક્યા લિયા બઅદે ફના, દુનિયાસે ઉસને સાથમેં ?
થી ન ઇક કૌડીભી અસ્કંદરકે ખાલી હાથમેં.

સયફ—(અસ્લમસે) કૌડી ન થી, મગર નામ તો કિયા.

મિસરા.

જોહરા—(અસ્લમસે) તાજ તો છીના હય, અબ ઇસ નંગે સરકે બાલ નોચ, ઇક સુફેદીકી હય ચાદર, વ્હોભી ફાડ઼ા ચાહિયે.

[આખિર લફ્જ સુનતે કમર આતા હય, માકે હાથોંમેં બેડ઼ી દેખકર હયરાન હોતા હય.]

કમર—અસ્લમ, યહે ક્યા સરકશી ? (ખુદસે) ઓ ખુદા !

જોહરા—(કમરસે) કમર, મેરી જઈફ આવાજકી ઇમ્દાદ કર, ઇન્તેકામકો બેદાર કરનેકે લિયે ચિલ્લા !

બયત.

ફૂંક ડાલા મુઝકો મેરેહી શિકમકી આગને,
ડસ લિયા મુઝકોહી મેરી આસ્તીંકે સાંપને.

દિલકશ—ભાઇ, મદદ કર.

અસ્લમ—કમર, અગર તૂ માંકા સાથ ન દેગા, તો અસ્લમ તુઝે અપના વલી અહદ બનાયેગા.

કમર—(ઇન્કારસે) ઓ ગાસિબ ભાઈ, તુમ્હારી સલતન પર થૂકકર કમર; અપની માકે કદમોંમેં સર ઝુકાયેગા.

અસ્લમ—(કમરસે) તેરી માં, કયદમેં જઇફીકે આખરી સાસ પૂરે કરેગી ! ભાઇકા સાથ દે; કે વ્હો સાહેબે ઇમ્કાન હય.

કમર—માં; દીન હય, મા; જિન્દગી હય, મા કાબએ ઇમાન હય. દૌલતકે નશેમેં અંધા ન હો, કે દૌલત દુશમને ઇમાન હય.

મુસદ્દસ.

જાં દીંકે વાસ્તે હય, તો દીં માંકે વાસ્તે,
અઝમત હય માંકી ફર્જ મુસલમાંકે વાસ્તે,

મન્કારે ફર્જ ચાહિયે શયતાંકે વાસ્તે,
શયતાં બનૂં મયૈં હશમતો અયવાંકે વાસ્તે?
દુનિયાયે દૂંમેં દીનકી કિબ્લાનૂમા કહૂં,
હોએ ન કુફ્ર ગર; તો મયૈં માંકો ખુદા કહૂં.

અબયાત.

અસ્લમ—યાદ રખ! મેરે મુલ્કમેં પનાહગીર કોઇ જિન્દગીભી તેરી માંકો ભીક તક ન દેગી!

કુમર—ન દે! ન દે! ન દે! તુમ્હારે મુલ્કકી જિન્દગી તો ક્યા, અગર જમીન ઔર આસ્માનકી જિન્દગીયે મેરી માંકો ખયરાત ન દેગી; તો અપની ખાલકા દસ્તરખ્વાન બિછાવૂંગા, હડ્ડિયોંકી સીખોં પર દિલકા કબાબ; સૂરજકી આસમાની અંગીઠીસે ભુનકે અપની ભુકી માંકો ખિલવાવુંગા.

બયત.

સરકો ચાદર દૂંગા બુનકે અપને સરકે બાલકી,
પાવોંકો દૂંગા મયૈં ઇસકે જૂતી અપની ખાલકી.

અસ્લમ—અચ્છા, મેરા હુકમ તેરી અસીરીકે લિયેભી મજબૂર હય. (સિપાહિયોંસે) ઇસકોભી જકડ લો, ઔર ઝુકા દો કિલએકા કદીમી શાહી ઝંડા.

સયફ—(ખુદસે) અબ હુવા મેરા કલેજા ઠંડા!

[સયફ ઠંડી સાંસ ભરતા હય, સિપાહી, કુમરકો પકડતે હયૈં, દિલકશ, ગમ ખાતી હય.]

દિલકશ—(ખુદસે) અલ્લાહ! મયૈં લુટ ગઇ! બરબાદ હો ગઇ! (અસ્લમસે) અસ્લમ, ક્યા તુમ મા, કુમર ઔર દિલકશકો નહીં પહેચાનતે હો?

જોહરા—દિલકશ, છોડ દે! મલઉનકી મિન્નત ન કર.

બયત.

મેરે હાથોંકા યે્હે પાલા હય, ઇસ કાલેકો ડસને દે,
મેરે આંસૂકી બારિશ હય, ઇસે મુઝપર બરસને દે.

કુમર—(દિલકશસે) બહેન, જાલિમ કુસાઇકી છુરીસે પનાહ ન માંગ!

બયત.

નસીહત કર ન જાલિમકો, કે વ્હો સફફાક કુત્તા હય !
હજારો બાર ધો કુત્તેકો, ફિર નાપાક કુત્તા હય !

દિલકશ—બેશક કુત્તા હય, જો અપને ખાન્દાનકી હડ્ડિયેં ચબાના ચાહતા હય.

અસ્લમ—(ચિઢકર) દિલકશ, તૂ ફસાદ કિયા ચાહતી હય ? તૂ મેરી રિઆયાકે સોયે હુવે રહમકો જગાના ચાહતી હય, ઇસ લિયે લે, સબસે પહેલે; તૂ હમેશાકે લિયે ખામોશ હો !

[અસ્લમ, દિલકશ પર તપંચા છોડતા હય, દિલકશ જખ્મી હોકર ગિરતી હય, જોહરા; ચિખ મારકર દિલકશકી છાતીપર પડકર રોતી હય.]

જોહરા—(રોકર) ઓ મેરી બચ્ચી ! જયદરીકી નિશાની !

બયત.

મેરે ચમનકો લુટકર વિરાન કર દિયા,
બસ્તી મેરી ઉજાડકે મયદાન કર દિયા !

કુમર—(ખુદસે દુખસે) હાય ! જાલિમ ભાઇને બહેનકો જખ્મી કીયા !

[દિલકશ, આહિસ્તા આહિસ્તા હોશમેં આતી હય, સબ ઇન્તેજારીકી નજરસે દેખતે હયઁ.]

દિલકશ—અમ્મા !

[દિલકશ, ચીખ મારકર બેહોશ હોતી હય, કુમર ઘબરાતા હય, જોહરા રોતી હય, અસ્લમ, ઘબ-રાકર અપના દોનોં હાથ, અપની આંખોં પર રખતા હય.]

અસ્લમ—ઉફ ! સયફ, મેરા હાથ થામ ! [સયફ, અસ્લમકા હાથ થામકર, દિલકશાકો મરી હૂઇ સમઝકર કહેતા હય.]

સયફ—કામ હો ચુકા આલી મુકામ !

મુતહૈયૂર.

બાબ દૂસરા—દિખાવ પહેલા.

તહેખાના.

[જોહરા, હયરાન, પરેશાન, બેઠી પહની હુઇ, અફ્સોસ કરતી નજર આતી હય.]

ગાના.

જોહરા—સિતારે આસમાને શાહીકે સબ ડૂબે જાતે હયૈં,
સિતમકી ચમકિ બિજલી ગમકે બાદલ છાયે આતે હયૈં.
(જબાની) ઓ ખુદા! હૂં ડૂબી જાતી અશ્કકે સયલાબમેં,
(જબાની) નાખુદાને તોડ દી કિસ્તી મેરી ગિંદાબમેં.
મયૈં કિસ તરહે જીયૂં, કે ન જર હય; ન જોર હય,
મયૈં કિસ તરહે મરૂં, કે ન કફન હય, ન ગોર હય.
રખ્ખા હય કયા ફલક મેરે જિસ્મેં જહાફમેં,
દો ચાર ઠંડી સાંસોંકી રૈનકકા શોર હય.—સિતારે.
ઓ સાનીયે ફિરઔન અસ્લમ!

[અસ્લમ, દબે પાંવ આકર જોહરાકી બાતેં સુનતા હય.]

રુબાઇ.

તેરેભી સરપે ચલતી હય યહે ચકી આસમાનોંકી,
તેરેભી સરપે આયેગી કભી ગર્દિશ જમાનોંકી.
વ્હો દાના; કૌનસા દાના હય, જો પીસનેસે બચતા હય,
લગી મુહરે ફના સબપર ખુદાકે કારખાનોંકી.

અસ્લમ—આપ માં હય, ઔર મયૈં અદબસે ગુજારિશ કરતા હૂં, કે તફુતો તાજસે હાથ ઉઠાવો, અપના કુસૂર માન જાવો.

જોહરા—કુસૂર? કૌનસા કુસૂર? (ઠહેરકે) મેરા યહે કુસૂર હય, કે મયૈં તુમ્હે અદમસે વજૂદમેં લાઈ! મેરા યહે કુસૂર હય કે તુમ્હેં શિકમમેં રખકર નવ મહીને તકલીફ ઉઠાઇ!

બયત.

મયૈં દો દિન ઔર જી લેતી તો કાતિલ, તેરા કયા જાતા?
તેરી શમશીર પર કયા રહમકા ઇલ્જામ આ જાતા?

અસ્લમ—આપકા કુસૂર; બેઇન્સાફી, તરફદારી, રિઆયત, હિમાયત. અબ કહો અમ્મા જાન; અબ કહો, તુમ્હારી આંખે કિસકો દેખતી હયઁ તાજવર?

જોહરા—કુમરકો, મયઁ હજાર બાર કહૂંગી કે કુમરકો.

અસ્લમ—કુમર તો જિન્દગીકા મુહતાજ હય; ચંદ એક સાંસોંકા સવાલી હય.

જોહરા—(ઇન્કારસે) ઇસ લિયે; કે દુનિયાકે તખ્ત પર, માંકે સાથ થૂક ચુકા હય! અબ ઉસકે લિયે ઇમાનકા તખ્ત ખાલી હય.

અસ્લમ—અભી તક તુમ્હારે સરમેં ઉસી ખફકાનકા દોરાન હય? મયઁ ઉસકા બિલકુલ ઔર પૂરા પૂરા ઇલાજ કરતા હૂં. તુમ્હારી સજાકા પીછે ઇન્તિજામ હોગા; પહેલે કુમરકે ગુલશને હસ્તીકો તારાજ કરતા હૂં. [અસ્લમ, ખંજર નિકાલકર ગુસ્સેમેં કુમરકો મારનેકે લિયે આગે બઢતા હય, જોહરા, ઉસે હાથ પકડકર રોકતી હય.]

જોહરા—અરે સુન! સુન! તુઝે મેરે ગરીબ આંસુઓંકી કસમ.

[અસ્લમ, ગુસ્તાખીસે હાથ છુડા કર જાતા હય, જોહરા, અફસોસ કરતી જાતી હય. દુસરી તરફસે સયફ ઔર અસ્લમ આતા હય.]

સયફ—જલાવો, મગર ઇસ તરહ જલાવો, કે ધૂવાં પયદા ન હો! મિટાવો, અયસા મિટાવો, કે નિશાં પયદા ન હો!

બયત.

ચલાવો ખંજરે કીના, મગર આહિસ્તા; આહિસ્તા,
ઉઠાવો ફિત્ના રફતા; રફતા, શર આહિસ્તા; આહિસ્તા.

અસ્લમ—સચ હય, મગર ઇસ કામકા સરંજામ તુમ્હારાહી ફર્જ હય.

સયફ—હાં, મેરાહી ફર્જ હય.

[સયફ, જેબસે કાગજ નિકાલકર અસ્લમકો દેતા હય.]

આપ ઇસ ફરમાન પર દસ્તખત ફરમાવેં. આજ ચંદ એક જલ્લાદ મેરે મકાન પર મુલાજમતકે લિયે આયે થે, ઉનકા હુનર આજમાનેકે લિયે, સબસે પહેલા કામ મયઁને ઉનકો, મલિકાકે દોનોં હાથ કટવાનેકા

સમઝાયા હય. હુજૂર, ઉનકે અફસરકા નામ ઇન્કિલાબ હય, ઉસે જનાબ જાતે જાતે ઇધર ભેજ દે. [અસ્લમ, તહરીરકો પઢકર, જેબસે પેન નિકાલ કર, અપના દસ્તખત કર દેતા હય, સયફ, કાગજ અપની જેબમે રખતા હય.]

અસ્લમ—સયફ, મયૈં જાતા હૂં. બહુત ખૂબીકે સાથ કામ કરના, ઇસ કામમે અપના નામ કરના.

[અસ્લમ જાતા હય, દૂસરે તરફસે નૂરજહાંન, જલ્લાદ ઇન્કિલાબકે લિબાસમે ફુકિયા આતી હય.]

બયત.

સયફ—(ખુદસે) બહે નિકલ ઓ રહમ આંખોંસે વૂ પાનીકી તરેહ, ગયજ બરસા આગ, બર્કે આસમાનીકી તરેહ.

[નૂરજહાન, સયફકે સામને હોકર અદાબ બજાતી હય.)

નૂરજહાન—અદાબ હુજૂર.

સયફ—તુમ કૌન ?

નૂરજહાન—જનાબકા નયા બુલાયા હુવા જલ્લાદ; ઇન્કિલાબ, ઔર ઉસકે હમરાહી.

સયફ—ઇન્કિલાબ, મુઝે વ્હો દિલ ચાહિયે; જો પથ્થરસે જિયાદા સખ્ત હો ! ઉન હાથોંકી હાજત હય, જિન્હોંને જુલ્મોં સિતમકે સિવા કુછ કામ કિયા ન હો ! ક્યા યે સબ બાતે તુમમે મૌજૂદ હયૈં ?

નૂરજહાન—હાં; કિબલા, મૌજૂદ હયૈં.

બયત.

વ્હો આગ હૂં, જો ભડકૂં, તો પથ્થર પિઘલ પડે !
કુબ્જેસે ખંજરોકી જબાને નિકલ પડે !

સયફ—લો યે પરવાના. (પરવાના જેબસે નિકાલ કર દેતા હય, નૂરજહાન, સલામ કરકે લેતી હય) એક બૂઢી ઔરતકો અંદર તાલાશ કરો, ઔર ઉસકે હાથ, ઇસ હુકમનામેકે મૂજિબ કલમ કરો.

નૂરજહાન—(ઝુકકર) બ્હેતર હુજૂર.

[સયફ જાતા હય, નૂરજહાન, સામનેસે જોહરાકો આતી હુઇ દેખકર, એક તરફ ખડી હોતી હય.]

નૂરજહાન—(પરવાના દિખાકર) હુજૂર, યેહ પરવાના મુલાહિજા ફરમાઇયે. (જોહરા, પરવાના લેકર ઉસે પઢતી હય, નૂરજહાન અફસોસ કરતી હય) અફસોસ! ઓ તકદીરકે ખૌફનાક ઇન્કિલાબ, અફસોસ!

જોહરા—(તહરીર પઢકર નૂરજહાનસે) અચ્છે જલ્લાદ, ઇસ પરવાનેકો તો મેરે હાથોંકી હાજત હય!

નૂરજહાન—હાં, હુજૂર.

જોહરા—(આજજીસે) ઓ જલ્લાદ! ઇન કમજોર હાથોંકે લિયે ક્યા યેહ સજા કમ હય, કે જંજીરોંકાં વજન ઉઠાયે ફિરતે થે? મેરે અસ્લમસે જાકર કહો; કે યેહ હાથ સિર્ફ ખુદાકી તરફ ઉઠાનેકે લિયે રહેને દો!

બયત.

દોનોં હાથોંકે લિયે હય એક બસ મેરા સવાલ,
ઔર જંજીરે તેરે મનશા હો તો દસ બીસ ડાલ.

[જોહરા, મારે ડરકે અપને હાથોંકો અસ્તીનમેં છુપાતી હય.]

નૂરજહાન—હુકમ ટલ નહીં સકતા. હાથ આસ્તીનોંમેં મત છુપાવો, ઇધર તશરીફ લાવો.

[નૂરજહાન, જોહરાકે દોનોં હાથ પકડતી હય, જોહરા ચિલ્લાતી હય.]

જોહરા—ઓ ખુદા! મેરે હાથ, મેરે કાંપતે હુવે હાથ કોઇ બચાનેવાલા નહીં? (ઘબરાહટસે હોશ ખોતી હય) યા અલ્લાહ! તૂ ગ-વાહ! [જોહરા, બેહોશ હોકર ગિરતી હય, નૂરજહાન, ખુશ હોતી હય.]

નૂરજહાન—(ખુદસે) ખુબ હુવા! ઓ મેરી ચાલાકી, હોશિયારીકે ફિત્રતી જાદૂ, ચલ! (જેબમેંસે સૂર્ખ રંગકી શિસ્યા વ પટ્ટી નિકાલકર) ઓ અકલ ઔર તદબીરકે બનાયે હુવે જંતર, નિકલ!

[ધીમી ગત બજતી હય. નૂરજહાન, જોહરાકે હાથોંકો બંદ કરકે ઉસપર પટ્ટિયે બાંધકર સુર્ખ રંગ છિડકકે, શિસ્યા જેબમેં રખકર, ડગલેકે અંદર છિપાયા હુવા દો બનાવટી હાથ નિકાલતી હય, ઔર ઉસે સૂર્ખ રંગ છિડકે હુવે રૂમાલમેં બાંધતી હય, ઇતનેમેં સયફ આતા હય, નૂરજહાન, નકલી હાથકી ગઠડી જમીપર રખકર, ઉઠકે આદાબ બજાતી હય.]

સયફ—(નૂરજહાનસે) બહુત દેર હુઇ. ઇસ છોટેસે કામકે લિયે ઇતની દેર ઇન્કિલાબ ?

નૂરજહાન—આલી જનાબ, કામ હો ચુકા. (ગઠડી બતાકર) લીજિયે યહે એકસ હાથ. [સયફ, હાથ કાટા હુવા સયઝકર, અપને ઔર અસ્લમકે સરસે બલા ટાલનેકે લિયે, ઔર રિઆયાકી બદનામીસે બચનેકે લિયે બદલ જાતા હય.]

સયફ—(અંજાન બનકર) અરર ! આખિર તૂને હાથ કાટહી ડાલે ?

નૂરજહાન—ખાદિમ, હુઝૂરકા હુકમ કયસે ટાલે ?

સયફ—(મક્કારીસે) હુકમ મયને કયા દિયા થા ? કિસ લિયે દિયા થા ?

નૂરજહાન—જનાબ, હાથ કલમ કરનેકા હુકમ આપહીને દિયા થા !

[સયફ, નૂરજહાનકે ગલે પડતા હય, બાતસે મુકરતા હય.]

સયફ—તૂ જૂટ બોલતા હય ? મયને તો ફકત હાથ કાટનેકા ખૌફ દિલાનેકે લિયે કહા થા.

નૂરજહાન—હુઝૂરકો યાદ નહીં, તો યહે પરવાના જુરૂર યાદ દિલાયગા. [જેબસે નિકાલ કર પરવાના પેશ કરતી હય, અસ્લમ આતા હય.]

અસ્લમ—સયફ, ઇસ સુનસાન જિન્દાનમેં કયસા શોરો ફુગાં ?

[સયફ, અસ્લમકો આંખકા ઇશારા કરતા હય.]

સયફ—(ફરેબસે) જુલ્મ હુવા ! અંધેર હુવા ! હમારી મલેકાકી જાનપર સિતમ કિયે ગયે ! હુઝૂરકી વાલિદાકે હાથ કલમ કિયે ગયે !

અસ્લમ—(મકૂસે) યહે હાથ, મેરી વાલિદાકે હાથ, કિસ જાલિમને, કિસ કાતિલને, કિસકે હુકમસે કાટે ?

બયત.

ઉજાડે કૌનસે હાથોંને બૂટે ઉસકે ગુલશનકે ?
કલમ તન તનકે કિસને હાથ માદરકે કિયે તનકે ?

નૂરજહાન—(હિમ્મતસે) મયને કાટે આપકે પરવાનેસે, સયફકે ઇર્શાદ ફરમાનેસે.

અસ્લમ—મયને કોઇ પરવાના નહીં ભેજા !

સયફ—યહે સરાસર બુહતાન હય ! મયને મલેકાકે હાથસે જંઝીરે તોડનેકો કહા થા, ઇસ જાલિમને હાથ બેકાર તોડ ડાલે ! મયને કફસકે આહની તાર તોડનેકો કહા થા, ઇસને નફસકે તાર તોડ ડાલે !

અસ્લમ—ઓ ખૂની ! પાજી ? બદ જબાન ! તૂ અપની મૌતસે ભી ન ડરા ? અપને હાથોં અપના જિન્દગીકા જામ ભરા ? બોલ ? બેઇમાન, બોલ ?

નૂરજહાન—(હિમ્મતસે) બેઇમાન તો આજ તખ્તો તાજકા વાલી હો ગયા ! બેઇમાન તો માકો જંઝીરોંમેં ડાલકર સુલ્તાને આલી હો ગયા !

બયત.

બે-દીં વહો, જિસને કિબ્લયે ઇમાં ગિરા દિયા,
જન્નત તબાહ કરકે જહન્નમ બના દિયા.

અસ્લમ—હાથ કાટના મેરા હુકમ ન થા.

નૂરજહાન—તો હાથ કાટના મેરાભી કામ ન થા.

સયફ—ફિર યેહ (ગઠડી બતાકર) ક્યૂં કર હુવા ?

નૂરજહાન—યેહ બિલકુલ નહીં હુવા.

અસ્લમ—(ગઠડી દિખાકર) તો યેહ કયસે હાથ હયેં ?

નૂરજહાન—જયસી તુમ્હારી જબાનેં હયેં.

સયફ—યઅની ?

નૂરજહાન—દોનોં નકલી યેહ હાથભી, ઔર તુમ્હારી જબાનભી ? જયસે મુઝે દેકર જબાને બદલ ગયે, અયસેહી યેહ હાથભી તુમ્હારે હાથોમેં બદલ ગયે. [જોહરાકે હાથ સલામત રહેનેકી હકીકત સુનકર, અસ્લમ ઔર સયફ હયરત હોતે હયેં.]

અસ્લમ—બદલ ગયે ? ક્યા માકે હાથ તૂને બચાયે ?

નૂરજહાન—મયૈંને ક્યા બચાયે ! (અપના હાથ બતાકર) ઇન હાથ કે બનાનેવાલે હાથોંને બચાયે.

બયત.

બેશર્મ થા તૂ, જિસનેકે માકે કટાયે હાથ,
(ખુદાસે) ઉસકો તો શર્મ થી, કે યેહ જિસને બનાયે હાથ.

[અસ્લમ, ગુસ્સેસે સર હિલાકર દાંત પીસતા હય. જોહરા, જરા હોશમેં આતી હય, મગર અસ્લમ ઔર સયફ ઇસ બાતસે નાવાકિફ હયેં.]

અસ્લમ—અબ મલેકાકે બ઼િજ તેરે હાથ કાટે જાયેંગે !

નૂરજહાન—કાટો, કે યેહ હાથ વફા પર સદકે ન હોંગે, તો કિસ કામ આયેંગે ?

[મલેકા આંખેં ખોલકર ઇધર ઉધર દેખતી હય.]

સયફ—(મલેકાકે તરફ ઇશારા કરકે) ઇસકે હાથ તૂને બચાયે, તેરે હાથ કૌન બચાયેગા ?

જોહરા—(બિલકુલ હોશમેં આકર) મેરે હાથ કોઇ નહીં બચાયેગા ? (અસ્લમ ઔર સયફકો દેખકર) ઓ દરિન્દોં ! મૂઝિયો ! તુમ ફિર આયે હો ?

[ઉઠ બયઠતી હય.]

બયત.

લો ડાલો ઔર જંઝીરેં, કે હોં જિનકી બડી કડિયાં,
હરઇક પોંચેમેં પોંહચે મિસ્લ મોતીકી લડી કડિયાં.

અસ્લમ—સયફ, રેહમ ન કર, કલેજેકો પથ્થર કર ! મલેકાકે હાથ તૂ કલમ કર, ઔર ઇન્કિલાબકા કાટતા હૂં મયઁ સર.

[જોહરા, ખુદાસે દુઆ માંગતી હય.]

જોહરા—ઓ ખુદા !

[સયફ, જોહરાકી તરફ, ઔર અસ્લમ, નૂરજહાનકી તરફ બઢતા હય, નૂરજહાન, તપંચા નિકાલકર દોનોંકે તરફ તાકતી હય.]

નૂરજહાન—(પુકારકર) ખબરદાર ! (અસ્લમ ઔર સયફ, તપંચા દેખકર પુતલેકી તરહ થમ હો જાતે હયઁ) મૂઝિયો ! હટ જાવો ! હટ જાવો ! જાનોંકી ખયર ચાહતે હો, તો હટ જાવો ! (તપંચા દોનોંકે સામનેહી તાક કર, મલેકાકો હાથ પકડકર ઉઠાતી હય) મલેકા, ન ઘબરા ! અબ તુમ્હારે સરપર બદલેકી બદલી છાઇ હય. તુમ્હારા ઇન્તિકામ લેનેકે લિયે, (જલ્લાદકા લિબાસ ઉતારતી હય) ઇન્કિલાબ જલ્લાદકી જગેહ, વહી ગરીબકી લડકી નૂરજહાન આઇ હય.

[અસ્લમ ઔર સયફ દોનોં નૂરજહાનકો પહેચાન કર હક્કે બક્કે હો જાતે હયઁ.]

અસ્લમ—નૂરજહાન !

સયફ—ફરેબમેં ફરેબ ! ઇન્કિલાબમેં ઇન્કિલાબ !

નૂરજહાન—હાં જનાબ ! મયઁને ઇન્કિલાબકા ભેસ બનાયા. જયસે તુમને ઇન્કિલાબ કિયા, વયસે મયઁને ઇન્કિલાબ કર દિખાયા.

જોહરા—ઓ ખુદાકે હક ઔર ઇન્સાફ ! તૂ જિન્દા હય ? મેરે બૂઢે, કમજોર હલકકી આવાજ સુનનેવાલે ખુદા ! તૂ મુજસ્સિમ ઇન્સાફ હય, તેરે ઇન્સાફકા આઇના સાફ હય.

બયત.

કત્લ ગયા જિસ કુસ્ત્ર પર કિસરા તકબ્બુર બોલકે,
રોતી હયઁ દો ચાર કૂબ્બે, અબ વહાં મુંહ ખોલકે.

[ધીમી ગત—નૂરજહાન ઔર મલેકા જાતે હયઁ, અસ્લમ ઔર સયફ, નૂરજહાન ઔર નકલી હાથકી તરફ દેખતે, બુતકી તરહ ખડે રેહેતે હયઁ.]

બાબ દૂસરા—દિખાવ દૂસરા.

મિરજાકા ચમન હોટેલ.

[ઘસીટા એક તરફસે આતા હય, ઔર ચક્રીસે પૂછતા હય.]

ઘસીટા—ચમન હોટેલ યહી હય ?

ચક્રી—જી હાં જનાબ, યહી હય. હુકમ ફરમાઇયે, કયા ચાહિયે, બતાઇયે ?

ઘસીટા—એક આરામ કુરસી ઘસીટ લા, વ્હીસકીકા પેગ પિલા, ખાના તૈયાર કરા.

ચક્રી—તૈયાર હય હુજૂર, અભી લો.

ઘસીટા—ઔર સુન. ડાકખાને જલ્દી જા, મેરે નામકા ખત લા, દો મિનટમેં જા ઔર એક મિનટમેં વાપસ આ. મેરી મેમ બાહેર આઇ હો; તો ઉસકો બુલા, મેરા જૂતા ઉતાર જા.

ચક્રી—અભી લો જનાબ. (ખુદસે) યા અલ્લાહ! હુકમ પર હુકમ સુનકર મયઁ તો ઘબરા ગયા !

[ઘસીટા, ચક્રીકો વહીંકા વહીં દેખકર ચિઢતા હય.]

ઘસીટા—યુ પાગલ ! બંદરકી તરહે મુંહ દેખતા અભીતક ખડા હય ? જા, જલ્દ જા, સબ હુકમ ફૌરન બજા લા.

ચક્રી—હાં આકા, અભી લો. મગર મયઁ અકેલા એક આદમી, ઔર ઇસ કદર કામ ?

ઘસીટા—તૂ નૌકર હય યા હજ્જામ ?

[ચક્રી, ઘસીટાકો દેખતા, ડરતા હુવા જાતા હય, ઘસીટા, અફસોસ કરતા હય.]

બેટા ઘસીટા, આજ તક તો અકક્ષ્મે' કામ ચલાયા, કુર્જદારોંકો ઉડ઼ાયા, મગર અબ જિયાદા વક્ત યેહ લાફ ન ચલેગી, કિસી ન કિસી દિન કુલઈ ખૂલેગી. ઇન સબ આફતોંસે બચનેકા ઇલાજ એકહી હય, કે મેરીસે એક્ટરીકા હુનર પૂરે તૌરપર સીખૂં, ઔર અપની અમીરીકા ભરમ છોડ઼કર કિસી નાટક કમ્પનીમેં એકટર બનૂં, કુછ કમાકે અપના કુર્જા પૂરા કરૂં. [નાટકકા પહેલા વર્ક પઢ઼તા હય.]

"દરબારે લખ્નૌ.

નાટક તીન બાબકા."

(ખુદસે) નવ્વાબ આસિફુદ દૌલાકા પાર્ટ તો ઠીક યાદ કિયા હય. અબ કિસી નામી કમ્પનીમેં નૌકર રહેનેકી ફ઼િકર કરૂં.

[ચક્રી, કુરસી લાકર રખતા હય, ઘસીટા બયઠતા હય.]

ચક્રી—લો હુજૂર, કુરસી તો ઉઠા લાયા.

ઘસીટા—અબ બૂટ નિકાલો. [ચક્રી બૂટ નિકાલતા હય.]

ચક્રી—ઔર ક્યા હુકમ હય ? અબ મેમકો ઉઠા લાવૂં ?

ઘસીટા—(આંખે નિકાલકર) મેમકો ઉઠા લાતા હય ?

ચક્રી—(કાન ચિમટકે) નહીં જનાબ, ભૂલા !

ઘસીટા—(જોરસે) જાવ, જલ્દી બૂલા લાવ.

ચક્રી—યેહ લો; અભી લો. યેહ ગયા ઔર લાયા.

ઘસીટા—(ચિઢ઼કર) ગયા ઔર લાયા ? કહાં હય ?

[લાત મારને ઉઠતા હય.]

ચક્રી—યેહ લો અભી લો.

[ચક્રી બોલતે બોલતે ભાગ જાતા હય, ઘસીટા, બયઠકર અદા કરકે પાર્ટ પઢ઼તા હય.]

ઘસીટા—"દુનિયાકો ક્યા ખબર, કે મયઁ મઅમૂલી આદમીકે લિબાસમેં આસિફુદ દૌલા નાવાબ હૂં, ઔર મેરે સાથ મેરી પ્યારી માં, નસરાની બેગમ હય. અય અહલેકારો, મુઝે ગયર ન સમઝો. દરબાર સજાવ, ફ઼ૌજ બુલાવ, તાજ પહેનાવ, સબ હાજિર હો જાવ.

[ચક્રી, મેરીકા હાથ પકડ઼કર ઘસીટકે લાતા હય.]

ચક્કી—હાજિર હય સરકાર. મેમકો ઘસીટ લાયા, ખિદમત બજા લાયા.

મેરી—(ચક્કીપર ચિઢ્કર) યૂ રાસ્કલ ! યૂ પાગલ !

ઘસીટા—(ઘસકર) યૂ બરમઆશ ! બદમાશ !

[ચક્કી અપનેકો બચાતા હતા.]

ચક્કી—લ્હે લો, અભી લો. [ચક્કી ભાગ જાતા હય.]

ઘસીટા—મેરી, મયને પાર્ટ ઠીક યાદ કર લિયા, અબ એકટીંગ સિખાવો, તમન્ના પૂરી કરો.

મેરી—અબ ખૂલે દિલસે, એરીક, કિસી તખ્તેપર ચઢ્કે બડી આવાજસે પાર્ટ બોલો, ઔર પીછે એકટીંગ સીખો, તો ઇસકા લુત્ફ ઉઠાવો. (પુકારતી હય) બોય ? (ફિર) બોય ?

ચક્કી—(અંદરસે) લ્હે લો, અભી લો મેમ. (ચક્કી આતા હય) હુકુમ જનાબ ?

મેરી—શહરમેં કોઇ લાયબ્રરી હય ? [ચક્કી લાયબ્રરીકો; રાયબરેલી શહેર સમઝકર જવાબ દેતા હય.]

ચક્કી—હા, રાય બરેલી હય, મગર દૂર હય.

મેરી—નોનસેન્સ !

ઘસીટા—રાયબરેલી નહીં, લાયબ્રરી, યઆની કુતબખાના.

ચક્કી—તો અયસા બોલો સરકાર, વ્હો તો સામને હય.

મેરી—ડિયર, મયેં કુતબખાનેમેં જાતી હૂં, અભી આતી હૂં. તુમ જોર શોરસે પાર્ટ બોલો, મયેં વાપસ આકે એકટિંગ સિખાતી હૂં.

ઘસીટા—હાં; જાવો, જલ્દ વાપસ આવો. (મેરી જાતી હય) બોય ? મેરા બૂત સાફ કરો.

ચક્કી—અભી લો સરકાર. (ચક્કી, દોજાનૂ બયઠકર બૂટ સાફ કરતા હય, ઘસીટા, પાર્ટ પઢતે પઢતે પાર્ટકો આંખો પર રખકર સો જાતા હય, ઔર નીંદમેં ખર્રાટે લેતા હય. ચક્કી બૂટ સાફ કરતે કરતે, બૂટમેં આસિફુદ દૌલા, નામ પઢતા હય.) આ સિ ફુદ દૌલા ! (ચોંક કર) અરે ય્હે કૌન ! આસિફુદ દૌલા ! (ઉઠકર) યા અલ્લાહ ! લખનૌકા આસિફુદ દૌલા નવાબ ! (ઘસીટેકો સર તા પા દેખકર) ઇસ ગરીબ ખાનેમેં ! ઇસ સાદે લિબાસમેં ! [ઘસીટા, ખ્વાબમેં નાટકકા પાર્ટ બડબડાતા હય, ચક્કી, સુનતા હય.]

घसीटा—(नींदमें) प्यारी! दुनियाको क्या ખबर, के मयँ मઆमुली आदमीके लिबासमें, नव्वाब आसिફुद दौला हूं ?

चक्की—(अजबमें ખुदसे) अररर ! सचमूच ये है तो नव्वाब आसिફुद दौला आया हय! और मेमके लिबासमें अपनी वालिदाकोभी साथ लाया हय. या अल्लाह ! तेरी पनाह !

[सामने मिरजाको देखकर, आहिस्ता, सीट सीट करके इशारेसे बुलाता हय, मिरजा, आहिस्ता आता हय.]

मिरजा—(आहिस्ता) क्यूं चक्की ? क्या हय ?

चक्की—(घसीटेको बूट दिखाकर) ये देखो, क्या हय ?

मिरजा—(हँसकर) कयसा बेवकूફ हय ! मयँ देख रहा हूं, बूट हय.

चक्की—बूटमें देखो, कौन छुपा हय ! [चक्की, बूट उठाकर उसमें नाम दिखाता हय, मिरजा पढ़ता हय.]

मिरजा—आसिफुद दौला. (अजबमें चक्कीसे) कौन ? नव्वाब आसिફुद दौला !

चक्की—अजी वही ! लखनोका नव्वाब ! [घसीटा, नींदमें बड़बड़ाता हय, मिरजा और चक्की, इन्तेजारीसे सुनते हयँ.]

घसीटा—(नींदमे) दुनियाको क्या ખबर, के मयँ मઆमूली आदमीके लिबासमें नव्वाब आसिફुद दौला हूं, और मेरे साथ मेरी प्यारी मा, नसरानी भेसमें हय.

मिरजा—(अजबमें) या ખुदा ! ये तो सुचमूच आसिફुद दौला, आली मुकाम ! चक्की, जा, जल्दी नव्वाब इફतेખारખांको बुला ला कहेना, के हमारे चमन होटेलमें नव्वाब आसिફुद दौला और उनकी मा भेस बदल कर आये हयँ, ખुफिया तोरपर तशरीफ़ लाये हयँ. अहेलेकारोंको भिजवायँ, और ખुदभी तशरीફ लायँ.

चक्की—अभी लो हुजूर. ये लो; गया, जा पहुंचा.

मिरजा—(गुस्सेमें) कमबખत ! कहेता हय; के जा पहुंचा और अबतक यहीं हय ?

चक्की—(बगलमें बूट दबाकर) जनाब, अभी लो.

[चक्की जाता हय, घसीटा, नींदमें फ़िर बड़बड़ाता हय.]

घसीटा—अम्मा जान ! अगर कोइ हमें पहचाने; तो ढोंग पर ढोंग मचाना, मगर ये कभी जाहिर न करना; के ये आसिફुद दौला और मयँ इसकी मादर सुल्ताना !

મિરજા—(સુનકર ખુદસે) હાં, જાના ! અરે અબ તુમ હમસે ક્યા છૂપાવગે ?

[સબ અહેલેકારો બાઅદબ, દબે પાંવ, આતે હયૈં. મિરજા ઇશારેસે સબકો ચૂપ રહને કહકર જાતા હય. સબ સીધે ખડે રહેતે હયૈં, નવ્વાબ ઔર ચક્રી આતે હયૈં. નવ્વાબ, આહિસ્તા જાકર ઘસીટાકે પયર પર દોનોં હાથ રખકર ચૂમતા હય. સબ અહેલેકારો, નકલ કરકે જમીનપર હાથ લગાકે ચૂમતે હયૈં. ચક્રી, બગલમેં દબાયે હુવે બૂટકો ચૂમકર, આંખોંકો લગાકર, ઘસીટાકે પયરકે પાસ રખતા હય.]

નવ્વાબ—(મિરજાસે) તુમકો કયસે મઅલૂમ હુવા; કે યહે મુસાફિર નવ્વાબ આસિફુદ દૌલા હય ?

[ઘસીટા, નીંદમેં પાર્ટ બડબડતા હય.]

ઘસીટા—અહેલેકારો મુઝે ગયર ન સમઝો. દરબાર સજાવ, ફૌજ ખુલાવ, તાજ પહેનાવ, સબ હાજિર હો જાવ.

[નવ્વાબ ઇફ્તેખારખાં, ઘસીટાકે બડબડાને પર યકીન લાકર એક અહેલેકારકો તાજ લાનેકા હુકમ ફરમાતા હય.]

નવ્વાબ—જલ્દ જાવ, મેરા તાજ લાવ. (અહેલેકાર જાતા હય, નવ્વાબ સબસે) અફસોસ ! તુમ્હારા નવ્વાબ તુમ્હારે શહેરમેં આયા, ઔર તુમમેંસે કિસીને પતાભી ન બતાયા ? (ઘસીટા અમરાઇ લેતા હય, આંખે મલતા હય ઔર બોયકો પુકારતા હય.) દોજાનૂં હો જાવ, આલી કદર જાગે !

[ઘસીટા જાગતા હય, સબ દોજાનૂં હોતે હયૈં. ઘસીટા અપને ધ્યાનમેં, ચક્રીકો હુકમ કરતા હય.]

ઘસીટા—બૉય, તુમને બૂટ સાફ કિયા ? (સબપર નજર પડતી હય. દો બાર ચુપચાપ અત્રાફ નજર ફિરાકર સબકો દેખકર હયરાન હોતા હય. ખુદસે) યા જુલ જલાલ ! યહે ખ્વાબ હય, યા ખિયાલ ! (સબસે) તુમ કૌન હો તમામ ?

સબ—(એક ઢબ ઓર અદાસે) જહાંપનાહ ! હુજૂરકે ગુલામ.

[ઘસીટાં ફિર, દો બારા અત્રાફ નજર ફિરાકર સબકો દેખતા હય.]

નવ્વાબ—વાલા હશમ, ઇસ અદના ચમન હોટેલમેં ક્યૂં કદમ રંજા ફરમાકે આયે? કમતરીનકે અદના મહેલમેં તશરીફ ન લે આયે?

ઘસીટા—(હક્કા બક્કા હોકર ખુદસે) યા ઇલાહી, યેહ ક્યસી તઆઝ્ઝુમે શાહી! (નવ્વાબસે) હુજરત! આપ બતલા સક્તે હો, કે મયઁ સોયા હૂં, યા જાગતા હૂં?

નવ્વાબ—આપ બેદાર, હુશઆર હયઁ.

[ઘસીટા ઇધર ઉધર દેખતા હય.]

ઘસીટા—(નવ્વાબસે) યેહ તિલસ્માતકા હય મકાન, યા રાજા ઇન્દરકા પરસ્તાન?

નવ્વાબ—ન તિલસ્માત હય ન પરસ્તાન! યેહ હય ચમન હોટેલ મેહેરબાન.

ઘસીટા—આપ બતલા સકતે હો; કે આપને મેરા ક્યા નામ રખ્ખા હય?

નવ્વાબ—સરકારકા નામ આલી જાહ! આસિફુદ દૌલા! યેહ નામ હુજૂરકી વાલિદાને રખ્ખા હય.

ઘસીટા—મેરી વાલિદા કૌનસી?

ચક્કી—જો અભી અભી સરકારકે સાથ થી.

ઘસીટા—(ચોંકકર) અરે તોબા! વોહ તો મેરી બીવી હય.

નવ્વાબ—(જબાન કાટકર) અસ્તગફાર! અસ્તગફાર! માંકો હુજૂર ફરમાતે હયઁ બીવી?

ઘસીટા—(સબસે) અરે યારો, કૌન ઉલ્લૂકા પઠ્ઠા નવ્વાબ હય? તુમ કિસકો હુજૂર ઔર સરકાર બનાતે હો? બીવીકો મા બનાતે હો?

સબ—હુજૂર કહેતે હયઁ હુજૂરકો.

[સબ, એક અદાસે સર ઝુકાતે હયઁ, ઘસીટા, હયરત કરતા હય, અહલેકાર તાજ લાકે પહેનાતા હય.]

ઘસીટા—(હયરતસે) અરે તોબા! લાહોલવલા! યેહ હોટેલ હય, કે પાગલખાના! (સબ, ફિર એક અદાસે ઝુકતે હયઁ) બાબા! બાર બાર સર ન ઝુકાવો! લાવો, અપની જૂતિયેં મેરે સર પર ઉઠવાવો.

[સબકી જૂતીયોંકો હાથ લગાકર અપને માથેપર હાથ રખતા હય, સબ તઆઝ્ઝુમસે પાંવ બચાકર પિછે હટતે હયઁ.]

નવ્વાબ—(ઘસીટાસે) મઆજ અલ્લાહ! નવ્વાબ સાહેબ સલામત! ઇસ કદર ખાકસારી?

ઘસીટા—(હાથ જોડકર) ખાકસારી કૈસી? સાહિબ, મયઁ તો ખાનદાની ખાકસાર હૂં. મેરા બાપ ભટિયારા, દાદા ઘસિયારા, પરદાદા નાનબાઈ, ઉસકા બાવા હલવાઈ, ઔર આગે ખાનદાનકા નિશાન ગુમ! અબ કહો, ખાકસાર મયઁ કે તુમ?

નવ્વાબ—નહીં, હુજૂર! હમ બહેકનેવાલે નહીં. હુજૂર તો હમેં બનાતે હયઁ.

ઘસીટા—મયઁ બનાતા હૂં, કે તુમ સબ મુઝે જબરદસ્તીકા નવ્વાબ બનાકે બનાતે હો? અચ્છા, યહે તો બતાવો, મયઁ કિસકા નવ્વાબ હૂં?

સબ—હમારા.

નવ્વાબ—હમારા તો ક્યા બલકે સારે અવદકા નવ્વાબ. ચલિયે, આલીજાહ! ગુલામકે મહેલમેં તશરીફ લાઇયે, ખાસા તનાવિલ ફરમાઇયે. (અહલેકારકે હાથમેંસે તાજ લેકર) નવ્વાબ સાહેબ, પહેનિયે યહે તાજ મુબારક. [નવ્વાબ, ઘસીટાકો તાજ પહેનાતા હય, વો ઉસે સરસે ઉતાર કર, બંદરકી તરેહ બાર બાર દેખતા હય.]

ઘસીટા—અચ્છા; ભાઇ, ઔર બના લો! યા તો મયઁ ચકરમ હૂં, યા તુમ ઘનચક્કર હો!

નવ્વાબ—(સબસે) અહેલેકારો, ઉઠાવો નવ્વાબે વાલા જાહકો કાંધેપર. [સબ ઘસીટાકી ટાંગોમેં હાથ ડાલકર ઉઠાને ચાહતે હયઁ, ઘસીટા ઘબરાતા હયઁ.]

ઘસીટા—(ઘબરાકર) અરે ભાઇઓ! જીતેજી કાંધેપર ન ઉઠાવ, કબ્રસ્તાન ન પહુંચાવ. [સબ દુઆ દેકર ખુશી મનાતે હયઁ, ગાતે રિઝાતે હયઁ.]

ગાના.

સબ—વાલા હસબ, ચલો આલી મેહલમેં તુમ,
રહો ન હોટલમેં, નહીં યહે તુમારી શાન—વાલા.
ઘસીટા—નહીં મયઁ નવ્વાબ ખાના ખરાબ!
છોડો મુઝે તુમ બહેરે ખુદા! જાને દો!
ફતેખારખાં—વાહજી!

સબ—વાહજી !

ઇફ્તેખારખાં—અફ્સર હો !

સબ—બરતર હો, સરવર હો.

ધસીટા—જનાજા મેરા જો તુમ જીતેજી ઉઠાતે હો, ગધે તુમી હો, કે ઉલ્લૂ મુઝે બનાતે હો ?

ઇફ્તેખારખાં—નોકર; ચાકર, કમતર; મિલકર, ચલકર, ઇનકો ભી ઉઠા.

સબ—ખુશ-સિયર, લો, કાંધે પે ચઢો, લો બઢો.—વાલા.

[સબ, કદમ કદમ, દાયેં બાયેં પયરસે, સીધે ચલકર, ગાતે બજાતે, જાતે હયેં.]

બાબ દૂસરા—દિખાવ તીસરા.

મહેલ.

[અસલમકે ચંદ દોસ્ત, બયઠે હયેં, સાકી શરાબકી કિસ્તી લિયે ખડી હયેં.]

મુસદ્દસ.

અસ્લમ—(સબસે)

બામે ફલક હય નામ મેરે આસ્તાનકા,
કૌનો મકાં હય ગોશાનશીં ઇસ મકાનકા.
ડંકા બજા હય માહી.

(દોસ્તોંકો બતાકર) ચશ્મક જન, અયસે બજમકે મેરે ચરાગ હયેં,
સૂરજકો તપ હય, ચાંદકે સીનમેં દાગ હયેં.

(દોસ્તોંસે) અય મેરે બાગે હુકૂમતકે સરસબ્જ નૌનિહાલો ! મેરી તાજ-પોશીકી ખુશીમેં; જામે શરાબ ઉડાવો, ઇસી જગહપર, જહાં ઇન્સાની કુરબાનીયોંકા ખૂન, મૌતકી લપકતી હુવી જબાનને ચાટા હય; તુમભી દસ્તરખ્વાન બિછાવો. (ગુલામસે) લા સાકી, ગુલાબી લા.

બયત.

પાની પિલા વ્હો, કુતરોંસે જિસકે શરર ઝડે;
આંખોંસે સાફી ફૂટકે શોઅલે નિકલ પડે.

[એક સહેલી આકર અર્જ કરતી હય.]

સહેલી—હુજુર, એક ગાનેવાલી અંદર આને ચાહતી હય.

અસ્લમ—હાજિર કરો. [સહેલી સર ઝુકાકર જાતી હય.]

[સબ, શરાબ પીતે હયેં, નૂરજહાન, ગવૈયાકે લિબાસમેં મઅે બજવૈયાકે આતી હય, સબકો સલામ કરતી હય. અસ્લમ, ઉસે દેખકર અપના હુનર દિખાનેકે લિયે તાકીદ કરતા હય.]

અસ્લમ—સુબહાન અલ્લાહ! અય જન્નતકા રાસ્તા ભૂલકર, રિંદોંકી મહફિલમેં આનેવાલી હૂર, અપની મસ્ત આવાજસે બદમસ્તોંકો કર મસરૂર. મગર યાદ રખ; કે મયેં નમરૂદ ઔર જુહહાકસે જિયાદા જાલિમ ઇન્સાન હૂં! તેરા ગાના અગર મેરા દિલ જિતેગા, તો ગોયા મેરી જાન, તાજો; તખ્તકે સિવા, જો ઇન્આમ માગેગી; વહી પાયગી. ઔર અગર ન જીત સકી; તો યેહે શીરીં આવાજવાલી ગરદન યહીં કાટી જાયેગી!

નૂરજહાન—(હિમ્મતસે) યેહે કૌલ હુવા?

અસ્લમ—હાં, હુવા. [નૂરજહાન, ગાના શરૂઅ કરતી હય.]

ગાના.

મોરે સૈયાં ન ઘર આયેરી,
રૂમ ઝુમ બુંદિયાં બરસન લાગી, કારે બાદલ છાયેરી.
ચયન નાહીં પડે, જીયા આહ ભરે,
મુઇ સોતનિયા જીયા ક્યસા મોરા ભરમાય
પ્રેમ કટારી કારી લાગી મોરે મનમેં,
કાલે બાદલ છાયેરી—મોરે.

શેઅર.

ઝુકકે ગરદન ખૌફસે દિલગીર આધી રહે ગઇ,
ખીંચકો કાતિલકી મેરે શમશીર આધી રહે ગઇ.
દિલ તો હાજિર થા અસિરીકે લિયે, અફસોસ હય,
ખુલતે ખુલતે જુલ્ફકી જંજીર આધી રહે ગઇ.

[સબ શરાબકી બહારમેં ખુશ હોકર લટ્ટૂ હો જાતે હયેં.]

સબ—વાહ ! સુબહાન અલ્લાહ !

અસ્લમ—આફરીન ! માંગ, અય દિલફરેબ ફજાકુન, માંગ ! મયઁ કૌલ હારા, અપના સવાલ કર આશકારા.

નૂરજહાન—મયઁ, (રુક રુક કર) માંગતી હૂં એક સર.

[સબ ચોંકતે હયઁ.]

અસ્લમ—સર ? તો અપની શર્તકો યાદ કર બદગોહર !

નૂરજહાન—મયઁ સર ઇસ લિયે માંગતી હૂં, કે તુમ્હારી આસ્તીન, એક ખામોશ ડસનેવાલે સાપસે પાક હો જાય.

બયત.

દુશમન હુવા ય આપકા જો તખ્તકે લિયે,
સીનેમેં કીના હય, ઉસી બદબખ્તકે લિયે.

અસ્લમ—મેરે ભાઇકા સર ? સરે કમર !

નૂરજહાન—ઉસી દુશમને ખાક બસરકા સર.

અસ્લમ—(સોચકર ખુશીસે) હાં, દિયા. જો મેરે સરકા દુશમન ખુદસર હય, ઉસકા સર દિયા. જા, ઔર જલ્લાદી લિબાસ પહનકર આ, મયઁ ઉસ કયદીકો જિન્દાનસે નિકાલતા હૂં.

નૂરજહાન—બજા હુઝૂર.

[નૂરજહાન, આદાબ બજાકર જાતી હય.]

બયત.

અસ્લમ—હો સરોદો ચંગ શામિલ મયકશીકે રંગમેં,
નાલયે દિલકશ સુને ઇશરતકે શોરો સંગમેં.

ગાના.

સબ—લા લા તૂ ભરકર સાકી, રખ શિશેમેં ન બાકી તુ કતરા,
દિલમેં નહિં કુચ્છ અપને ખતરા અબતો જરા.

ગુલામ—પ્યાલા આલા, બાલા !—લા લા.

દોહા.

ભર કે લાઇ હયઁ ઘટાયેં, સયકડો મશ્કે શરાબ,
આ રહે હયઁ મૌજમેં દરિયા લિયે સાગર હબાબ.—લા લા.

અસ્લમ—દોસ્તો, તફિલયા. [સબ, સર ઝુકા કર જાતે હયઁ. અસ્લમ, સોટી બજાતા હય, એક દરવાજા ઘુમકર કમરકે કયદખાનેકા પિંજરા નજર આતા હય. અસ્લમ, પિંજરેકા દરવાજા ખોલતા હય, કમર પા બ ઝંજિર બાહેર આતા હય.]

રુબાઇ.

કુમર—તેજ કઝાકે લિયે હયેઁ તીરો નશ્તર ઔરભી ?
હય કોઇ બાકી સિતમ, મેરે સિતમગર ઔરભી ?
ગર્દિશોંકે દૌરસે દાનેકી સૂરત પિસ ચુકા !
(આસમાંસે) દેગા કયા ઓ આસમાં ! દો ચાર ચક્કર ઔરભી ?

બયત.

અસ્લમ—બનકે જંજિરોંકે બલ દેંગે યેહ અજદર ઔરભી ?
બનકે મછલી, ખૂનમેં તયરેંગે ખંજર ઔરભી.

કુમર—ઓ યૂસુફકે બેદર્દ ભાઇયોંકા નામ જિન્દા કરનેવાલે ભાઈ! અબભી સોચ, કે તેરી જાલિમ છુરીસે ખાન્દાનકે દાગ, અગર તૂ કયામત તકભી રોતા રહા, તો તેરે આંસૂ ન ધો સકેંગે !

રુબાઈ.

કયાંમત આને દે ઔર જુલ્મ, તશ્તઅઝબામ હોને દે,
અભી તો હય સિતમકી સુબ્હ, ગાફિલ ! શામ હોને દે.
ઉધર તેરે ખૂને જૌહર, ઇધર મેરે ખુલેં દફતર,
ખુદાકે સામને દોનોંકે પેશ અંજામ હોને દે.

અસ્લમ—બદબખ્ત ! તેરે સર પર મૌતકા બાદલ ગરજનેવાલા હય !

કુમર—મેરે સર પર કયા, યેહ ડંકા તેરે સરપરભી બજનેવાલા હય.

અસ્લમ—તૈયાર હો; કે મૌતકી તૈયારી હય.

કુમર—ખબરદાર હો; કે આજ મેરી, ઔર કલ તેરી બારી હય.

અબયાત.

અસ્લમ—શીરાજા; જાન ! જાનકા તેરી બિગડ઼ ગયા,
ખંજર દિલે સિતમજદાકે દિલમેં ગડ઼ ગયા !

કુમર—પયદા હુવા શજર જો, ચમનસે ઉખડ઼ ગયા.
બસતા થા કલ મકાન જો, વ્હો આજ ઉજડ઼ ગયા.
શદ્દાદસે મિટે, જો ખુદાઈ યે કર ગયે,
બદે હજારો તુઝસે, ખુદા બનકે મર ગયે !

અસ્લમ—(જબાની) બસ ચૂપ !—સજે.

[નૂરજહાન, સિયાહ લિબાસ પહેનકર, મુંહપર બુર્કઅ ડાલે આતી હય.]

અસ્લમ—(કુમરસે, નૂરજહાનકો બતાકર) યેહ દેખ ! તેરા અંજામ દિખાનેવાલા કાતિલ આયા. (નૂરજહાનસે) ક્યૂં ઓ ખૂબ-સૂરત કાતિલ ! ખંજરભી કહીં પાયા ?

નૂરજહાન—દારાફર ! યેહ હય ખંજર.

[નૂરજહાન, કુમરસે ખંજર નિકાલકર દિખાતી હય.]

અસ્લમ—જો સોંપા હય તુઝકો કામ, વ્હો કર જલ્દી સરંજામ. અગર ન માને, ઔર કાબૂમેં ન આય તો જલ્દ મુઝે જતાના, મયૈં ઔર મદદ દૂંગા !

નૂરજહાન—હુકમ શાહેવાલા. (અસ્લમ જાતા હય, ઉસકો થોડી દેર તક દેખકર નૂરજહાન, કુમરકા દિલ આજમાનેકે લિયે, ઉસે પ્યારસે દેખકર, આહિસ્તા) કુમર, તુમ બચ સકતે હો.

કુમર—ક્યસે ? [નૂરજહાન, ખંજર મ્યાન કરકર જાહેર હોતી હય.]

નૂરજહાન—(આહિસ્તા) કુમર મુઝે પહેચાન ! મયૈં મુજસ્સિમ, તેરી જિન્દગી હૂં નૂરજહાન !

કુમર—(હયરતમેં) નૂરજહાન ? મેરી આજાદીકે મુબારિક ફરિ-શ્તે ! પહેલે બતા; કે મેરી દુખી મા જિન્દા હય, યા મર ગઇ ?

નૂરજહાન—વ્હો જિન્દા હય, ઔર તુમભી સલામત હો. જિસ હિકમતસે તુમ્હારી માકો બચાયા, તુમભી બચ જાવો. (આહિસ્તા) યહાં મુર્દા બનકર પડે રહો; મેરી અર્જ હય, જાન બચાનેકે લિયે ફરેબ કરના ફર્જ હય.

કુમર—રહબર ફરિશ્તે ! મયૈં રાજી હૂં.

[કુમર, મુર્દેકી તરહે સોતા હય, નૂરજહાન, સુર્ખીસે છિડકા હુવા કપડા જેબસે નિકાલકર, કુમરકે કુરતેમેં દાખિલ કરતી હયૈ, અસ્લમ, આહિસ્તા આહિસ્તા, દબે પાંવ આતા હય.]

અબયાત.

અસ્લમ—ચાંદ ડુબા યા નહીં ? સૂરજ અંધેરા કર ચુકી ?
યા અજલકી રાત ગફલતકા સવેરા કર ચુકી ?

[નૂરજહાન, કુમરકી તરફ ઇશારા કરકે કહેતી હય.]

નૂરજહાન—જિન્દગીકે આબમેં દરિયાકો ખાલી કર ચુકી,
લો, ફનાકે મોતીસે, દામન તુમ્હારા ભર ચુકી.

અસ્લમ—(ખુશ હોકર) રાહત મિલી, કે રંજકા અબ વકત ટલ ગયા,
ઇક દિલકે આબલેસે યેહ કાંટા નિકલ ગયા!

[અસ્લમ, હાથ ઉઠાકર શુક્ર કરતા હય, નૂરજહાન, કમરકી તરફ તકતી રહેતી હય—તહેયૂર.]

બાબ દૂસરા—દિખાવ ચોથા.

નવ્વાબ ઇફતેખારખાંકા બાગ.

[અહેલેકાર; ઘસીટેકો રીક્ષા ગાડીમેં બિઠાકર લાતે હયેં, દૂસરે અહેલેકાર, બા અદબ, નવ્વાબ ઇફતેખારખાં સાહેબકે સાથ આતે હયેં.]

ઘસીટા—(પુકારકર) હુઝૂર, ઘસીટા આલીજાહકી સવારીપર ધ્યાન રહે! જબરદસ્તી કે નવ્વાબ તશરીફ લા રહે હયેં.

ઘસીટા—સાહેબો! વાસ્તે ખુદાકે મુઝે ન બનાવો! જિયાદા ન સતાવો! ચમન હોટેલસે લાકર દો રોજ હુવે મુઝે નાહક હયરાન કરતે હો, મેરી બીવીકો કયૂં પરેશાન કરતે હો?

[ચક્રી, આકર ઘસીટાસે અર્જ કરતા હય.]

ચક્રી—હુઝૂર, હુઝૂરકી અમ્માજાન તશરીફ લાઈ હય.

ઘસીટા—અરે મયેંને બાર બાર કહા, કે અમ્માજાન ન કહો! વ્હો તો મેરી બીવી હય.

નવ્વાબ—બસ કરો હુઝૂર, હમસે મત છુપાવો, અમ્માકો બીવી ન બનાવો. [ચક્રી જાતા હય.]

ઘસીટા—તો કયા મયેં બીવીકો મા કહૂ?

નવ્વાબ—આલીજાહ! માંકો માંહી કહેના જેબા હય.

ઘસીટા—અચ્છા ભાઈ. જયસે જબરદસ્તીસે મુઝે નવ્વાબ બના દિયા હય, બીવીકો માંભી કહેલવાલો. [સાથ ચક્રીકે મેરી આતી હય.]

મેરી—(ઘસીટાસે) પ્યારે શોહર? યેહ કયા બનાવ હય?

[મેરી, અતરાફ દેખકર હયરત હોતી હય.]

સબ—(અજબમેં) શોહર ! [ચક્રી જાતા હય.]

નવ્વાબ—(હઁસકર સબસે) મલિકા સાહેબભી મસખરી હયેં !

ઘસીટા—(મેરીસે) ક્યૂં ? પ્યારી અમ્મા જાન ?

મેરી—(તિઉરી ચઢ઼ાકર) અમ્માજાન ? વાહજી ! ઇન સબકે સાથ તુમભી ઢોંગ કરને લગે ? નાટકકા સોંગ કરને લગે ?

ઘસીટા—અમ્મા, ભેદ ન છિપાવો, જાહેર હો જાવો, કે મયેં તુમ્હારી માં હૂં.

મેરી—પ્યારે ઘસીટા, સબકે બહેકાનેસે તુમ પાગલ હુવે ?

ઘસીટા—પાગલ હમ દોનોંમેંસે એક, યા તો યેહ સબ દરબાર.

ચક્રી—હુઝૂર, નવ્વાબે આલીકી તશરીફ આવરીકી ખબર સુનકર, ચંદ એક આદમી દરપર કુછ ફરિયાદ લાયે હયેં.

ઘસીટા—હાજિર કરો, અભી ફયસલા હો જાયેગા. ક્યૂં અમ્મા જાન ? (મેરીસે કાનમેં) મયેં સવાલ કરૂં તો તૂમ કહેતી જાવો, કે સુબહ઼ાન અલ્લાહ !

મે[રી]—સુબહ઼ાન અલ્લાહ ! [ચક્રી, બસ્ત્યાંઉ પાઉંવાલાકે સાથ આકર આદાબ બજા લાતા હય, બસ્ત્યાંઉ સલામ કરતા હય, ઘસીટા ઔર મેરી બસ્ત્યાંઉકો દેખકર ચોંકતે હયેં, ચક્રી જાતા હય.]

ઘસીટા—(બસ્ત્યાંઉકો હમસે) ક્યૂં સીનોર ? તુંમારી ક્યા ફરિયાદ ?

બસ્ત્યાંઉ—અમરા નામ સીનોર નહીં, બોસ્ત્યાંઉ હય.

ઘસીટા—અચ્છા મેસ્ત્યાંઉ, બોલો, ક્યા કહેના હય ?

બસ્ત્યાંઉ—યોર હાઇનેસ ! એક રાસ્કલ બેરીસ્ટર, અમરા ડબલ રોટી, છે મહીને તક ઉધાર ખાકર ઇસ મુલ્કમેં ભાગ આયા હય, આઇ વૉન્ટ વોરંટ ઓન ધ્યાટ ચૅપ.

ઘસીટા—(મેરીસે અલગ) મેરી, અબ નવ્વાબીકી કલઇ ખુલનેકા વકત કરીબ આયા ! મેસ્તાઉં આયા તો દૂસરે ફર્ઝદારભી આયેંગે, હમ દોનોંકા ભાંડા ફોડ જાયેંગે ! (બસ્ત્યાંઉસે) મેસ્ત્યાંઉ !

બસ્ત્યાંઉ—નો–નો–નો ! નો મેસ્ત્યાંઉ !

ઘસીટા—ઓ, આઇ મીન બસ્ત્યાંઉ.

બસ્ત્યાંઉ—યસ બોસ્ત્યાંઉ.

ઘસીટા—તુમ લાયર હો.

બસ્ત્યાંઉ—નો યેર હાઇનેસ! આયમ નો લૉયર, આયમ ઓનરેબલ પાઉંવાલા, મીન ડબલ રોટીવાલા.

ઘસ'ટા—મેસ્ત્યાંઉ નો લોયર, આઇ મીન તુમ ઝુટે હો, એક બેરિસ્ટર ઔર ઉધાર ખાય રોટી? યેહે બાત હય બીલકુલ ખોટી! (અહેલેકારસે) ઇસે શહર બદર કર દો, (અહેલેકાર, બસ્ત્યાંઉકો પકડ લે જાતા હય, નવ્વાબસે) ક્યૂં નવ્વાબ સાહેબ?

નવ્વાબ—મઅકૂલ.

ઘસોટા—ક્યૂં અમ્માજાન?

મેરી—સૂબહાન અલ્લાહ!

[ચકી, દાજી હજ્જામકો લાતા હય, આદાબ બજાતા હય.]

ઘસોટા—કસા કાય રાવ? તુમચ્યા નાવ કાય?

દાજી—માઝ્યા નામ દાજી, અહો.

ઘસોટા—અરા, દાદા પાજી, તુમચી કાય ખટપટ આહેત?

દાજી—નવ્વાબ સાહેબ, ખટપટ તર કાય નાય, પરંતુ માલા ચટપટ એ લાગલી આહેત, કે તુમ્ચયાચ ટોંડાંચા એક માણસ્યાની તીન મહીને દાઢી મુંડવલી, આની છકરે પણુંન આલા આહેત. માલા ત્યાન્ચ્યા વરતી સમન પાયજે.

ઘસોટા—દાઢી મુંડવલી તો બાલ કુઠે આહેત? (નવ્વાબસે) યેહે બડા સખ્ત ઇન્સાફ હય! (દાજીસે) તો બાલ તુમી હીકરે આના, મી પાહુંનસીન ઇન્સાફ કરં.

દાજી—નવ્વાબ સાહેબ! તો બાલ તર મીની મીનસિપાલચે કચરિયાચી ગાડિત ફેંકુન દિલે.

ઘસોટા—તુમી જર બાલલા ફેંકુન દિલે, તર મી ઇન્સાફ કસા કરં? માલા તર બાલચી શાક્ષી પાહેજે. (અહેલેકારસે) અગર યેહે આધ ઘંટેમેં વાપસ ન આય, બાલ ન લાય, તો ઇસકી દાઢી, મૂંછ ઔર નાક, સબ સફા ચટ કર ડાલો, શહેરસે બાહેર નિકાલો.

દાજી—(ઘબરાકર) નવ્વાબ સાહિબ! મ-મ-મ-માલા.

[અહેલેકાર, દાજીકો પકડ લે જાતા હય.]

ઘસોટા—(નવ્વાબસે) યેહે ઇન્સાફ સાફ હય!

નવ્વાબ—વાહ, જનાબ! ક્યા કહેના!

ઘસોટા—(મેરીસે) સચ હય ન અમ્માજાન?

મેરી—સુબ્હાન અલ્લાહ ! [ચક્કી, ચંચલ દરજીકો લાતા હય, આદાબ બજાતા હય.]

ચક્કી—હુઝૂર, વ્હે ચંચલ દરજી.

ધસીટા—ક્યૂં ચલચલ દરજી ? તુમ્હારી કયા હય અરજી ?

[અહેલેકાર આતા હય.]

ચંચલ—શાબ, મારૂં નામ ચલચલ નથી. ચંચલ શે.

ધસીટા—અરે વાહ ચંચલ ? તૂ ચંચલ હોકે સપાટેમેં આયા ? દરજીયોંકા નામ ડુબાયા ?

ચંચલ—શાબ, એક મસલમાને ઝાટલીમીન થઇને, મેમનો ધાધરો શિવારિયો, ને શિલાઇનો એક પૈશો પણ નથી આલ્યો.

ધસીટા—ચંચલ, વારંટ લે જાવ, મગર પહેલે વ્હો કહાં છુપા હય, ઢૂંડ લાવ. (અહેલેકાર, ચંચલકા હાથ પકડ કર ખીંચ લે જાતા હય. નવ્વાબસે) ફરમાઇયે જનાબ, કૈસા ઇન્સાફ ?

નવ્વાબ—લા જવાબ.

ધસીટા—(મેરીસે) ક્યૂં અમ્માજાન ?

મેરી—સુબ્હાન અલ્લાહ !

ધસીટા—(નવ્વાબસે) બસ, અબ તો કોઈ નહીં ?

[ચક્કી, પીછે ફિરકર દેખકર અર્જ કરતા હય.]

ચક્કી—હુઝૂર, એક ઔર હય, (પીછે ફિરકર દેખકર) વ્હો આતા હય. [કલીમ બૂટવાલા આકર આદાબ બજાતા હય, ધસીટા ઔર મેરી ઉસે દેખકર ચોંકતે હયેં.]

ધસીટા—(મેરીસે અલગ) મેરી, અબ કમબખ્તી આઇ ! (કલીમસે) તુમ્હારી કયા દરખ્વાસ્ત હય ?

કલીમ—હુઝૂર, એક ધસીટા નામ બેરિસ્ટર, ઔર મેરી નામકી ઉસકી બીવી, મેરી દુકાનસે એક બૂટ ઉધાર લેકર ફરાર હુવે હયેં. સુના હય; કે દોનોં ઇસ મુલ્કમેં આયે હુવે હયેં, અપના નામ છુપાયે હુવે હયેં.

ધસીટા—તુમ અપને બૂટકો પહેચાન સકતે હો ?

કલીમ—હાં, હુઝૂર. (ધસીટાકે બૂટપર નજર જાતી હય.) ઇસી તરહકા થા. (આગે બઢકર) બસ યહી. (બૂટકે અંદર નજર કરકર પઢતા હય.) આ–સિફ–ઉદ–દોલા. (ચોંકકર) અરે વાહ ! બેરીસ્ટર સાહેબહી જૂતેકી તુફયલસે નવ્વાબ આલી બને હયેં ! (ધસીટાસે) ક્યૂં

બેરિસ્ટર સાહેબ, બેરીસ્ટરી ન ચલી, તો ઘોડેકી નવ્વાબી કરને લગે?
(નવ્વાબસે) જનાબ, નવ્વાબ સાહેબ, યેહ ઘોડા હય! સોનેરી ટોલીકા
સરદાર હય. [સબ હયરત હોતે હયઁ, મિરજા ઔર હિજાબ, ઘસીટાકો
શાહ સમઝકર, ઇન્આમકી ઉમ્મેદસે દરબારમેં આયે
હુવે હયઁ, મગર ઘોટાલા દેખકર હયરાન હોતે હયઁ.]

ઘસીટા—જનાબ નવ્વાબ સાહેબ, મયઁને બારહા કહા, મગર આપને ન માના ઔર જબરદસ્તી સબને નવ્વાબ બનાયા; તો મયઁ કયા કરૂં?

નવ્વાબ—(ગુસ્સેમેં) મલઊન! યેહ દગાબાજી? અયસી જાલસાજી?

મિરજા—બેટા ઘસીટા! યેહ કયા તુફાન? શુક્ર કર; કે બચી તેરી જાન! (નવ્વાબસે હાથ જોડકર) જનાબ, મુઆફ કરો, કુસૂરવાર હય.

હિજાબ—હુજૂર રહેમ કરો, ગુનહગાર હય.

નવ્વાબ—(હિજાબસે મેરીકો બતાકર) યેહ ઇસકે સાથ કૌન હય? મા કે બીવી?

હિજાબ—ઇસિકી નઇ બીવી, મેડમ મેરી.

સુલ્તાના—(ઘબરાકર) અસલ બીવી તો મયઁ હૂં.

મિરજા—(સુલ્તાનાકો નવ્વાબસે બતાકર) યેહ નમ્બર વન, (મેરીકો બતાકર) વોહ નમ્બર ટૂ.

નવ્વાબ—(અજબમેં ઘસીટાસે) અરે ઓ જાલસાજ! અબભી બતલા, કે તૂ કૌન હય દગાબાજ, ઔર યેહ કોનસા નાટક હય?

ઘસીટા—નાટક, સચ્ચે ઝૂટેકા. આપ સબ સચ્ચે, ઔર ઝૂટા મયઁ. મયઁ જૂતીસેહી બના અમીર, જૂતીસેહી ફકીર. બસ નાટક તમામ. અબ બખ્શો મેરી તકસીર!

મિરજા—નવ્વાબ સાહેબ, રહેમ કરો! બખ્શો! મેહેરબાની કરકે સબ કર્જદારોંકો આપ વાપસ બુલવાઇયે, મુઝસે રૂપયા લેકર કર્જા ચુકાઇયે. બેટા, જિસે તૂ, અપની ઇસ મેમકે સામને બહરા ઔર ખાનસામા બનાતા થા, જિસે તૂને ઉસકી જોરૂકે સાથ ઘરસે નિકાલ દિયા થા, વોહ મયઁ તેરા બાપ મિરજા હૂં. અબ કહાં ગઇ વોહ અકડ? નિકલ ગઇ સબ બેરિસ્ટરીકી ટર?

ઘસીટા—મુઆફી! સબસે મુઆફી ચાહતા હૂં.

ગાના.

ઘસીટા—અફશો પતા બહેરે ખુદા! કર્જા ચુકાદો બાબા, બાબા,
ભૂનુંગા મયેઁ તુમ્હારે કબાબ, છોડી બૅરિસ્ટરી જનાબ.
મેરી—હમ લાયે હો લંડનસે, તુમ કરકે મુઝકો અમીરી ભેસ,
ધોકેબાજીકા મયેઁ કરૂંગી, કોર્ટમેં જાકર તુમપર કેસ.
ઘસીટા—કરલો પતલૂન ય્હે નીલામ, હમારી મેડમ,
જેલમેં જાયગી અબ અપની સવારી મેડમ.
(જબાની) રોજકી ઇન ઝિડકીયોંસે હો ગયા મયેઁ મૅડ નીમ,
કર દિયા મુઝકે ઝુકાકર, મેમકે ઠોંસોંને મીમ.
મિરઝા—(જબાની) જેબમેં પાઇ નહીં, ઔર હો ગયે આલી નવાબ,.
મિસકો મિલકે ટરસે, મિસ્ટરકી હુવી મિટ્ટી ખરાબ!
જાત ન ભૂલો, ઔકાત ન ભૂલો, દો બંગલે ચૌપાટીપે લો,
લેકે મુઝસે જર.
મેરી ઘસીટા—(જબાની) થેંક યૂં ફાધર!

[સબ નાચતે, કુદતે, ગાતે બજાતે જાતે હયેઁ.]

બાબ દૂસરા—દિખાવ પાંચવાં.

જંગલકી તરફ રાહ.

[દિલકશ ઔર હસરત બાતેં કરતી આતી હયેઁ.]

દિલકશ—મુમ્કિન નહીં હસરત, કે પાંવ કાંટેકો, હાથ જંજીરકો, જબાન તલખીકો ઔર આંખ અંધેરેકો નહીં પહેચાને!

બયત.

નજરસે ભાંપ લૂં, કિસ ચાહકા પાની હય કૂજેકા,
મયેઁ બતલા દૂં, કે બયજેમેં હય કયસા રંગ ચૂજેકા.

હસરત—તો ક્યા વ્હો ખત લાનેવાલા સચમૂચ સયફ્હી હય? આપકી પહેચાન ગલત તો નહીં?

દિલકશ—નહીં. અચ્છી કનીજ, અબ હિમ્મતકા વક્ત હય. તુમ ઇસ લૅટર બકસમેં છુપ જાવો. લો ય્હે તપંચા (દેતી હય.)

[હસરત, લૅટર બકસમેં છુપતી હય, દિલકશ જાતી હય, દૂસરે તરફસે ડાકિયા અફસોસ કરતા આતા હય.]

બયરંગબેગ—આંધી આયે, ભોંચાલસે સારા શહેર ગિર જાયે, મગર અપના યેહે ફર્જ હય, કે ચિઠ્ઠી પહુંચ જાયે. (ચાબી લગાકર દરવાજા ખોલને ચાહતા હય, મગર નહીં ખુલતા હય) અબે ખુલતા ક્યૂં નહીં! (જોરસે ખીંચનેસે ખુલતા હય, મગર અંદર હસરતકો દેખકર, ઉસે ચોર સમઝકર, ડરતા હય) અરે ડાકુમેં ડાકૂ! (પુકારતા હય) સિપાહી! સિપાહી! [પુકારતે ભાગતા હય, હસરત, દરવાજા બંધ કર લેતી હય, જોહરા ઔર સયફ બાતેં કરતે આતે હયેં.]

જોહરા—તૂ અસ્લમસે કમરકી મૌતકા ખત લાયા, મગર યાદ રખ, કે કમરકો માર ડાલા હય, લેકિન; ઇન્સાફ ઔર કયામતકો કોઇ નહીં માર સકતા હય!

અબયાત.

નૂરે નજરને કર દિયે લખ્તે જિગરકે ટુકડે,
તોડા શિકમકા ટુકડા, મેરે ખાકે ઘરકે ટુકડે!

સયફ—અય કમજોર! ગોર, જારી, નાચારી, ફર્દ, દર્દ, સર ઝુકા!

જોહરા—અય જર, શર, ભડક, કડક, શયતાન, અંજામકો ભૂલ ન જા! [દિલકશ, પાછેસે મએ સિપાહી આકર, સયફકો પકડવતી હય.]

દિલકશ—ક્યસે ભૂલેગા? (સિપાહિયોંસે) બદીકે બંદેકો બાંધો! [સિપાહી, સયફકે બાજુવોંમેં રસ્સીક ડાલકર બાંધતે હયેં.] (સિપાહિયોંસે) સિપાહિયો, ઇસ ચિઠ્ઠીયોંકે સંદુકસે ઇસે બાંધો. (સિપાહી, સયફકો; લેટર બકસસે બાંધતે હયેં) બોલ શયતાન? અબ તૂ નેકીકે ખંજરસે પનાહકી મિન્નત કરેગા, યા જુલ્હાકો ફિરઔનકી મૌત મરેગા?

સયફ—ક્યૂં મરેગા? (સયફ, ગિરેબાનમેંસે તપંચા નિકાલકર) ઇમાનકે ચમનકો યેહે શોઅલા ખાક કરેગા!

[હસરત, ડાક પેટીમેંસે સયફકા તપંચા દિખાતી હય.]

હસરત—ખાક; તૂ નાપાક કરેગા?

[સયફ, હસરતકે હાથમેં તપંચા દેખકર હયરત હોતા હય, જોહરા ઔર દિલકશ ચોંકતી હયેં, દિલકશ જોહરાસે અર્જ કરતી હય.]

દિલકશ—અમ્મા! ગજબ! બેદાદી! તબાહી!

જોહરા—દિલકશ! ક્યા હુવા?

બયત.

ફૂટ પડા હય ઔર ક્યા સરપર હમારે આસમાં?

દિલકશ—હા ગમ! અફસોસ! ગુમ! મિસ્લે કમર, નૂરે જહાં.

જોહરા—ઓ ખુદા! ઇસ તબાહીસે બચા! (દિલકશસે) દિલકશ, ચલો, કહીં ઢૂંડે, તલાશ કરેં. (સયફસે) જા ઓ મૂજી! નૂરજહાનકે સદકેમેં તુઝે છોડ જાતી હૂં.

[જોહરા ઔર દિલકશ, ગડબડમેં ભુલકર, હસરતકો છોડકર જાતી હયેં, સયફ, ઘબરાહટમેં મએ ડાક-પેટીકે ભાગા ચાહતા હય.]

સયફ—બચી જાન! ભાગ સયફ ખાન! [ડાક-પેટી પીઠપર ઉઠાયે, મએ હસરતકે સયફ ભાગતા હય, દૂસરે તરફસે બયરંગબેગ મએ પૂલિસ આતા હય.]

બયરંગબેગ—(દેખે બગયર) યહાં હય ડાકમેં ડાકૂ! (ડાક-પેટી ન દેખકર) અરરરર! લૅટર બકસહી ગાયબ ગુલ્લા! (ઇધર ઉધર દેખકર) ભાગા ચોર, મુંહજોર!

૧ પોલિસ સિપાહી—(સામને હુજૂમ દેખકર) બયરંગબેગ, વહો સામનેસે શાયદ ચોર ભાગા જાતા હય, આવો, દેખેં; ક્યા હય?

[સબ જલ્દીમેં જાતે હયેં.]

બાબ દૂસરા—દિખાવ છઠ્ઠા.

કિલ્એકા અકબ—શાહી કયદખાના.

[અસ્લમ, કીનેકી ધુનમેં બડબડાતા આતા હય.]

અસ્લમ—(આસપાસ દેખકર) અભી તક વહો ઔરત ઔર સિપાહી; લાશકો ક્યૂં નહીં લાયે? (સામનેસે દિલકશકો આતી હુવી દેખકર) વહો કોન ઇધર ગુસ્સેમેં ચલા આતા હય?

[અસ્લમ છિપતા હય, દિલકશ, સયફકી તલાશમેં ગુસ્સાવાર આતી હય.]

દિલકશ—(ઇધર ઉધર દેખકર) કિધર ગયા? મેરે ખંજરે બે પનાહસે બચકર, મૂજી કિધર ગયા? ઓ મક્કાર સયફ!

અસ્લમ—(ખુદસે) અહા ! યેહ તો દિલકશ ! (જાહેર હોકર) ક્યું દિલકશ ? કૌનસી આરઝૂને તુઝે યેહ ગલી દિખાઇ હય ? તૂ કિસ ઉમ્મેદ પર યહાં આઈ હય ? પહચાનતી હય, મયેં કૌન હૂં ?

દિલકશ—મયેં પહેચાનતી હૂં.

અબયાત.

ઇબ્લીસકો અજલસેહી પહેચાનતી હૂં મયેં,
કહેતે હયેં મૌત તુઝકોહી, યેહ જાનતી હૂં મયેં.
આબે હયાત નામ હય, જહરે ફ્નહા હય તૂ,
પરદેમેં નેકિયોંકે મુજસ્સિમ ગુન્હા હય તૂ.

રુબાઈયાત.

અસ્લમ—જો કલ ગેસૂ પરેશાં થે, વહી અબ તાબવાલે હયેં,
ઇન્હીં અબ દસ્તબસ્તા હાથોંને પંજે નિકાલે હયેં.
દિલકશ—જો ગેસૂ હયેં તેરે શાનોંપે, અય જોહ્હાક, કાલે હયેં !
તેરે હાથોંકે બિચ્છુ, પાંચ દુમકે નેશવાલે હયેં.

અસ્લમ—અચ્છા. તેરી કયા તમન્ના હય ? તૂ કયા માંગતી હય ?

દિલકશ—મયેં નમરૂદકો માંગતી હૂં, ઉસ કમીને મરદૂદકે માંગતી હૂં, જિસકા નામ સયફ હય.

બયત.

અસ્લમ—સયફ હય રહબર મેરા.

દિલકશ—ઝૂઠ હય તૂ, રહજન હય વ્હો !

અસ્લમ—વ્હો મીર હય.

દિલકશ—વ્હો માર હય !

અસ્લમ—હમદમ હય વ્હો.

દિલકશ—દુશમન હય વ્હો !

[કિલ્લેકી દીવારકા નકબ ખુલતા હય, દિલકશકો, અસ્લમ પકડકર લે જાતા હય, ઔર કિલ્લેકે અંદર અપને સિપાહિયોંકે હવાલે કર આતા હય દો સિપાહી, કમરકી (જીતી) લાશ, એક તખ્તેપર ઉઠાકર લાતે હયેં, નૂરજહાન, લાશકે આગે ચલકર, અસ્લમકો લાશ દિખાતી હય, લાશ જમીનપર રખી જાતી હય.]

નૂરજહાન—હુઝૂર, યેહે હય વહી લાશ, ઔર આપકે ઇરશાદકે મુજિબ, મલિકાકો, કમરકી મૌતકી ખબર ઔર ઉસકે દફનાયે જાનેકી જગેહ, મયઁને શહીદગંજકા કબ્રસ્તાન લિખ ભેજા હય.

અસ્લમ—(નૂરજહાનસે) અચ્છા કિયા. (અસ્લમ, સીટી બજાતા હય, ખુદ બ ખુદ કયદખાના ખુલતા હય, અંદરસે દો ફૌજી અફસર બગયર જંજીરકે બાહેર આતે હયઁ, આદાબ બજાતે હયઁ.) ક્યૂં ? ઓ ફને સિપાહગરીકે બુઝદિલ નમકહરામ ફર્જદારો ! જિસ બેવકૂફ છોકરેકો તુમ ઔર તુમ્હારી મલેકા, મેરા હક છીનકર વલી અહદ બનાના ચાહતે થે, (લાશકે તરફ ઇશારા કરકે) દેખો ! કે વહો જિન્દગીકે તખ્તકી આરઝૂમે મૌતકે તખ્તપર, મટ્ટીકા તાજ, મખ્ખી-ચોંકી ફૌજ, ગોરકા મહેલ, ઔર હડ્ડિયોંકે ખજાનેકે સાથ, મુલ્કે ફનાકો જા રહા હય !

અબયાત.

દેખો; કે ચશ્મે રહેમ-તલબ ખોલતાબી હય ?
યેહે કુસ્તયે ફનાહ કુછ અબ બોલતાબી હય ?
ખ્વાહાં જો થા મહેલકા, મજારે કુહન મિલા,
માગી તો સલ્તનત થી, પ દો ગજ કફન મિલા !

(૧—સિપાહસાલારસે) સિપાહસાલાર ! તૂ બહુત થા મેરી માંકા મદદગાર ! બોલ, કે તૂ કમરકી તરહે સર કટવાતા હય, યા મેરા ગુલામ હોના ચાહતા હય ?

૧—સિપાહસાલાર—આલી મુકામ ! યેહે દુનિયા ઔર ઇસકી દિલચસ્પી એક ધૂપ હય, જો ચાર પહરકે બઅદ ખૌફનાક તારિકિયોંસે બદલ જાયેગી !

અબયાત.

ફિરતે થે જોશે જવાનીમેં જો ઇતરાયે હુવે,
ગોરમેં સોયે હુવે હયઁ પાંવ ફયલાયે હુવે.
જબ છુપાયા ખાકમેં હસ્તીકે રાઝે ફાશકો,
ખા ગઇ મિટ્ટી કફનકો ઔર કીડે લાશકો.

અસ્લમ—(દૂસરે સિપાહસાલારસે) ખયર ! તૂ કહે ? તૂભી ઉસી જહન્નમકી ચીઝ્ બના ચાહતા હય, જિસમેં કમર ઔર યેહે સિપાહ-સાલાર જલાયે જાયેંગે, યા તૂ મેરી અતાઅત કબૂલ કરતા હય ?

૨—સિપાહસાલાર—આલી મુકામ ! કૂમર, મેરી શમઅ થી, જો હુજુરને ગુલ કર દી ! અબ ઇસ શિકસ્તા પર પરવાનેકી જિન્દગીભી બેકાર હય ! (કૂમરકી લાશ બતાકર) ઇસ ઇમાનકી સચ્ચી કૂબ્ર પર મેરા સર સદકે હોનેકે લિયે હજાર જાનોંસે તૈયાર હય.

દોનો સિપાહસાલાર—દિલોજાનસે તૈયાર હય.

અસ્લમ—(તઅનેસે) બલબે ગુરૂર ! દિમાગોંમેં કિસ કદર ફિતૂર ! કયા કૂમરકો તુમ મુઝસે અચ્છા સમઝતે હો ? વ્હો સુખન સાઝ થા !

૧—સિપાહસાલાર—મગર હીલા સાઝ ન થા.

અસ્લમ—વ્હો રખના અંદાઝ થા.

૨—સિપાહસાલાર—મગર ફિત્ના અંદાઝ ન થા.

અસ્લમ—વ્હો નાર થા.

૧—સિપાહસાલાર—વ્હો નૂર થા.

અસ્લમ—વ્હો બદ શઆર થા.

૨—સિપાહસાલાર—વ્હો જીશર થા.

અસ્લમ—(સિપાહસાલારસે) ઓ બદ મકાલો ! બદ સીગાલો ! તુમ નાપાક કુત્તે ! મેરી તોહિનકે લિયે યહાંતક ભાંકને લગે, કે અપને આઇન્દા અંજામ ઔર મૌતકાભી ભુલ ગયે ? (સિપાહીસે) સિપાહી, જા ઔર ફાંસેકી રસ્સી લા. (સિપાહી જાતા હય. નૂરજહાનસે) અય ઔરત ! (અપની તલવાર દેતા હય) લે યેહ તલવાર, ઔર (દોનો સિપાહસાલારકો બતાકર) ઇન દોનોં મૂજીયોંકે હાથ ઔર પાંવ બાંધ કર, સર કાટનેકે લિયે કર વાર. [સિપાહી, રસ્સી લાકર અસ્લમકો દેતા હય, અસ્લમ, નૂરજહાનકો દેતા હય, નૂરજહાન, ફરેબ ખેલા ચાહતી હય.]

નૂરજહાન—હુજૂર ! કિસ તરહે ઔર કયસે બાંધૂ ? શાયદ ગુનાહગાર બચ જાયેં ઔર મેરે સરપર બદનામી આવેં ! ઇસ લિયે હુજૂર ખુદ બતાયેં તો બ્હેતર.

અસ્લમ—યેહ દેખ. (રસ્સીકે દો ફાંસે દિખાકર) યેહ દો ફાંસે મેરે હાથોંમેં ડાલ. (નૂરજહાન ડાલતી હય) અબ દોનોં હાથોંકો કસ લે. (નૂરજહાન કસ્તી હય) ઇસી તરહે દોનોં પયરોંમેં ફાંસા ડાલ ઔર કસ, ઇતનાહી, બસ. [નૂરજહાન, દોનોં પયરોંમેં ફાંસા ડાલકર કસતી હય, ઉપરસે હઁસ્તી હય.]

નૂરજહાન—અરે વાહ ! અચ્છા ફસા !

અસ્લમ—હાં, ઠીક ફસા.

નૂરજહાન—(હઁસકર) ઔર ખૂબ ફઁસા !

૧—સિપાહસાલાર—(હઁસકર) બંદા હઁસા !

[નૂરજહાન, સિપાહસાલારસે તાકીદ કરતી હય.]

નૂરજહાન—બહાદૂરોં ! હુશિયારીસે પકડો ! ખૂબ જકડો !

[દોનોં સિપાહસાલાર, દોનોં તરફસે અસ્લમકી બાજૂ પકડતે હયઁ, અસ્લમ, ખુદકો ફઁસા હુવા દેખકર અફસોસ કરતા હય.]

અસ્લમ—હાય ! દગા !

બયત.

નૂરજહાન—જો દગા દેગા કિસીકો, આપ ધોકા ખાયેગા,
ખોદનેવાલા કૂવેંકા ખુદ કૂવેંમેં જાયેગા !

અસ્લમ—અય રાજદાર ઔરત ! યેહ કયા કલામ ?

નૂરજહાન—શોરે ઇન્તિકામ.

અસ્લમ—અય ઔરત ! તૂ કયા હો ગઇ, તૂ કયા થી ?

નૂરજહાન—મયઁ પરદયે હયાતમેં કજા થી, તેરે આઇનયે ફરેબમેં તસ્વીરે ફના થી.

અસ્લમ—હાય ! અફસોસ !

નૂરજહાન—કયસા અફસોસ ? ઓ લઆનતી; મક્કાર ! અફસોસ ઉસ પર ન કિયા, જિસકે પેટસે પયદા હોકર તુને હાથ કટવાનેકા હુકમ દિયા ? અફસોસ ઉસપર ન કિયા, જિસ ગરીબ ગાય બહેનકો જખ્મી કિયા ? અફસોસ ઉસ પર ન કિયા, જિસ ભાઇકો બેગુનાહ મરવા દિયા ? અબ અપને મરનેપર અફસોસ કરતા હય ? જાન ઓ મલઊન, કે વોહો સબ જિન્દા હયઁ, આદમીકે મારનેસે કોઇ નહીં મરતા હય.

બયત.

હરગિજ નહીં મરે, ગર બંદા હજાર મારે,
મરતા હય વોહી, જિસકો પરવરદિગાર મારે !

અસ્લમ—(ચોંકકર) કયા કમર અભી તક જિન્દા હય ?

નૂરજહાન—હાં. (લાશ બતાકર) કમર જિન્દા હય.

[કમર ઉઠ ખડા હોતા હય.]

કમર—બેશક, કમર જિન્દા હય. [**અસ્લમ**, હક્કા બક્કા હોકર દેખતા હય, સિપાહસાલાર, કમરકો દુઆ કરતે હયૈં.]

અસ્લમ—ઓ આંખો, અંધી હો જાવો! ઓ કાનો, બહેરે હો જાવો! દગા! હાય દગા!

નૂરજહાન—ચુપ રહે! અગર જરાભી જબાન હીલાઇ તો સમઝ કે તેરી મૌત આઇ.

બયત.

હાથ જો ચકરાયેગા ચક્કીકો, ચક્કર ખાયેગા,
સાફ હય ઇન્સાફ હકકા, જો કરેગા,

દોનોં સિપાહસાલાર—પાયેગા!

નૂરજહાન—(સિપાહસાલારોંસે) અય મેરે કમરકે જાનિસાર અફસરો! ઇસ બદમઆશકો હિફાજતમેં લો, ઔર જલ્દી ચલો.

[દોનોં સિપાહસાલાર, કમરકો હિફાજતમેં લિયે જાના ચાહતે હયૈં, સયફ, ડાક પેટી ઉઠાયે હુવે ભાગા આતા હય, સબ હયરતસે દેખતે હયૈં.]

અસ્લમ—(સયફકો પહેચાનકર) કોન! સયફ? આફરીન! બર વકત પહુંચા. મુઝે બચા. મયૈં મજબૂર હો ગયા!

સયફ—અસ્લમ, મયૈં ખુદ ઇસ ડાકકે જનાજેકે નીચે દબકર ચૂર હો ગયા. [ડાક પેટીમેંસે હસરતકી નજર, નૂરજહાન પર જાતી હય.]

હસરત—(નૂરજહાનકો પહેચાનકર) કોન! નૂરજહાન? યેહ ક્યા કારસ્તાન?

નૂરજહાન—હસરત, તૂ યહાં કહાં? (નૂરજહાન, હસરતકો ડાક પેટીસે બાહેર નિકાલનેકી મદદ દેકર, સયફ ઔર અસ્લમકો તઅના દેતી હય) દેખો, ઓ હવસકે પરિન્દો! ઇન્તિકામકે જાલોંમેં કયસે ફંસે હો?

[સિપાહી, કમરકો આહિસ્તા આહિસ્તા લિયે જાતે હયૈં, નૂરજહાન; અસ્લમકો, ઔર હસરત; સયફકો તપંચા દિખાકે ખામોશ રહેનેકી તાકીદ કરતી હયૈં, અસ્લમ ઔર સયફ, ખૌફજદા ખડે રહેતે હયૈં.]

તહૈયૂર.

બાબ તીસરા—દિખાવ પહેલા.

કુબ્રસ્તાન—વક્ત રાતકા.

[જોહરા, એક ખુલી કુબ્રકે પાસ, હાથમેં ખોપરી લિયે, ઉસે કુમરકી ખોપરી સમઝકર, સવાલ કરતી હય.]

જોહરા—એ ગોરિસ્તાને શહીદગંજમેં બસનેવાલી મજલૂમ બરબાદી! તેરી બેબસી હય ફરિયાદી. મયૈં તુઝે સરાયે હસ્તમેં લાઇ, મગર તૂ મકાને નેસ્તમેં જા છુપી! અચ્છી ખોપરી! પ્યારી ખોપરી! તૂ મેરે કુમરકી ખોપરી હય?

[જોહરા, દીવાનીયતમેં, કુબ્રમેં ઉતરના ચાહતી હય, નૂરજહાન, આકર થામતી હય, જોહરા, નૂરજહાનકો નહીં પહેચાનતી હય.]

નૂરજહાન—કહાં જાતી હો? ઠહેરો! યહે કિસકી ખોપરી હય; જો તુમ ઇતના પ્યાર કરતી હો?

જોહરા—મેરે કુમરકી-લખ્તે જિગરકી.

બયત.

તખ્તકી જા; જિસકો તખ્તેપર લિટાયા ભાઇને;
થા ગલે મિલના, પ મિટ્ટીમેં મિલાયા ભાઇને.

નૂરજહાન—મલેકા, યહે કુમરકી ખોપરી નહીં હય. કુમર જિન્દા હય. [ખોપરી ફેંક કર હોશમેં આતી હય, કદમોં પર ઝુકતી હય.]

જોહરા—જિન્દા હય? કહાં હય?

નૂરજહાન—તુમ જરા દૂર હો જાવ, મયૈં કુમરસે જરૂર મિલાવૂંગા, ઢારસ દિલાવૂંગા.

[જોહરા, એક તરફ કુમરકો મિલનેકે અરમાનમેં ઝડપમેં જાતી હય, નૂરજહાન, દૂસરે તરફસે કુમરકો બુલાતી હય.]

નૂરજહાન—કુમર, ઇધર આવ. (કુમર, ગોરકનકે લિબાસમેં આતા હય) ઇસ કુબ્રકો મિટ્ટીસે ભર દો, ઇતના કામ કર દો. ગોરકનકે

લિબાસમેં મિટ્ટી ખોદતે રહો, તા કે અસ્લમકી ફોજ, તુમ્હેં ન પહેચાન સકે. મયૈં અપને સિપાહીયોંકો લાતી હૂં, મજબૂરન જાતી હૂં.

[નૂરજહાન જાતી હય, કુમર, મિટ્ટીસે કુછ ભરતા હય, સયફ, દિલકશકો બરબાદ કરનેકી ફિકમેં આતા હય.]

સયફ—મેરે નામ પર લઅનત! કામ પર લઅનત! માદર પર લઅનત! પિદર પર લઅનત! જિધર જાવ ઉધર લઅનતહી લઅનત મોજૂદ હય.

(દિલકશકો ઇધર ઉધર દેખકર) અરે વ્હો બીબી કિધર ગઇ! કયા ગુજર ગઇ? (સિપાહી ઔર દિલકશકો સામને દેખકર) જલદ આવ, ઇધર લાવ. [સિપાહી, દિલકશકો પકડ લાતે હયૈં, દિલકશ, અપનેકો મજબૂર દેખકર, દોજાનૂ હોકર, આજજી કરતી હય.]

દિલકશ—સયફ, રહમ કરો, બખ્શો!

સયફ—સિપાહી! (કુવે દિખાકર) કિસી ગઢેમેં ઇસે દબાવ, અસ્લમકે જિગરકે દાગોંકો મિટાવ. [હુકમ કરકે, એકદ્ર સયફ, એદર-કારીસે જાતા હય.]

સિપાહી—બાનૂ, દોજાનૂ હોકર ખુદાકો યાદ કરો, દિલકો તસ્કીન દો. [દિલકશ, સર ગિરેબાંમેં ડાલકર, દિલમેં ખુદાકો યાદ કરતી હય. જોહરા, અપને ખિયાલે પરેશાંમેં દીવાનાવાર આતી હય, સિપાહી, અપને ધ્યાનમેં ખડે હયૈં, સયફકી નજર, જોહરા ઔર દિલકશપર જાતી હય.]

[જોહરા, આસમાનકે તરફ દેખતી હય, કુમર, જોહરા ઔર દિલકશકો પહેચાનતા હય.]

કુમર—(ખુદસે) એ ખુદા! યહે તો મેરી મા ઔર દિલકશ!

બયત.

તોડકર ફૂંકે સમર, તુખ્મે તબાહી બો ગયે,
ઇસ કુદર ગુલ ખુશ્ક કર ડાલે; કે કાંટે હો ગયે!

[એકાએક જોહરાકી નજર દિલકશ પર જાતી હય, ઉસે પહેચાનતી હય.]

જોહરા—તૂ કૌન! પ્યારી દિલકશ!

દિલકશ—(લાચાર) હાં. દિલગીર દિલકશ!

જોહરા—(સિપાહીયોંસે) ભાઇયો, શાહી હુકુમ પર જરા તરસ ખાવ, હમેં બચાવ !

દોનોં સિપાહી—(સોચકર આનાકાનીસે) હમેં ક્યા દોગી ?

જોહરા—જિન્દગી દૂંગી, દુખી દિલકી દુઆયેં દૂંગી, દૌલતે ઇમાન દૂંગી.

બયત.

મયૈં કાફિલા લુટા ચુકી, ક્યા મેરે પાસ હય ?
દો બુંદે આંસૂઓંકી હયૈં, ઇક ઠંડી સાંસ હય !

[કુમર, જોહરાકી દુખભરી હકીકત સુનકર, કુંઝમેંસે આકર સિપાહીસે અર્જ કરતા હય.]

કુમર—ઓ જરકે બેવફા ટુકડોંપર જાન દેનેવાલે સર-ફરોશોં ! અગર આબે જરહી તુમ્હારી હિર્સ ઔર જફાકારીકે ધબ્બેકો ધો સકતા હય, તો લો યેહ મેરી અનમોલ અંગૂઠી. (અંગૂઠી ઉંગ્લીસે ઉતાર દેતા હય) ઇસકો બેચકર અપની ઝિન્દગીયેં, ઇમાનકે સચ્ચે રાસ્તેમેં ગુજારો, ઔર શદાદ અસ્લમકી દોજખાનૂમાં બહિસ્તકો છોડકર, કિસી દૂસરે મુલ્કકો સિધારો.

અબયાત.

રહો ઇક પલ ન તુમ જાલિમકિ દીવારોંકે સાયેમેં,
અબસ ભુલે હો નાદાનોં ! હો તસવીરોંકે સાયેમેં.

૨—સિપાહી—હમારી મજલૂમ મલેકા, ખાદિમોંકી યેહ આખરી દરખ્વાસ્ત હય; કે હુજૂર; શાહજાદીકો લેકર કિસી દૂસરે મુલ્કમેં ચલે જાયૈં. કોરનિશ. આદાબ. [ઝુક કર આદાબ બજા લાકે, દોનોં સિપાહી જાતે હયૈં.]

જોહરા—(કુમરસે) આફરીન ! અય નવખેજ કલી, તૂને મેરે જિગરકો કલ દી, તો અય જવાંન, મેરે દિલકી સચ્ચી દુઆયેં બાર બાર તુઝસે પૂછતી હય :—

અબયાત.

આય નૌદમીદા ફૂલ, તૂ કિસ બોસતાંકા હય ?
દુર કિસ સદફકા, ચાંદ તૂ કિસ આસમાંકા હય ?

કુમર—લખ્તે જિગર હૂં, મયૈં તેરી હસ્તીસે હસ્ત હૂં,
મેરા કુમર હય નામ, મયૈં માદર પરસ્ત હૂં.
ઇમાન તૂ હય, જાન તૂ, જન્નત નિશાન તૂ,
અમ્મા, મેરી નજરમેં હય કૌનો મકાન તૂ.

જોહરા—(પહેચાન કર) કોન? મેરા કુમર? મેરે અંધેરે આસમાનકા ચરાગ કુમર? [જોહરા, કુમરસે લીપટતી હય, દિલકશ, કુમરકો પહેચાન કર ખુશીસે ઉછલતી હય.]

દિલકશ—ઓ મેરા ભાઇ! દુખજદા ભાઇ!

[દિલકશ, કુમરસે ગલે મિલતી હય.]

દિલકશ—અરે જમીન ઔર આસમાનકી શોરીશો! કોઇ અયસા આવાજ હય, જો કહે, કે મયૈં બચાઉંગી! તુમ્હારી ડુબતી નાવકો કિનારે લગાઉંગી! [દિલકશકી તાલાશમેં નૂરજહાન આતી હય, ઔર દિલકશકા દુખી સવાલ સુનકર જવાબ દેતી હય.]

નૂરજહાન—(અંદરસે) મયૈં બચાઉંગી! (આકર) મયૈં મદદ દૂંગી. (દોનોંકો પહેચાનકર) કુમર ઔર દિલકશ, જલ્દી ભાગ જાવ! મેરે હાલાતકી ખબર તુમ્હેં હસરત આકે દેગી. મયૈં મલેકાકી તરફસે ચંદ સિપાહી લાઇ હૂં, અસ્લમકે મૂકાબિલેમેં આઇ હૂં.

બયત.

દૂર લંગરગાહ હય, કિસ્તીભી હય ગિર્દાબમેં,
બાદબાં ટુટા હુવા હય, નાખૂદા હય ખ્વાબમેં.

[કુમર, દુનિયાકી કજ રવિશ પર અફસોસ કરતા હય. દિલકશ ઔર કુમર જાતે હયૈં, નૂરજહાન, સીટી બજાતી હય, ચંદ સિપાહી આકર અપની કુમરોંસે ખાકી કપડે ખોલકર, મુંહપર તાનકર, પડે રહેતે હયૈં, નૂરજહાન છુપતી હય. સયફ, અસ્લમકે ચંદ સિપાહી લિયે આતા હય.]

સયફ—અલ અમાન! અલ અમાન! અય ખુદાયે જહાન! બચા જાન! (સિપાહીસે) ભાઇયો! શાહ અસ્લમ તો પીછે તશરીફ લાતે હયૈં, તુમ જરા બયઠકર થોડી દેર મલકુલ મૌતકે નામકા વજીફા પઢ લો.

[અસ્લમકે સિપાહી, કુછ સમઝકર સિપાહિયોં પર બયઠતે હયૈં, નૂરજહાન, સીટી બજાતી હય, જિસે નૂરજહાનકે સિપાહી, અસ્લમકે સિપાહીયો પર હમ્લા કરતે હયૈં, દોનોંમેં લડાઇ હોતી હય, સયફ ઘબરાતા હય.]

સયફ—યેહ કુબ્રામેંસે મુરદેં ક્યસે જાગે ! યા અહલલ કુબૂર ! ભાગ સયફ બહાદૂર ! [લડતે લડતે સિપાહી અંદર જાતે હયં, સયફ ભાગતા હય, દૂસરે તરફસે અસ્લમ આકર, સયફકો ભાગતા હુવા દેખકર પુકારતા હય.]

અસ્લમ—સયફ ? ક્યૂં ? કિધર ભાગતા હય ? [સયફ, સુનને બગયર ભાગ જાતા હય, સયફ ભાગા; ઉસી તરફસે નૂરજહાન તલવાર લિયે નિકલ આતી હય.]

નૂરજહાન—જાલિમ અસ્લમ ! મયઁ તેરી તાલાશમેં થી. આ, ઔર અપની શુજાઅત દિખા !

અબયાત.

અસ્લમ—નૂરજહાન, અબભી જો તુ મઝસે આ મિલે,
આશિકકો દરદે ઇશ્કસે તેરે શિફા મિલે.

નૂરજહાન—ઇશ્કે બશરમેં રંજકે જુજ તુઝકો ક્યા મિલે,
ગાફિલ ! કર અયસા ઇશ્ક, કે જિસ્સે ખુદા મિલે.

અસ્લમ—નૂરજહાન, ખાફકી નિગાહોંસે દેખ, કે મયઁ બુરા વકત હૂં ! મૌત હૂં ! બિગડી હુવી તકદીર હૂં ! ખૂનકી પ્યાસી શમશીર હૂં !

નૂરજહાન—જાલિમ ! નાબકાર અસ્લમ ! મુઝેભી પહેચાન ! મયઁ ઔર હૂં ! જોર હૂં ! જિન્દાન હૂં ! જંજીર હૂં.

અસ્લમ—(ગુસ્સેમેં આકર) મયઁ જાલિમ ? (તરવાર નિકાલ કર) સંભાલ વાર ! નાબકાર ! [દોનોં લડતે હયઁ, નૂરજહાનકો જખ્મ હોનેસે, વોહ બેહોશ હોકર ગીરતી હય, સયફ, આકર ઉસે દેખકર ખુશ હોતા હય.]

સયફ—અરરર ! માર લી ! હાં; સચમૂચ મરી !

[હસરત આકર, છુપકર તમાશા દેખતી હય, અસ્લમ, ઇધર ઉધર દેખકર નૂરજહાનકા હાથ પકડ કર, ઉસે ઠંડા પાકર, શકકી નજરસે, નૂરજહાનકો કુબ્રસ્તાનમેં લે જાનેકો સયફસે કહેતા હય.]

અસ્લમ—સયફ, બ્હેતર હય, કે સિપાહિયોંકી નજર બચાકર, નૂરગંજ મકબરેકી ખૂલી કુબ્રમેં છોડ આ, ઔર ફકીરી લિબાસમેં ઉસ તરફ ફિરતા રહે. શાયદ જી ઉઠે તો ફિર તમામ કરના, પૂરા અપના કામ કરના. મયઁ રાતકો દો બજે જરૂર આઉંગા, ખબર લૂંગા !

સયફ—ઔર અંધેરે કબ્રસ્તાનમેં અગર વ્હે ભૂત બનકર ચિમટ ગઈ, યા મસાન બનકર મેરે સામને ડટ ગઈ, તો મયઁ કયા મારા જાઉં ? આપકી દોસ્તીમેં મેરા પ્યારા જાન ગઁવાઉં ?

અસ્લમ—ડરપાંક ! ન ડર, હિમ્મત કર. [સયફ સોચતા હય.]

હસરત—(ખુદસે) હસરત ! અબ જલ્દ ઈસ બાતસે કુમરકો બાહિર કરકે; શાહે ખાવરકોભી લા, ઔર ઇનકે તિલસ્મી ખિયાલાતકો ખાકમેં મિલા !

તહેયૂર.

બાબ તીસરા—દિખાવ દૂસરા.

ઘસીટાકા મકાન—રાતકા વક્ત.

[ઘસીટા, અફસોસ કરતા આતા હય.]

ઘસીટા—બાપકો પ્લેગ હુઇ! માકો હયજા હુવા? દેસી બીવી કૂવેમેં ડૂબ કર મર ગઇ! તકદીર, મૌતકે બુર્રશસે સારે ઘરકા સફા ચટ કર ગઇ! એક મેમકો લંડનસે લાયા, ઉસકો લકવા હોનેસે હાસ્પીટાલ પહુંચાયા. જબસે હિંદુસ્તાન આયા, દો બેટિયેં અલ્લાહને દીં. બ્હેતર હય; કે જબતક બીવી હાસ્પીટાલસે અચ્છી હોકર આય, જહાં બેટિયોંકી શાદીકા ઇન્તેજામ કયા ગયા હય; વહાં ચલકર; શાદીકા દિન મુકરર કરૂં, ઔર વાપસ ફિરૂં. બ્હેતર હય કે દોનોંકો કહેને બગયર ચુપચાપ ચલૂં, નહીં તો, નાક નખરાં કરેંગી. (નોકરાનીકો પુકારતા હય.) ફૂલઝડી?

ફૂલઝડી—(અંદરસે) હુઝૂર આઇ. (ફૂલઝડી આતી હય)

ઘસીટા—ફૂલઝડી! મયૈં જુલ્ફન ઔર જોબનકે સુસરાલ જાતા હૂં, શાદીકા દીન મુકરર કરકે; હફ્તેમેં વાપસ આતા હૂં. સારે ઘરકી હિફાજત કરના, કદમ બાહેર ન ધરના, મેરે જાનેકા બઆદ જોબન; જુલ્ફનકો ખબર કરના.

ફૂલઝડી—બહુત ખૂબ જનાબ.

[ઘસીટા જાતા હય, જુલ્ફન એક હાથમે બુર્રશ ઔર દૂસરે હાથમેં ટોપી લિયે, ઔર જોબન, એક હાથમેં આઇના લિયે, દૂસરે હાથસે ચ્હેરેપર પાઉડર પફ કિયે, આમને સામનેસે ગાતી હુઇ આતી હયૈં.]

ગાના.

જુલ્ફન—જોબનકી દેખૂં બહાર!
જોબન—યેહે નાગ જહરી હય કટીલા, કાલા ગેસૂ હમારા.
જુલ્ફન—પાઉડરસે ચમકે જોબન,
જોબન—બીલકુલ નયા હય ફૅશન,
જુલ્ફન—મયૈં હૂં બાંકી નાર.—જોબનકી.
જોબન—ડાલૂંગી પીક મા અપ, બીયરમેં ભરકે કપ;
પીકર ચલૂંગી મયૈં બાજાર.

જુલ્ફન—હાથો પે રિસ્ટ વૉચ, બાંધૂંગી જાંચ જાંચ,
દેખૂંગી ટાઇમ મયેઁ બાર બાર.

જોબન—લૉકીટમેં સેન્ટ હય,

જુલ્ફન—પૉકીટમેં ગિનીયે, શોર છનન છનન કરેંગી,
ચલતે ઘર; દર પર.

જોબન—ચલકે ફિરના, અબ હય સાઇકલ પર.—જોબનકી.

જુલ્ફન—કયું દાયા? હમારા કામ બનાયા?

જોબન—વ્હો ઇન્આમકા વાઅદા સમઝમેં આયા?

ફૂલઝડી—મયેઁ યહી સોચતી હૂં; કે તુમ્હારા દિલ; તો દો જવાનોં પર આ ચુકા હય, ઔર તુમ્હારે વાલિદ, તુમ્હારે લિયે દુસરોંસે શાદી ઠહેરાકે, શાદીકા દિન મુકર્રર કરનેકે વાસ્તે, યક બ યક ઔર ચુપચાપ, સફર ઇખ્તિયાર કરમા ચુકા હય.

જુલ્ફન—(ચોંકકર) કયા પપા ગયે?

જોબન—મિલે બગયર? ખબર કિયે બગયર?

[બાહેરસે, મસરૂરકી કાફીવાલે આવાજ આતી હય.]

મસરૂર—(બાહેરસે) કાફી! ગરમા ગરમ કાફી!

જુલ્ફન—(જોબનસે) બહન, ખૂબ ખિયાલ આયા. ઇસ કાફીવાલેસે કુછ અપના કામ નિકલેગા, ઇસે લાલચ દેકર બાપ બનાયેઁ, અપને આશિકોંકો બુલાયેઁ, ઔર આજહી કિસી કાજીકો બુલાકર શાદી કરવાયેઁ.

જોબન—હાં; બહેન, ઇસ તૌરસે અપના દામન ઉમ્મેદોંસે ભર લેં.

મસરૂર—(બાહેરસે) કાફી! કાફી!

જુલ્ફન—(પુકારતી હય) કાફીવાલે?

મસરૂર—(બાહેરસે) આયા હુજૂર.

[મસરૂર, મએ સમાવર ઔર પ્યાલે રિકાબીકે આતા હય.]

જુલ્ફન—ફૂલઝડી, કુરસી લાવ. [ફૂલઝડી જાતી હય.]

મસરૂર—હુજૂર, કિતને પ્યાલે પિલાઉં?

જુલ્ફન—કાફીકે પ્યાલોંકી જુરૂરત નહીં. હમારી યહે મનશા હય; કે હમારે એક મતલબકે લિયે અગર તૂ થોડી દેર હમારા નકલી બાપ બન જાય, તો તેરી દસ રુપયકી નજર હન જાય.

મસરૂર—(ખુદસે, ખુશ હોકર) વલ્લાહ! યહે તો ખૂબ બયપાર હય! (જુલ્ફનસે) બીબી સાહેબાન! બંદા બાપ બનનેકો તૈયાર હય. તુમ બેટી બન જાવ, મુઝે બાપ બનાવ, દસ રુપયા જલ્દ લાવ.

જુલ્ફન—પહેલે કામ લેંગે, બઅદ રુપયા દેંગે. જિને હમેં બ્યાહના હય, ઉનસે હમારા બાપકો ઇન્કાર હય, ઇસ લિયે હમારે શોહરોંકો હમસે બ્યાહના નાગવાર હય. અગર તુમ બાપ બન કર નિકાહ પઢા દો, તો હમ કાજીજીકો બુલવાયેં, આજહી નિકાહ પઢવાયેં.

મસરૂર—બાપ બિલા શુબહા બનૂંગા, નિકાહભી પઢવા દૂંગા, મગર મયેં જો માંગૂગા, હાજિર કરના હોગા !

જુલ્ફન }
જોબન } મંજૂર.

જુલ્ફન }
જોબન } (મસરૂરસે) બયઠિયે મેહરબાન. (જુલ્ફનસે) બહન, જલ્દી લાવ બાપ બનાનેકા સામાન. (જુલ્ફન, બાલકા સામાન ઔર ઘસીટાકા કપડા લાને જાતી હય, જોબન, મસરૂરકો પુકાર કર આજ-માતી હય.) બાવા જાન ?

મસરૂર—(હઁસકર) કયૂં બેટી મેહેરબાન ?

[જુલ્ફન, પોશાક ઔર બાલકા સામાન લાતી હય.]

જોબન—હમારા યેહે હય અરમાન, કે (જુલ્ફનસે બાલ લેકર, મસરૂરકો પહેનાતે પહેનાતે) યેહે મુંછેં પહેનકર બાપ બનો, હમારે કામમેં મદદ કરો.

જુલ્ફન—બાવાજી, તુમ યહીં બયઠો. હમ અપને શોહરોંકો ખબર કરને જાતી હયેં, આકર; તુમને કયા કરના; સો બતાતી હયેં. યેહે (ફૂલઝડીકો બતાકર) દાયા, જો હુકમ દોગે બજા લાયગી, આપકે ફરમાનસે બાહેર ન જાયગી. [જુલ્ફન ઔર જોબન જાતી હયેં.]

મસરૂર—ફૂલઝડી, ચુપ કયૂં હય ખડી ?

ફૂલઝડી—કહો મેરે બાપ ! અચ્છે તો હયેં આપ ?

મસરૂર—તુમ્હારાભી બાપ ? (ખુદસે) અચ્છી દી થાપ !

ફૂલઝડી—અબસે સબ ઔરતોંકો આપને બેટી કહેકર બુલાના હોગા.

મસરૂર—તો યૂં કહો, કે ઇસ ઘરકે સારે ખાનદાનકા બાપ હૂં.

ફૂલઝડી—હાં બાવાજી. ફરમાવો, કયા ફરમાન હય ?

મસરૂર—(ખુદસે) બચ્ચા મસરૂર, હુકમ કરકે તમાશા તો દેખ જરા ! (ફૂલઝડીસે) બેટી, ઉસ લઠમાર ધોબીકો બુલા, જો મેરે કપડે ધોનેકો લે જાય, જલ્દ સાફ કર લાય.

ફૂલઝડી—અચ્છા અબ્બા, ફૌરન જાતી હૂં, ધોબી ઔર દુકી- મકો લાતી હૂં. [ફૂલઝડી જાતી હય, મસરૂર અપને દિલમેં ખુશ હોતા હય.]

મસરૂર—વાહરી કિસમત! કાશી એચને આયા ઔર દસ રુપયકે ઇન્આમ પર નકલી બાપ કહેલાયા. (સોચકર) અચ્ચા મસરૂર! ખુશ હો, ક્યૂં; કે કિસમતકા સિતારા ચમકા હય, નસીબ જુગનસા ઝમકા હય. [મસરૂર, ખુશ હોકર ગાના ગાતા હય, મેરી આતી હય, મસરૂરકો ઘસીટા સમઝ કર; ગલે લગાતી હય.]

મેરી—પ્યારે શૌહર, હારપીતાલસે અચ્છી હો આઇ, ખિલાવો મિઠાઇ.

મસરૂર—દેખો બેટી, જિસે તુમ બાપ બનાવો, ઉસે શૌહરકે નામસે કભી ન બુલાવો!

મેરી—(તઅજ્જુબસે) એ ખુદા! (ઘસીટાકે લિબાસમેં; મસરૂરકો દેખકર ડરતી હય) ચોર! લૂટેરા! (પૂકારતી હય) પૂલીસ? પૂલીસ? પૂલીસ? [મેરી ડરકે ભાગ જાતી હય, મસરૂર ઘબરાતા હય.]

મસરૂર—હાય! હાય! મેરા દસ રુપયા ઇન્આમ? જહન્નમમેં ગઇ મેહનત તમામ! મસરૂર, ભાગ ઇન ધાગરેવાલી ઠગનિયોંકે જાલસે, નહીં તો પેટ ભરના પડેગા જેલખાનેકી રોટી ઔર દાલસે.

[મસરૂર, કોટ, મુંછે, સમાવર, પ્યાલે વગયરા ઉઠા કર ભાગતા હય, દૂસરી તરફસે ઘસીટા, ત્રંક લીયે આતા હય, ઔર ઉસે એક તરફ રખકર, થક જાનેસે બયઠકર, પયર દબાતા હય.]

ઘસીટા—(ખુદસે) અફસોસ! ભાગતે ભાગતે ટાંક ટુટ ગઇ, આખર ગાડી છુટ ગઇ! કમબખ્ત ઘસીટે, આખિર નાચાર હોકર વાપસ આના પડા, કલ જાના પડા. [લઠમાર સાથ એક લડકે; મએ ફૂલઝડીકે આતા હય, ઘસીટા અપને ધ્યાનમેં હય.]

ફૂલઝડી—(લઠમારસે અલગ) લઠમાર, (ઘસીટાકો મસરૂર સમ- ઝકર) વ્હો બયઠે હયેં સરકાર. અપના કામ જબરદસ્તી કરના, ઇન્કે ઇન્કારકી આદત પર ધ્યાન ન ધરના! સૌદા હય સરમેં, (માથા બતાકર) ખલલ હય ઊપરકે ઘરમેં. [ફૂલઝડી જાતી હય, લઠમાર, ઘસીટાકો મસરૂર સમઝકર, ઉસસે બાત કરતા હય.]

લઠમાર—અબે હુરરર! કપડે ઉતાર, નહીં તો સર તોડૂંગા, ખોપરી ફોડૂંગા! [એ ખુલાયે ધોબીકો દેખકર ઘસીટા ચિલ્લાતા હય.]

ઘસીટા—અરે કમીને! મુઝે નહીં પહેચાનતા? મેરે રુત્બેકો નહીં જાનતા?

લઠમાર—અરે ચલ સડક! સિદ્દી કડક! તુઝસે કાફીવાલે, બહુત દેખે રિઝાલે! કપડે ઉતાર, નહીં તો ખાયેગા લઠકી માર.

[લઠ ઉઠાતા હય, ઘસીટા ઘબરાતા હય.]

ઘસીટા—(ખુદસે) યા અલ્લાહ! તેરી પનાહ! ફિર યેહ ક્યા વારિદાત? (પુકારતા હય) જુલ્કન? (જવાન ન પાનેસે) જોબન?

[ઘસીટા, ઘબરાકર ઇધર ઉધર દેખતા હય, ડાકટર ફાની, હાથમેં બડી બોતલ લિયે હુવે, ફૂલઝડીકે સાથ આતા હય.]

ફૂલઝડી—ડાકટર સાહેબ, (ઘસીટાકો, મસરૂર સમઝકર દિખાતી હય) વ્હો હય બીમાર. દવાઇ પીનેસે કરે ઇન્કાર, તો હલકમેં જબ્રન દો ઉતાર. કુછભી કરો ઇલાજ, મગર સફા કરો અભી ઔર આજ.

[ફૂલઝડી જાતી હય, લઠમાર, ઘસીટેકો દમ દેતા હય.]

લઠમાર—અબ મુઝે દેર હોતી હય; જલ્દ કપડે ઉતાર, નહીં તો ખાયેગા લઠકી માર!

ફાની—અય ફાંસીકે બીમાર, જલ્દ મુંહ ખોલો, દવા પી લો.

ઘસીટા—(ડરકર ખુદસે) યા અલ્લાહ! યેહ દૂસરી બલા કૌન? (બૉતલ દેખકર ડાકટરસે) અરે! ઇસ બૉતલમેં ઇન્સાનકી દવા હય, યા હયવાનકી? આદમીકી યા ઘોડેકી?

ફાની—ખોલો મુંહ ઔર દેખો; કે દવા ઘોડોંકી હય, યા ગધોંકી?

[ફાની, ઘસીટેકી ગરદનમેં બાંહ ડાલકર, જબ્રન મુંહમેં બોતલ ઘુસાતા હય, ઘસીટા, દવા પીનેસે થૂ થૂ કરતા થૂકતા હય, ફાની, બોતલ રખકર જાતા હય.]

લઠમાર—જલ્દ કોટ લાવ, નહીં તો (લઠ ઘુમાતા હય) જહન્નમમેં જાવ! [ઘસીટા, ડરકર કોટ ઉતારને દેતા હય, લઠમાર ઉતારકર લે જાતા હય.]

ઘસીટા—(અજબમેં) હાય! હાય! રેલવે સ્ટેશન તક જાનેમેં યેહ ક્યા હો ગયા તૂફાન! ફિર આસિફુદ દૌલાકી હુઇ દાસ્તાન! (પુકારતા

હય) બેટિયો ! (જરા ઠહેર કર) અરે કહાં મર ગઇ ? જુલ્ફન ? જોબન ? [જુલ્ફન આતી હય, ઔર ઘસીટાકો મસરૂર સમઝ કર ગાલિયાં દેતી હય.]

જુલ્ફન—ક્યૂં ચિલ્લાતા હય જંગલી ખર ! ઇન્આમકે રૂપયકા ધ્યાન કર ! અભી આતે હયઁ હમારે શોહર શરીફ, કાજીજી લાતે હયઁ તશરીફ. (કપડે વ મુંછેં ન દેખકર) કોટ ઔર મૂંછેં ઉતાર કર કહાં ફેંકી ? (બૉતલ દેખકર) ઔર યેહ બૉતલ ક્યસી ? ક્યા હમરી બીર ચુરાકર પી લી ? [શોર સુનકર જોબન આતી હય.]

જોબન—બહેન, બીર કૌન પી ગયા ? (ઘસીટાકો મસરૂર સમઝ કર) ક્યા; પીકર કારીવાલા બાસ્લેટ હો ગયા ?

ઘસીટા—(ચિઢ્કર) કારીવાલા તુમારા બાપ !

જુલ્ફન—ચુપ રહે હરામજાદા !

ઘસીટા—હરામજાદે તુમ્હારે દાદે ! [ફૂલઝડી આતી હય.]

જોબન—ચુપ રહે, નહીં તો માર ખાયેગા !

ફૂલઝડી—યેહ જૂતી દેખી ? પીટા જાયેગા !

ઘસીટા—(ખુદસે) યા અલ્લાહ ! અપને; પરાયે, નોકર; ચાકર, સબકે સબ દીવાને !

જુલ્ફન—તૂ દીવાના,

ઘસીટા—તેરા બાપ !

જોબન—તેરા દાદા !

ઘસીટા—તેરા પર દાદા ! [સબ મિલકે, ઘસીટાકો અંજાનમેં જૂતીયાંસે પીટતી હયઁ, મેરી એક સિપાહીકે સાથ આતી હય, ઘસીટાકો મસરૂર સમઝકર, સિપાહીકો બતાતી હય.]

મેરી—યેહ હય ચોર.

[સિપાહી, ઘસીટાકો પકડ઼તા હય, ઘસીટા ઘબરાતા હય.]

ઘસીટા—બીબી ઔર બેટિયો ! તુમ ભૂલતી હો, મેરા કહા માનો ! મયઁ ઘસીટા હૂં, પહેચાનો ! રેલ જરા લેટ હો ગઇ, ઇસ લિયે મેરી ખોપરી જૂતિયોંકી ભેટ હો ગઇ ! ફિર આસિફુદ દૌલા બનને કેસા અંજામ હુવા કૌન તમામ હુવા ! [મેરી, ઘસીટાકો પહેચાનતી હય.]

મેરી—(ખુદસે) અરે હાં, યેહ તો મેરા શોહર ! યેહ ક્યા હાલ અબતર ! (ઘસીટાસે) પ્યારે ! ફિર વહી હાલ હુવા ?

ઘસીટા—હાં, વહી મલાલ હુવા.

જુલ્ફન—(જોબનસે) અરરરર! યહે તો બાવા જાન! (ઘસીટાસે) મુઆફ કરો મેહરબાન.

ફૂલઝડી—(ખુદસે) ઉઇ મેરે મેલા! કાશીવાલેકે બદલેમેં આકા પિટ ગયા! વ્હો મુવા કહાં સટક ગયા? કાજી ઔર દુલ્હાકો જતા દૂં, જલ્દ ભગા દૂં.

પુલિસ સિપાહી—તુમ સબને ધોકા ખાયા, નાહક શોર મચાયા! ખયર મયઁ જાતા દૂં.

સબ—હાં ભાઇ, ઘોટાલા હુવા, મુઆફ કરો.

[સિપાહી જાતા હય.]

ઘસીટા—ખુદાકે લિયે બોલો, યહે કયા હુવા?

[જુલ્ફન બાત બનાતી હય.]

જુલ્ફન—પપા, તુમ્હારે આનેસે પહેલે, તુમ્હારી સજ ધજકા એક કાશીવાલા, દસ રૂપય મહીને પર નૌકર રહેને આયા, હમને એતબાર રખકર નૌકર બનાયા, મગર બદમઆશી કરકે ભાગા થા, ઉસે ફિર આયા હુવા સમઝકર આપસે બેઅદબી કી, મુઆફ કરના.

મેરી—ઇસ લિયે મયઁભી ધોકેમેં આઇ, મગર પચતાઇ, દિલ સાફ કરના.

ઘસીટા—મગર અબ તો એતબાર આયા? [ફૂલઝડી આતી હય.]

જુલ્ફન—હાં પપા, આયા. [સબ ખુશીકા ગાના ગાતે હયઁ.]

ગાના.

સબ—ઘસીટા—(ખુદસે) હો ગયા દિવાલીયા, મયઁ લેડિયોંકા મારા,
ગોરી ભૂતનીયોંકી શરારતાંસે હારા!

જોબન—બસ પાપા, છોડો ઝગડા,

જુલ્ફન—અફસોસ, અફસોસ, સારી ખતા.

મેરી—ભૂલેસે પુલિસ લાઇ,

જોબન }
જુલ્ફન } હો પુરગમ પાપા.—હો ગયા.

ઘસીટા—પીટો, પીટો, ઔર બાવા, કાલેકો
ઔર ગાલી દે દો દાઢી વાલેકો.

મેરી—ગાલી ખાકે થેંક યૂ કહેના એટીકેટ હય.

ઘસીટા—લેડી જૂતે મારે, અચ્છા એટીકેટ હય!—હો ગયા.

[સબ, ગાતે ગાતે જાતે હયઁ.]

બાબ—તીસરા—દિખાવ તીસરા.

નૂરગંજકા રેજા—શાહ ખાવરકી સરહદ.

[સયફ, ફકીરી લિબાસમેં; સાચતા નજર આતા હય.]

સયફ—સચ બાત તો યેહ હય, કે જિસ દિન મયૈં પયદા હુવા હૂંગા, તમામ દુનિયામેં ભોંચાલ આયા હોગા!! (સામને ખાવર ઔર હસરતકો દેખકર) અરે વોહ કોન આ રહે હયૈં! (તસ્બીહ ફિરાતા ખુદાકો યાદ કરતા હય) સુબહાન તેરી કુદરત! સુબહાન તેરી કુદરત!

[હસરત ઔર ખાવર, ખુફિયા તોર પર ભેસ બદલ કર આતે હયૈં, ઔર હસરત, સયફકો, શકકી નજરસે દેખકર ખાવરસે આહિસ્તા કહેતી હય.]

હસરત—દૌલત મદાર સુલ્તાન! (મકબેરા બતાકર) યહી વોહ નૂરગંજકા મસનૂઈ મકબરા હય, જિસમેં બેહોશ નૂરજહાનકો આપકે ખૌફને છુપાયા ગયા હય. રાતકો દો બજે અસ્લમ, ઉસકો મહેલમેં લે જાયગા, ઔર અપને બેશર્મ ઇરાદેસે નૂરજહાનકી પાક દામની પર ધબ્બા લગાયેગા.

ખાવર—મગર હસરત, વોહ ધબ્બા અસ્લમકો અપને આંસુવોંસે મિટાના પડેગા! આવો, છુપકે દેખેં; કે યેહ સિતમગર કહાં તક દામે ફરેબ બિછાતા હય, કયા કયા ગુલ ખિલાતા હય.

[દોનોં છુપતે હયૈં, જોહરા, ખુદાકો યાદ કરતી હુવી આતી હય, સયફ, ઉસે પહેચાન કર ઢોંગ મચાતા હય.]

સયફ—સુબહાન, તેરી કુદરત! સુબહાન, તેરી કુદરત!

ગાના.

જોહરા—ગરીબી, તુ હય નાગની કાલી,
ફંદેમેં તેરે આન ફંસી જબ,
કાલી હય કફની ડાલી.—ગરીબી.

દોહા.

જબતક માયા પાસ થી, તબતક થી સબ પ્રીત,
હો ગયે ખાલી હાથ જબ, કર ગયે પ્રીત અનરીત—ગરીબી.
બની બનીકે સંગી સાથી, બીગડીકા ન કોય,
ધનકે સારે પ્યારે, નાહીં નિરધનકા કોઇ હોય—ગરીબી.

[સયફ, ખુદાકા નામ લેકર, જોહરાકા ધ્યાન અપની તરફ ખીંચતા હય.]

સયફ—સુબ્હાન, તેરી કુદરત ! સુબ્હાન, તેરી કુદરત !

[જોહરા, સયફકો ફકીર સમઝકર અર્જ કરના ચાહતી હય.]

જોહરા—આહા ! રહે કોઇ બા ખુદા હય, મેરી તરેહ દુશમને દુનિયાસે બેવફા હય. (દોજાનૂ હોકર) અય, ફકીર આઝાદ, સુન મેરી ફરિયાદ ?

સયફ—તૂ કયા કહેતી હય માઇ ? કયૂં દુનિયા છોડકે આઇ ? (તસ્બીહ ફિરા કર) સુબ્હાન, તેરી કુદરત ! સુબ્હાન, તેરી કુદરત !

જોહરા—મયઁ ઇન્તિકામ નહીં માંગતી, મયઁ જિન્દગીયે સુદામ નહીં માગતી, મુઝે મેરે હબીબકે પાસ પહુંચા દો.

[અસ્લમ, આતા હય, માકો દેખકર છુપતા હય.]

સયફ—અચ્છા; માઇ, જા ઔર એક ઘંટેકે બઅદ વાપસ આ.

બયત.

આસમાની બાદશાહતમેં તુઝે પહુંચાવુંગા,
(ખુદસે) ગોરકે દરસે; દરે જન્નત તુઝે દિખલાવુંગા.

જોહરા—ખુદા તુમ્હારી ઇબાદતોંકો કબૂલ ફરમાંય.

[જોહરા, ઝુક કર જાતી હય, અસ્લમ, જાહેર હોકર સયફસે મિલતા હય.]

સયફ—કયૂં બાઇ અસ્લમ, કયસા બનાયા ? કયસા હથેલીમેં ચાંદ દિખલાયા ? અબ સિપાહિયોંકો એક ઘંટે તક ખાનેકા હુકમ દો, ઔર ઇસ પુરાને કાંટેકો અબકી દફા તોડકર, હમેશાકી રાહત લો. (ખુશીમેં નાચતા, પુકારતા હય) સુબ્હાન, તેરી કુદરત ! સુબ્હાન, તેરી કુદરત ! [સયફ, તસ્બીહ ફિરાતા મઅે અસ્લમ, દૂસરી તરફ જાતા હય, ખાવર ઔર હસરત જાહેર હોતે હયઁ.]

ખાવર—(અસ્લમ ઓર સયફકે તરફ ઇશારા કરકે હસરતસે) ઓ બેઇમાન શયતાનો ! દેખના, જિસ ફરેબસે તુમને તાજ વ તખ્ત હજમ કિયા હય, ઉસી તરેહ ઉગલના પડેગા ! હસરત, મલેકાકે પીછે જાવ, સમઝા કર ખુફિયા ઇધર લાવ.

[હસરત, મલેકાકે પીછે જાતી હય, દૂસરી તરફસે કુમર, અપની બદબખ્તીપર ગાતા આતા હય.]

ગાના—ગઝલ.

કુમર—ઓ ખુદા ! હાલ ગદાયા ન બનાયા હોતા,
યા મેરા બખ્ત ન શાહાના બનાયા હોતા—ઓ.
કુદ્ર પિસ જાનેકી હોતી, મેરે તુઝકો અસ્લમ,
આસમાને તુઝે મરદાના બનાયા હોતા !—ઓ.
ખો ચુકો હોશ મેરા મુલ્કે હવસકે બંદે,
તુને અપના મુઝે દિવાના બનાયા હોતા—ઓ.

[કુમર જેબસે ખત નિકાલકર પઢતા હય.]

કુમર—" જાલિમોંને સિપાહિયોંકો શિકસ્ત દેકર, જખ્મી નૂરજહાનકો નૂરગંજકે મસ્તુર્ મકબરેમેં પોશીદા કયદ રખ્ખા હય, કલ રાતકો દો બજે ઉસકો મહેલમેં લે જાયેંગે. મયેં શાહે ખાવરકે પાસ જાતી હૂં, ઓર કર સબ માજરા સુનાતી હૂં. ખાદિમ હસરત."

(ઇધર ઉધર દેખકર, કુબ્રસ્તાનકે તખ્તેપર લિખ્ખા હુવા " નૂરગંજ " નામ પઢતા હય.) હાં, યહી નૂરગંજ મકબેરા હય.

[કુબ્રકે તરફ તાલારા કરને જાતા હય, હસરત, જોહરાંકો ખાવરકે પાસ લાતી હય.]

ખાવર—આઇયે મુઅઝ્ઝિજ મલેકા ! ઠહેરિયે, ન ડરિયે. યકીન હય, કે હસરતને તમામ કયફિયત આપકો સુનાઇ હોગી. મયેં અસ્લમકી કિતના અંગેજીયોંકો દેખનેકે લિયે આ છુપા હૂં. આપભી ફિલહાલ ખામોશીસે મુલાહિજા ફરમાવેં.

[તીનોં અસ્લમકા રાહ દેખતે ખડે હયેં, કુમર, નૂરજહાનકી લાશસે તઅવીજ ઉડાતા હય.]

કુમર—અય તૂફાને સિતમસે ઝિન્દગીકો ખયર બાદ કહેનેવાલી બહાદૂર ! જાગ ! જાગ પ્યારી નૂરજહાન, જાલિમોંકી આમદકા વકત હય.

બયત.

બારી બારી બત્તીયે ગરદૂંકી બુઝતી જાતી હયેં,
મુર્ગે સુબહકી સદાયેં ધીમી ધીમી આતી હયેં.

[થાનેસે દો બજનેકી આવાજ આતી હય, અસ્લમ ઔર સયફ ચોરી ચોરી આતે હયેં.]

અસ્લમ—સયફ, દો બજે.

સયફ—હાં, હુઝૂર. [સયફ ઔર અસ્લમ, કુમરકો કુબ્રકે પાસ દેખકર ડરતે હયેં, અસ્લમ પુકારતા હય.]

અસ્લમ—કૌન બદ અખ્તર ?

કુમર—નેક અખ્તર કુમર. [કુમર નજદીક આતા હય, અસ્લમ ઉસે પહેચાનતા હય.]

અસ્લમ—ઓ બદ બખ્ત ચંડાલ ! અંધેરી રાત ઔર કબ્રસ્તાનમેં શર્મનાક અફઆલ ?

કુમર—મયઁ શર્મનાક અફઆલ કરને નહીં આયા, બલ્કે યેહ કહો; કે તુમ :—

બયત.

ઇસ્મતે નૂરજહાંકો તહો બાલા કરને,
રાતકે પરદેમેં મુંહ આયે હો કાલા કરને.

અસ્લમ—ઓ પાજી ! તૂ મેરી તોહીન કર રહા હય ?

કુમર—ઇસ લિયે; કે તુમ તોહીનકે કાબિલ હો.

અસ્લમ—તૂ કમીના હય ! હેચ હય !

કુમર—અકલમેં પેચ હય.

સયફ—જાન લે; હમ દો હયઁ.

કુમર—એક બિચ્છુ, ઔર એક કાલા !

અસ્લમ—હર એક તુઝે હય ડસને વાલા !

અબયાત.

કુમર—એકકા સર પાંવસે કુચલૂંગા, ઇકકા હાથસે,
જાના લૂંગા બારી બારી એક ઇક બદજાતસે !

અસ્લમ—કબ બચેગા તેગે દહશતનાકકે સાયે તલે ?
સોયેગી હસરત, દિલે સદ ચાકકે સાયે તલે !

કુમર—જાગના હો, જાગ લો, અફલાકકે સાયે તલે,
હશ્ર તક સોતે રહોગે ખાકકે સાયે તલે !

[તીનોં તલવારોંસે લડતે હયઁ. કુમર, અસ્લમ ઔર સયફકે બીચમેં આ, દોનોંકા મુકાબિલા કરતા હય, નૂરજહાન, હોશમેં આકર, મુઆમિલા સખ્ત દેખકર, પેચમેં પડતી હય.]

નૂરજહાન—મયઁ કહાં હૂં ! (અસ્લમ; સયફ ઔર કુમરકો દેખકર) યેહ કૌન હયઁ ! (ખાવર; હસરત ઔર જોહરાકો દેખકર) વોહ કૌન હયઁ ! યા ખુદા ! યેહ મયઁ કયા દેખતી હૂં ! (સબકો પહેચાન કર,

જલ્દીસે કફન ઉતાર કર, અસ્લમ ઔર કમરકે દરમ્યાન આકર ઉસે રોકતી હય.) ઠહેરો ! ઓ મલઊનો ઠહેરો ! (કમરકો ગલે લગાતી હય) કમર, પ્યારે કમર ! [સયફ, નૂરજહાનકી બાજૂ, ઔર અસ્લમ, કમરકી ગરદન પકડતા હય. નૂરજહાન, દોજાનું હોતી હય. જોહરા, યહે હાલ દેખકર, અસ્લમ ઔર સયફપર ગલબા કરને ચાહતી હય, મગર ખાવર ઔર હસરત, જોહરાકો રોકતે હયેં.]

તહેયૂર.

બાબ તીસરા—દિખાવ ચૌથા.

ઘસીટેકા મકાન.

[દો કમરે. દોનોંપર, મર્દાના ઔર જનાના, પ્રાઇવેટ રૂમકા તખ્તા લગા હય. ફૂલઝડી વ જુલ્ફન બાતેં કરતી આતી હયેં.]

ફૂલઝડી—બાનૂ, કાન પકડો, નાક રગડો ! અબસે કિસીકો નકલી બાપ ન બનાના ! શાદી કરના, મગર ન આબરૂકી બરબાદી કરના.

જુલ્ફન—ઠીક. અચ્છી દાયા, મેરે પ્યારેકે આ પહુંચનેકા કલ ખત આયા, વહો અભી આતે હોંગે. મા; જનાના કમરેમેં સોઇ હયેં, ઔર પપા ગયે રેલવે સ્ટેશન પર. અબ મયદાન ખાલી હય, ફારિગુલ બાલી હય. [ફૂક્કડ આતા હય; જુલ્ફનસે મિલતા હય, ફૂલઝડી જાતી હય.]

ફૂક્કડ—હલો ડારલિંગ જુલ્ફન ! મુદ્દતકે બઅદ હુવા દર્શન.

જુલ્ફન—હાં પ્યારે ફૂક્કડ. ગલે મિલો, પ્યાર કરો. (ગલે મિલતે હયેં) પ્યારે ફૂક્કડ, મેરા બાપ તો તુમસે શાદી કરને પર રજામંદ હુવા, મગર અફસોસ હય, કે મા ખિલાફ હય. ડર હય કે જનાના કમરેમેં સોઈ હય, જાગ ન જાય ! જબ વહો આય; તો તુમ દસ મરદાના કમરેમેં છુપ જાના. [મેરી, જનાના કમરેમેંસે પુકારતી હય.]

મેરી—જુલ્ફન ? (ઠહેરકર) જુલ્ફન ?

જુલ્ફેન—(ફૂક્કડસે) પ્યારે ! મમા પુકારતી હય, તુમ જલ્દી છુપ જાવ, મુંહ ન દિખાવ. [જુલ્ફન, ફૂક્કડકો મરદાને કમરેમેં છુપાતી હય, મેરી બાહેર આતી હય.]

મેરી—જુલ્ફન, ડાકટરને આજ ફિર દવાઇકે લિયે બુલાયા હય, મેરે સાથ ચલો.

જુલ્ફેન—હાસ્પીતાલસે કલ તો આઇ, ઔર આજ ફિર દવાઇ ! મમા, મેરે સરમેં દર્દ હય, સાથ જોબનકો લે જાવો, (ખુદસે) મેરે ફૂક્કડસે ન છુડાવો.

મેરી—સરમેં દર્દ હય, તો ચલો; તુમભી દવાઇ લાવો, સાથ આવો.

જુલ્ફેન—(મજબૂરીસે) આપ જીદ્દ કરતી હયૈં, તો આતી હૂં, દવા લાતી હૂં.

મેરી—ચલો. [મેરી જાતી હય, જુલ્ફન, મર્દાના કમરેકા દરવાજા ખોલકર આહિસ્તા કહેતી હય.]

જુલ્ફેન—ડિયર, મયૈં અભી આતી હૂં.

[જુલ્ફન જાતી હય, દૂસરી તરફસે જોબન ઔર મિયાં ફજ્જુ ઘાસલેટ ગાતે આતે હયૈં.]

ગાના.

જોબન—જિયા મોરારે ! તૂ લે ગયો, ઓ મોટર વાલે !
હાં હાં રે મિસ્ટર કાલે, તુનેહી જાદૂ ડાલે !

ઘાસલેટ—(જબાની) પોં ! પોં ! પોં !—જિયા મોરારે.

જોબન—ઠંડી સડક પર દેખું ખડી મયૈં,
પીલીસી મોટર કાર.—ઓ મોટર વાલે !

ઘાસલેટ—(જબાની) સાઇકલ, મોટર, વિકટોરિયા, ખટારા, કચરેકી ગાડી,
ચલો; બયઠો, જિસપર મરજી હો તુમ્હારી.—ઓ

જોબન—મોટર તેરી હય ધુવેંકી બદરીયાં,
ચંદા હય તૂ દિલદાર.—ઓ મોટર વાલે !

પ્યારે ! મમા દવાઇ લાને ગઇ, પપા દૂસરે ગાંવકો સિધારે, અબ ખુલેંગે રાજ હમારે તુમ્હારે. મેરા ખત તુમકો કબ મિલા ?

ઘાસલેટ—હવાલાતકે દરવાજેપર.

[ફૂલઝડી ઘબરાઇ હુઇ આતી હય.]

ફૂલઝડી—મિસ જોબન ! ગજબ હો ગયા ! તુમ્હારી મા વાપસ આઇ, મયઁ બહુત ઘબરાઇ !

જોબન—(ઘબરાહટમેં જલ્દીસે) પ્યારે ! જલ્દી મર્દાના કમરેમેં છુપ જાવો, દેર ન લગાવો. [ઘાસલેટ, મરદાના કમરેકા દરવાજા ખોલના ચાહતા હય, મગર ન ખુલનેસે ઘબરાતા હય.]

ઘાસલેટ—દરવાજા હય અંદરસે બંદ ! યેહ કયા ફંદ ?

જોબન—બંદ હય; તો **જનાના કમરેમેં** જાવો.

[ઘાસલેટ, જનાના કમરેમેં ઘુસતા હય, જોબન જલ્દીમેં જાતી હય, દૂસરી તરફસે મેરી ઔર જુલ્ફન, પયસેકા બટવા ભૂલ જાનેસે વાપસ આતી હયઁ.]

મેરી—(જુલ્ફનસે) હાસ્પીતાલ ચલ પડે, લેકિન રૂપયેકા બટવા તો બિસ્તરપરહી ભૂલ ગયે ! તુમનેભી યાદ ન કી ? (મેરી, જનાના કમરેકા દરવાજા ખોલકર બટવા લાના ચાહતી હય, મગર અંદર ઘાસલેટકો દેખકર ચોંકતી હય, ઘાસલેટ દરવાજા બંધ કર લેતા હય. (જુલ્ફનસે આહિસ્તા) ઓ ગોડ ! જનાના કમરેમેં ચોર ! જુલ્ફન, ચલો; પુલીસકો લાયેં, દરવાજેપર પહરે બિઠલાયેં. [મેરી, ઘબરાહટમેં જાતી હય, જાતે જાતે ઇતમિનાનકે લિયે મર્દાના કમરેકા દરવાજા ખોલકર ફૂકડકો દેખતી જાતી હય, ઘાસલેટ, ચોરી ચોરી બાહેર આકર ઇધર ઉધર દેખકર બડબડાતા હય.]

ઘાસલેટ—ફઁસે ! બુરે ફઁસે ! અરે ઇશ્ક, તેરા ખાના ખરાબ ! (સામને દેખકર) હાય ! હાય ! દરવાજે પર પહરા હય ! ઇશ્કકા ગઢા તો ગટરસેભી કહરા હય ! (ઇધર ઉધર દેખકર) ચલૂં ઔર મર્દાના કમરે-મેં છુપૂં ! (દરવાજા ખોલને ચાહતા હય, મગર ન ખુલનેસે ઉસે ધમ-ધમાતા હય) અરે ! ખુલતા ક્યૂં નહીં ! [ફૂકડ, ઘાસલેટકો જુલ્ફન સમઝકર, અંદરસે સવાલ કરતા હય.]

ફૂકડ—ક્યૂં પિયારી ! બાહેર આઉં ?

ઘાસલેટ—(અજબમેં ખુદસે) પ્યારી ! યા બારી ! યહાંભી છુપા હય કોઇ મેરે જયસા શિકારી ! (સોચકર) ઇસ પ્યારેકો બહેકાઉં, જરા તમાશા દેખૂં, આજમાઉં. (આવાજ બદલ કર) હાં જાની; આવ, મુઝે ગલે લગાવ. [જુલ્ફનકી આવાજે સમઝ કર, ફૂકડ બાહેર આતા હય, ઔર જલ્દીમેં ઘાસલેટસે બોસા ચાહતા હય.]

ફૂક્કડ—લાવ પ્યારી બોસા! [ફૂક્કડ બોસા લેને ચાહતા હય, ઘાસલેટ ઉસે ધક્કા દેકર દૂર કરતા હય.]

ઘાસલેટ—અંધે! હો દૂર, નહીં તો ખાયેગા ઘુસેકા સમ્બોસા! તૂ કૌન હય લંગૂર?

ફૂક્કડ—તૂ કૌન પૂછનેવાલા બેશઊર?

ઘાસલેટ—મયઁ ઇશ્ક ટેંટેંકા નાચાર હૂં

ફૂક્કડ—મયઁભી ઇસી હાસ્પીતાલકા બીમાર હૂં.

ઘાસલેટ—મુઝે જુલ્ફનને મારા.

ફૂક્કડ—ઔર મુઝે જોબનને મારા.

ઘાસલેટ—બ્હેતર હય; કે ફિર છુપ જાયઁ, તમાશા આજમાયઁ.

[દોનોં, મર્દાના કોઠરીમેં છુપતે હયઁ, યક બ યક ખિડ઼કીમેંસે ઘસીટા કૂદકર આતા હય, ઔર ડરકર; થોડ઼ી દેર તક ખિડ઼કીકે તરફ તાકકર; દમ લેતા હય.]

ઘસીટા—બચા! ખુદા! બચા! ઘસીટા, યેહ તુઝસે ક્યા હો ગયા? (યાદ કરકર) ભૂલમેં તૂને છતરી, બજાયે ખૂંટીકે, ગાડી ઠહેરાનેકી જંજીરમેં લટકા દી, જંજીર ખિંચનેસે ડ્રાઇવરને આહિસ્તા આહિસ્તા ગાડ઼ી ચલતી હુવી ઠહેરા દી. પુલીસને તુઝે તાકા, ઔર તૂ ખિડ઼કીસે કૂદકે ભાગા. ડર હય; કે કોઇ, કાલી વરદીકા ભૂત શાયદ આ જાયે: તો બેરિસ્ટરીકી ઇજ્જત ધટરમેં ધુલ જાય! બ્હેતર હય; કે થોડ઼ી દેર તક છુપ જાઉં, ખુદકો બચાઉં. [જનાના કમરેમેં છુપતા હય, રેલવેકા હવાલદાર આતા હય, ઔર શક કરકર ઇધર ઉધર દેખતા હય.]

હવાલદાર—મુઝે યકીન હય; કે બદમઆશ ઇસી ઘરમેં છુપા હય, મયઁને બરાબર દેખા હય. [ડર ડરકર મર્દાના કમરેકા દરવાજા ખોલતા હય, ઔર ફૂક્કડ વ ઘાસલેટકો દેખકર, હવાલદાર ચુપ રહેતા હય.]

ફૂક્કડ—(કમરેમેંસે હવાલદારસે) તૂ કૌન હયરે મુરદાર?

ઘાસલેટ—(પહેચાન કર ફૂક્કડસે) અરે હવાલદાર હય, હવાલદાર.

હવાલદાર—તુમમેંસે કૌન મુજરિમ હય, જલ્દ બતાવ!

[ફૂક્કડ ઔર ઘાસલેટ, દોનોં, જુલ્ફન; જોબનકા ખિયાલ ધ્યાનમેં લાકર, હવાલદારસે જવાબ દેતા હય.]

ફૂક્કડ—(અજબમેં) મુજરિમ ક્યસે ? ક્યા અપની જોરૂકે ઘરમેં આના જુર્મ હય ?

ધાસલેટ—તુમારે બાવાજી સુસરાલ ગયે થે; તો ક્યા જુર્મ કિયા થા?

હવાલદાર—ચુપ રહો ! જિયાદા ન બકો ! તુમમેંસે કોઇ એક, રેલવેકા ગુનાહગાર હય.

ફૂક્કડ—(અજબમેં) રેલવેકા ગુનાહગાર ક્યસા ? હમને મિસ જુલ્ફનકો પ્યાર કિયા, ઔર બોસા લિયા, રેલવેકી ગાડીકા નહીં લિયા થા ?

ધાસલેટ—ઔર મયૈંને જોબનકો સમઝાયા; ફુસલાયા, રેલવેકો નહીં બહેકાયા; બનાયા.

હવાલદાર—તુમને રેલવેકી ડેનજર ચેન કિસ લિયે ખીંચી ?

ફૂક્કડ—ચેન કિસને ખીંચી ? હમ ખુદ મઆશૂકોંકે બાલોંકી ચેનમેં પકડ઼ે ગયે હયૈં, જકડ઼ે ગયે હયૈં. હમ તો ઇશ્કકે વેટિંગ રૂમમેં બયટકર, દો ફર્સ્ટ ક્લાસ, પરી પયકર, રશ્કે કમર, નાજનીનોંકી ઇન્તેજાર કર રહે હયૈં. [હવાલદાર, ઇધિર ઉધર દેખકર, બડ઼બડ઼ાતા હય.]

હવાલદાર—(ખુદસે) ઇન દોનોંમેંસે કોઇ મુજરિમ નજર નહીં આયા. શાયદ મુજરિમ, ઇસ મકાનમેં આકર, કિસી પાસકે મકાનમેં ધુસા. (ફૂક્કડ઼ ઔર ધાસલેટસે) અચ્છા; સલામ.

ધાસલેટ—સલામ નેકનામ. [હવાલદાર જાતા હય, ધાસલેટ, દરવાજા બંદ કર લેતા હય, મેરી દેસી કોન્સટેબલકે સાથ દૂસરી તરફસે આતી હય, ઉસે જનાના કમરેકા દરવાજા ઇશારેસે દિખાતી હય.]

મેરી—ઇસ કમરેમેં હય ચોર ચંડાલ ! [મેરી, નૌકરકી તલાશમેં મકાનમેં જાતી હય, કોન્સટેબલ, દરવાજા ખોલકર ધસીટાસે પૂછતા હય.]

કોન્સટેબલ—બાહેર આ ઓ મૂજી કંગાલ !

[કોન્સટેબલ, ધસીટાકો પકડ઼ કર બાહેર લાતા હય.]

ધસીટા—(ધબરાકર) ગુનાહ ક્યા કિયા, જલ્દ બતાવ ?

કોન્સટેબલ—તુમ ચોર હો, જલ્દ બટવા દિખાવ !

ધસીટા—ક્યા ચોરી કી? ક્યા દિખાઉં ? મેરે પાસ ક્યા હય જો બતાઉં ?

કોન્સટેબલ—તીન પાંચ છોડો ! બતાવો માલ ?

ઘસીટા—મયૈં રેલવેપરસે કુછ જુરૂરી કામકે લિયે વાપસ આયા; તો કયા અંજન ચુરા લાયા ? સિગનલ ઉઠા લાયા ?

કોન્સટેલબ—અંજન ઔર સિગનલ નહીં ચુરાયા, બટવા ઉડાયા.

ઘસીટા—(અજબમેં) તુમ કયા કહેતે હો ? કિસકા બટવા ? તુમ્હારા, સ્ટેશન માસ્ટરકા, ગાર્ડકા, યા પેસેન્જરકા ? કયા, રેલ ગાડીકે સાથ કોઇ બટવાભી રહેતા હય ?

કોન્સટેબલ—અબે દીવાને ! તૂને બટવા ચુરાયા મેડમ મેરીકા, ઘસીટા બેરિસ્ટરકા !

ઘસીટા—(હઁસકર) અરે વાહ જનાબ, વાહ ! અપના બટવા મયૈં ખુદહી ચુરાઉં ? મયૈંહી બિલ્લી, ઔર અપને આપકો (બિલ્લીસા આવાજ કરકર) મિયાંઉં ? [મેરી આકર ચોરકે લિયે કોન્સટેબલસે પૂછતી હય, ઘસીટા મુંહ છુપાતા હય.]

મેરી—પકડા ચોર ? કહાં હય મુંહજોર ?

ઘસીટા—અરી વાહરી વિલાયતી મેમ નેકનામ ! અપને શોહરપર બટવેકા ઇલ્જામ ? [મેરી, ઘસીટાકો પહેચાનકર અજબમેં આતી હય.]

મેરી—કૌન ! પ્યારે ઘસીટા ? કમરેમેં તુમ થે ? મયૈં કિસી ઔરકો સમઝકર બહુત ઘબરાઇ, ફૌરન પુલીસ લાઇ. મુઆફ્ કરો મેરા ઘોંટલા, મેરી ભૂલને ચક્કરમેં ડાલા.

ઘસીટા—(કોન્સટેબલસે) જાઇયે જનાબે આલી, બટવેકી ગડબડ થી ખાલી.

મેરી—હાં; ભાઇ, મુઆફ્ કરો.

કોન્સટેબલ—અચ્છા; સલામ.

ઘસીટા
મેરી } —સલામ.

[કોન્સટેબલ જાતા હય, મેરીકે સાથ ઘસીટા કોન્સટેબલકી નકલ કરકર, રાઇટ, લેફ્ટ બોલતા હય.]

ઘસીટા—ઑલ રૅટ. રૅટ પૅટ. [ગમ્મત કરતે, કદમ ભરતે, દોનોં કોન્સટેબલકે પીછે જાતે હયઁ.]

બાબ તીસરા—દિખાવ પાંચવાં.

અસ્લમકી અદાલત.

[સબ અહેલેકાર, દોનાં તરફ દરજા બ દરજા બયઠે હયૈં. અસ્લમ, કમર ઔર નૂરજહાનકા ઇન્સાફ કિયા ચાહતા હય. સયફ નજદીક હય. નકીબ ખડા હય.]

અસ્લમ—હાજરીન! કસમ હય મુઝકો ઉસ પાક કિતાબકી, જિસકે નાજુક ઓરાકકે સાયેમેં, ઇસ્લામી જાને પનાહગુજી હયૈં. મયૈં નૂરજહાન ઔર કમરકો અપની જમીન પર જિન્દા ન રહેને દૂંગા! (સયફસે) સયફ, મેરી અદાલતે આલિયામેં સબસે પહેલે ઉન્હીં દો મુલ્જીમોંકો હાજિર કરો.

સયફ—બહુત ખૂબ જહાંપનાહ. [સયફ જાતા હય, અસ્લમ, નૂરજહાનસે પુછતા હય.]

અસ્લમ—(ગુસ્સેસે) ક્યૂં નૂરજહાન! અબ આંખ ઉઠા, ઔર દેખ, કે મયૈં વહી અસ્લમ હૂં, જિસ્સે તૂ મજબૂરીકી કિત્નતી રસ્સીયોંસે બાંધ કર, કમરકો લે ભાગી થી, મગર મેરે શોરો પુકારસે ઇન બહાદુર નમક-હલાલ લોગોંને આકર મુઝે રિહા કિયા. વહી મયૈં હૂં, કે આજકે દિન તુમ દોનોંકે રિશ્તયે હયાતકી બાજી; મેરી એક બાતમેં માત હય. તુમ જાનતે હો, કે તુમ કૌન હો, ઔર કિસકે હુઝૂર ખડે હો?

નૂરજહાન—મયૈં રહમત હૂં, ઔર ગુનાહકે હુઝૂર ખડી હૂં.

કમર—મયૈં એક કુરબાનીકા બર્રા હૂં, ઔર ફનાહકે હુઝૂર ખડા હૂં.

અસ્લમ—નૂરજહાન! યહાંભી તેરા કોઇ હિમાતી હય? તેરી પનાહ હય?

અબયાત.

નૂરજહાન—(હિમ્મતસે.)

સચ્ચાઇ હય કુવ્વત, તો સિદાકત મેરા ખંજર,
ઈમાન હય ઝંડા મેરા, નેકી મેરા બકતર.
લુટ જાઉંગી, કટ જાઉંગી, શિકવા ન કરૂંગી!
ઇમાન જીયેગા, તો મયૈં સૌ બાર મરૂંગી!

અસ્લમ—દુનિયા બહિસ્ત હય!

કમર—શહાદસે બેઇમાનોંકે લિયે.

અસ્લમ—દૌલત ખુદા હય.

નૂરજહાન—કાફરોંકે લિયે, શયતાનોંકે લિયે !

અબયાત.

અસ્લમ—(નૂરજહાનસે)

લાશ જબ જાયેગી ગોરિસ્તાંમેં પાયેમાલકો,
કૌન જૂઝ બાદે ફના પૂછેગા તેરે હાલકો ?

નૂરજહાન—આયેગી રોતી ઘટાયેં ખોલે સરકે બાલકો,

કમર—ઉઠઠેગા હર ઇક બગોલા મેરે ઇસ્તકબાલકો.

[નકીબ આકર અર્જ કરતા હય.]

નકીબ—આલમઆરા ! દો વકીલ, ઇન મુજરિમોંકી તરફસે હાજિર હોના ચાહતે હયૈં.

અસ્લમ—હાજિર કરો. [નકીબ જાકર, ખાવર ઔર ઘસીટાકો રવાના કરતા હય, ખાવર, ખુદકો છુપાનેકે લિયે; હાથમેં એક પોટલી લેકર, બેરિસ્ટરકા ભેસ કિયે, મએ ઘસીટાકે, જો અપના બેરિસ્ટરકા જુબ્બા પહેને હુએ આતા હય. દોનોં ઝુકકર અસ્લમકો તઅઝીમી સિજદા કરતે હયૈં.]

ખાવર }
ઘસીટા } —આદાબ હુઝૂર.

[અસ્લમ, દોનોંકો, નૂરજહાન ઔર કમરકા વકીલ સમઝકર સવાલ કરતા હય.]

અસ્લમ—કયૂં વકીલો ? કૌનસી કાનુની કિતાબકી હિમ્મત પર યહાં આનેકી જુરઅત કી ? [ખાવર, બગલમેંકી પોટલી બતાતા હય.]

ખાવર—હુઝૂર, ઇસ કાનુને ઈંટુલ શહાદતકે હિમાયત પર હાજિર હુવે.

અસ્લમ—(નામ સુનકર અજબમેં) ઈંટુલ શહાદત ? યેહ ક્યા વહશત ? મયૈંને તો યેહ નામભી ન સુના ! કિતાબ પેશ કરો.

[ખાવર, પોટલી ખોલકર કિતાબકે બદલેમેં એક ઈંટ પેશ કરતા હય, અસ્લમ, ઉસે દેખકર તયશમેં આતા હય.]

અસ્લમ—ઓ ગુસ્તાખ વકીલો ! યે કયસી નાજેબા હરકત ? પઢો ! ઇસકા કાનુન સુનાવ, ઈંટકી શહાદત દિખાવ, વર્નાઃ—

બયત.

જાર હોગે ઇસ્સેહી, આયે હો જિસકે જોર પર,
હોગી યહી ઈંટ ઇસ્તાદા તુમ્હારી ગોર પર.

બાવર—સુનિયે હુજૂર. (પઢતા હય.) ઓ મગરૂર ઇન્સાન ! સુન. મયઁ ઉસ દીવારમેં થી, જિસકી આડમેં તૂ નૂરજહાનકી ઇસ્મત બિગાડને જાતા થા. (અસ્લમ ચોંકતા હય.) મયઁ તેરે ઉસ મહેલમેં થી, જિસમેં તુને બેગુનાહ માંકા તાજ છીના. મયઁ જોહરાકે કયદખાનેમેં, તેરી જસ્નગાહમેં, નૂરજહાનકે મકબરેમેં થી, ઔર આજ અય જોહુહાક, તેરે દરબારમેં આઇ હૂં, ઇન દો બેગુનાહોંકી સિફારિશકો, તકદીરખાં વકીલકો લાઇ હૂં—

અસ્લમ—તુમ્હારી બાતમેં ફર્ક હય !

[બાવર ઓર ઘસીટા જલ્દીમેં બોલતેહી જાતે હયઁ.]

બાવર—(ઇંટ બતાકર) મગર તુમમેં ઓર ઇસિમેં ફર્ક નહીં.

ઘસીટા—ઇસકી જાતભી ફના હય ! ઓર તુમ્હારી જાતભી ફના હય.

બાવર—ઇસકા નામભી જફા હય. ઓર તુમ્હારા નામભી જફા હય !

ઘસીટા—યે સંગદિલ હય :—

બાવર—ઔર તુમભી સંગદિલ હો.

ઘસીટા—ઇસકોભી ઉરૂજો જવાલ હય.

બાવર—ઔર યેભી પસ્તી ઓર બુલંદગીસે પામાલ હય.

અબયાત.

ખાક હો નાદાન તુમભી, ઓર યેભી ખાક હય,
ફર્ક હય ઇતના; કે તુમ નાપાક હો, યે પાક હય.
સુર્ખ હય જાહિરભી, ઔર બાતિનભી સુર્ખ ઇક રંગ હય !
હય તુમ્હારા સુર્ખ મુંહ, પર દિલકા કાલા રંગ હય !

અસ્લમ—જબાંદરાજ તકદીરખાં ! જરા આવો હોશમેં ! કિસકો સુના રહે હો યે તુમ બાતેં જોશમેં ? મુઝે પહેચાનતે હો ? મેરે

ગયબકો જાનતે હો ? (નૂરજહાન ઔર કુમરસે) નૂરજહાન ઔર કુમર ! મેરા હુકમ તુમ દોનોંકો જિન્દા જલાયેગા !

બાબર—(જોરસે) ઔર મેરા હુકમ તેરે સરસે તાજ ઉતરવાયેગા !

[અહેલે મહફીલ, બાબરકી જબાંદરાજીસે દંગ હોતે હયઁ.]

બયત.

જાન ! તકદીરબાં, તકદીરપે બાબર હું મયઁ,
ફૂંક દૂંગા તુઝે નાદાન; કે બાબર હૂં મયઁ.

[બાલ ઉતારકે જાહિર હોતા હય, અસ્લમ ઔર અહેલે મહફીલ ચોંકતે હયઁ.]

અસ્લમ—ઓ ખુદા ! યેહ કોન ! (પહેચાનકર) શાહ બાબર ? (ઘોડેપરસે ઉતર કર ઝુકતા હય) રહમ ! મેરી તકદીરકે ઇન્કલાબ ! રહમ !

[બાબર; સીટી બજાતા હય, આકર ફોજી સિપાહી; ભાલે લિયે, અહેલેકારોંકી તરફ નિશાના કિયે ખડે રહેતે હયઁ, સબ પુતલેકી તરહે થમ હો જાતે હયઁ.]

બયત.

કુમર—(અસ્લમસે)

જુલ્મ કર, ઔર જુલ્મ સહે, અસ્લમ, યહી તકદીર હય !
નૂરજહાન—હમ હયઁ જંજિરોંમે; તો તૂભી તહે શમશીર હય !

[બાબર, હુકમકા હાથ ઉઠાયે ખડા હય. સયફ, સર ગિરબાંમેં ડાલકર ચુપ હય. અસ્લમ, પેશાનીપર હાથ રખકર અફસોસ કરતા હય, કુમર ઔર નૂરજહાન, શુક્રિયા અદા કરતે હયઁ.]

તબ્દીલ

તહૈયર.

બાબ તિસરા—દિખાવ છઠ્ઠા.

ઘસીટેકા મકાન.

[ફૂક્કડ ઔર ઘાસલેટ, મર્દાના કમરેસે બાહેર આકર અફસોસ કરતે હયૈં.]

ઘાસલેટ—હાયરે ઇશ્ક ! તેરા ખાના ખરાબ ! કલસે ન દાના ન આબ ! (ફૂક્કડસે) દોસ્ત, ઇસીકા નામ ઇશ્ક ટેં ટેં હયૈં.

[ફૂલઝડી, અંદરસે પુકારતી હય.]

ફૂલઝડી—મિસ જુલ્ફન ? મિસ જોબન ? ખાના તૈયાર હય.

ફૂક્કડ—(ઘબરાકર) અરે બ્હો બાઇ !

[મર્દાના કમરેમેં ઘુસ કર, દરવાજા બંદ કર લેતા હય, ઘાસલેટ દરવાજા ખોલને ચાહતા હય; મગર નહીં ખુલતા હય.]

ઘાસલેટ—ક્યૂં બે ? નહીં ખોલતા ? ય્હે તો મેરા જેલખાના હય !

[દરવાજા ન ખુલનેસે જનાના કમરેમેં છુપતા હય, ફૂલઝડી, જુલ્ફન; જોબનકી તલાશમેં આતી હય, બડબડાતી હય.]

ફૂલઝડી—હાય ! હાય ! ઇન મિસોંકા ખાના ખરાબ ! ન ખાના સુઝતા હય ન દાના ! જન્ટલમેનોંકે ઇમાન બિગાડતી ફિરતી હયૈં, ઇધર ઉધર નજરકા બિગાડતી ફિરતી હયૈં !

[સયફ, કૈદસે ઘબરાયા હુવા ભાગતા આતા હય.]

સયફ—માઇ ! બાઇ ! ખુદાકે લિયે મુઝે કહીં છુપા ! મયૈં દુખિયા કૈદી, જેલસે ભાગકર આયા હૂં, ખાવર બાદશાહકે જુલ્મસે બહુત ઘબરાયા હૂં.

ફૂલઝડી—જેલસે ભાગકર આયા હય ? જબ તો જરૂર કુછ ફસાદ મચાયા હય ! શાયદ તૂ લૂટેરા યા ચોર હય, બદમઆશ હરામખોર હય !

સયફ—નહીં બીબી. મયૈં, અસ્લમ બાદશાહકા ખિદમતગાર હૂં. પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી, ફરમાબરદાર હૂં. (બટવા દેતા હય) લો ય્હે બટવા, ઔર મેરી જાન બચાવ, દુખસે છોડાવ ! [ફૂલઝડી બટવા લેકર, કમરેમેંસે ખાલી ચાવલકી બોરી લાકે, સયફકો દેના ચાહતી હય, જિસપર ચાવલકા લેબલ લગા હુવા હય.]

ફૂલઝડી—લો, ઇસ ચાવલકી ખાલી બોરીમેં છુપ જાવ, જાન બચાવ. [સયફ, ઘબરાટમેં જલ્દીસે બોરીમેં છુપતા હય, ફૂલઝડી, બોરીકા ફાંસા બંદ કરકે, ઉસ બોરીકો એક તરફ કરકે જાતી હય, મસરૂર, ઘસીટેકે લિબાસમેં દસ રૂપયકીં ઉમ્મેદસે ફિર બડબડાતા આતા હય.]

મસરૂર—(ખુદસે) કયા કરૂં ! ઇન બાલોંકો નોચકે ખા લૂં ? ઇસ ટોપીકો ચુલ્હેમેં ડાલૂં ? મયઁ અપને ઇન્આમકે રુપય લૂંગા ! કભી ન છોડૂંગા ! [લઠમાર, કોટ ધોકર લાતા હય, મસરૂરકો દેના ચાહતા હય.]

લઠમાર—(મસરૂરસે) લો સાહેબ, યેહ કોટ લો, પયસે દો.

મસરૂર—(ખુદસે) અરરર ! ધોબી કોટ લાયા, અબ પયસે કહાંસે લાઉં ? બ્હેતર હય કે મુકર જાઉં. (લઠમારસે) મેરા કોટ તો મેરે તનપર હય.

લઠમાર—ફિર કરતા હય નહીં ? લેતેભી નહીં, ઔર દેતેભી નહીં ?

મસરૂર—તુમ ધોબી હો યેહ મયઁ જાનતા હૂં, મગર કોટ મેરા હય, યેહ નહીં માનતા હૂં.

લઠમાર—અગર ઇસ કોટ લેનેસે કિયા ઇનકાર, તો યાદ રખ, મયઁ હૂં આજ કલ જિન્દગીસે બેજાર ! તુઝે માર કર મયઁભી મરૂંગા, મગર પયસે નહીં છોડૂંગા. [તકરાર સુનકર ફક્કડ, દરવાજેસે સર બાહેર કરકે લઠમારકો લડતે દેખકર ખુશ હોતા હય.]

મસરૂર—ભાઇ ! અભી તો તુમ જાવ, પાંચ મિનીટકે બઅદ વાપસ આવ, તુમારા હિસાબ ચુકા જાવ.

ફક્કડ—(ખુદસે) વાહ ! શુરૂઅ હુવા ઘોટાલા ! યા અલ્લાહો તઆલા ! વન્સ મોર !

[ફક્કડ, ફિર કમરેમેં છુપતા હય, લઠમાર ચિઢતા હય.]

લઠમાર—(મસરૂરસે) ક્યૂં ? ખોપરી ખુજલાતી હય ? શરમ નહીં આતી હય ? [લઠમાર, લઠ ઘુમાતા હય, શોર સુનકર ઘાસલેટ, દરવાજેસે સર બાહેર નિકાલતા હય, ઔર બોરીકો હિલતી હુઇ દેખકર, કુછ ભેદ સમઝકર ખુશ હોતા હય.]

ઘાસલેટ—(ખુદસે) આવો ! ચુહા ફૅસા. બિચારેકા બુરા હાલ હય ! ઇસીકા નામ ઇસ્કુ ટૅ ટૅ હયૈ.

[ઘાસલેટ, ફિર છુપતા હય, લડમાર તાકીદ કરતા હય.]

લઠમાર—અબ તો મયૈં જાતા હૂં, થોડી દેરકે બઅદ વાપસ આતા હૂં, મયૈં રૂપય લૂંગા, કભી નહીં છોડુંગા.

[લડમાર જાતા હય, મેરી આતી હય, ઔર મસરૂરકો ઘસીટા સમઝકર સલામ કરતી હય.]

મેરી—ક્યૂં ડિયર ? આજ ફિર તુમ સ્ટેશનસે લોટ આયે ? ક્યા લડકિયાંકે શૌહર સાથ નહીં લાયે ?

મસરૂર—(ખુદસે) યા ખુદા ! તૂ બચા ! (મેરીસે) દેખો મેમ સાહેબ, ફિર ફયસલા કર લો; કે મયૈં તુમ્હારા બાપ બનું યા ઘરવાલા !

મેરી—ડિયર, તુમ્હેં મયૈંને એક્ટરી ઇસ લિયે નહીં સિખાઇ, કે તુમ મેરેકે બાપ બન જાવો ! અચ્છા, સબ બનના સીખે, (હઁસકર) મગર મેહતર બનના ન સીખે ?

મસરૂર—(ઘબરાકર) મેહતર ? અરે તોબા યેહ ક્યા આફત !

[મસરૂર જાયા ચાહતા હય, ઘસીટા આતેહી ઉસે બોડતા હય.]

ઘસીટા—(અપની શકલકા દેખકર મસરૂરસે) અબે તૂ કૌન ? મેરા ફોટોગ્રાફ ?

મસરૂર—(ધક્કા લગનેસે ચિઢકર) તૂ કૌન ?

[મેરી, દોનોંકો ગૌરસે દેખતી હય.]

ઘસીટા—(મેરીકો દિખાકર) મયૈં ઇસકા શૌહર.

મસરૂર—ઔર મયૈં ઇસકા પિદર, બઅદ ઉસકે શાયદ મેહતર.

[દોનોંકા હમ સૂરત દેખકર મેરી હયરત હોતી હય.]

મેરી—(ખુદસે) ઓ ગૉડ ! યેહ ક્યા હય તમાશા ! યેહ કયસા ધોકા !

ઘસીટા—(ખુદસે) યેહ ક્યા બકતા હય પાગલ ! (મસરૂરસે) પિદર ઔર મેહતર ? અરે આઇ એમ હર હજબન્ડ, ઘસીટા બેરિસ્ટર ! તૂ કૌન હય રિજાલા ?

મસરૂર—તુમ સબકા બાપ; કાશીવાલા.

ઘસીટા—(અજબમેં) કાશીવાલા ? તૂ યહાં ક્યૂં ઘૂસા ડરટી કાલા ?

મેરી—જાવ યૂ ટીનપૉટવાલા !

મસરૂર—હમ દેકે ન ડરાવ, બાપ બનનેકે રૂપય લાવ !

[ઘસીટા મારને ધસતા હય.]

ઘસીટા—જાવ યૂ રૂપયવાલા ! (મસરૂર અપનેકો બચાતા હય) યૂ ઘાસલેટ પીનેવાલા ! [મસરૂર મારે ડરકે ભાગતા હય, ઘાસલેટ; નામ સુનકર, અંદરસે ઘાસલેટ જવાબ દેતા હય.]

ઘાસલેટ—ડિયર, આયા તુમ્હારા ઘાસલેટ ! (દરવાજા ખોલકર, એક કદમ બાહેર રખકર, ઘસીટા ઔર મેરીકો દેખકર ચોંકતા હય. ખુદસે) અરરર ! યેહે તો કોઇ ઔર હય !

[ઘાસલેટ, ફિર કમરેમેં છુપતા હય, મેરીકી નજર ઉપર જાતી જાય, મગર ખામોશ રહેકર દરવાજેકે તરફ દેખા કરતી હય.]

ઘસીટા—(મેરીસે) ડિયર, આજ તુમ્હારી સૂરત મુઝે અચ્છી નજર આતી હય, દિલકો લુભાતી હય ! (ખુશ હોકર, મેરીકો ગલે લગાતા હય) અરે વાહરે મેરી કૂકડ઼ !

[કૂકડ઼; આવાજ સુનકર, કૂકડ઼, દર ખોલકર, સર બાહેર કર, આહિસ્તા જવાબ દેતા હય.]

કૂકડ઼—આયા ડિયર. (ઘસીટા ઔર મેરીકો દેખકર) અરરર ! યેહે તો ઔર હયેં. [કૂકડ઼, ફિર કમરેમેં છુપતા હય, મેરીકી નજર કૂકડ઼ પરભી જાતી હય, દેખકર ઘબરાતી હય.]

મેરી—(ઘસીટાસે આહિસ્તા) ડિયર, ફિર ચોર ઘુસા ઇસ કમરેમેં !

ઘસીટા—(આહિસ્તા) કિધર ? [મેરી દોનોં કમરે બતાતી હય.]

મેરી—(આહિસ્તા) એક ઇધર, એક ઉધર.

[લઠમાર, ફિર આકર, ઘસીટાકો મસરૂર સમઝકર પયસા માંગતા હય.]

લઠમાર—(ઘસીટાસે) લાવ પયસે.

ઘસીટા—(અજબમેં) પયસે કયસે ?

[ઘાસલેટ, ફિર દર ખોલકર દેખતા હય.]

લઠમાર—અજી ઇન્કાર ન કીજિયે, મેરે રૂપય દીજિયે, નહીં તો માર ખાવોગે, મારે જાવોગે ! [લઠમાર, લઠ ફિરાતા હય, લઠ મેરીકો લગતી હય, સયફ, ચિલ્લાતી હય, ઘાસલેટ, મેરીકો દેખકર ખુશ હોતા હય.]

ધાસલેટ—એક્સલન્ટ ! એક્સલન્ટ !

[ધાસલેટ છુપતા હય, ફૂક્કડ દર ખોલકર સબકો દેખકર પુકારતા હય.]

ફૂક્કડ—વન્સ મૉર ! [તાલી બજાકર ફૂક્કડ છુપતા હય, હકીમ ફાની આતા હય, ઔર ઘસીટાકો મસરૂર સમઝકર પયસે માગતા હય.]

ફાની—(ઘસીટાસે) લાવો પયસે.

ઘસીટા—પયસે કયસે ?

ફાની—દવાકે, ઔર કયસે ?

ઘસીટા—(અજબમેં) અબે તુમ કિધરસે આ રહે હો મેરે કર્જદાર ? (ફાનીસે) તૂ કૌન હય મનહૂસ ?

ફાની—હકીમ જાલીનૂસ, મટીયા ફૂસ. ખાંસીકો સફા કી; પયસે લાવ, હાથ ગરમાવ.

ઘસીટા—કિસકો થી ખાંસી ? ચલા જા, નહીં તો દે દૂંગા ફાંસી !

મેરી—(ઘસીટાસે અલગ) ડિયર, મુઆલુમ હોતા હય; કે યેહ સબ કિસી કાશીવાલેકો સમઝકર, ભૂલમેં આતે હયેં, તુમકો સતાતે હયેં. ક્યૂં; કે ઉસકા ચેહેરા આપસે કુછ મિલતા હુવા નજર આતા થા.

[ઘસીટેકી નજર બોરી પર જાતી હય, સબકો ટાલનેકે લિયે, સબકો બોરી દેના ચાહતા હય.]

ઘસીટા—અચ્છા, તુમ તીનોં યેહ ચાવલકી બોરી હય; લે જાવ, ઉસકે ચાવલ તકસીમ કરકે ખાવ, ઝગડા ચુકાવ.

[તીનો, બોરી ઉઠાતે હયેં, સયફ, ઘબરાકર બોરીમેંસે સર બાહેર નિકાલતા હય, તીનોં, બોરીકો ફેંક દેતે હયેં, સયફ ચિલ્લાતા હય, ઘસીટા ઔર મેરી ચોંક કર હયરત હોતે હયેં.]

ફાની—(હટકર) અરે ભૂત ! (સયફ સબકો ડરાનેકે લિયે લોટતા હય, ફાની ડરતા હય) ખુદા ! બચા !

[ફાની ડરકર ભાગ જાતા હય, લઠમાર ઘબરાતા હય.]

લઠમાર—શયતાન ! ઓ યજદાન ! (સયફ, લઠમારકે તરફ લોટતા હય, લઠમાર ઘબરાતા હય) અરે મેરે બાપ !

[લઠમાર ભાગ જાતા હય, ઘસીટા, નજદીક જાકર, સયફકા મુંહ ગૌરસે દેખકર, પહેચાનતા હય.]

ઘસીટા—ભુત ઔર શયતાન નહીં, કોઈ ચોર હય, ઇન્સાન હય. (ઘસીટા, મહીના કમરેકા દરવાજા ખોલતા હય, ઔર ફૂક્કડકો દેખકર ચોંકતા હય) વલ્લા ! યહાંભી ડાકુ મુંહજોર !

[ડરકર પીછે હટને જાતા હય, સયફકી ઠોકર લગનેસે ગીરતા હય, ફૂક્કડ બાહેર આકર ખુશ હોતા હય.]

ફૂક્કડ—વન્સ મોર ! [મેરી, ડર ડરકર જનાના કમરા દેખતી હય, ઔર અંદર ઘાસલેટકો દેખકર ચોંકતી હય.]

મેરી—ઓ માઇ લૉર્ડ ! ઇધરભી ચોર ! (ઘાસલેટ કમરેમેંસે બાહેર આતા હય, મેરી ઉસે પૂછતી હય) તૂ કૌન હય ?

ઘાસલેટ—(ફૂક્કડસે) અબે ઓ મિસ્ટર પેં ? પેં.—અરે ટેં ટેં ? ઇસ ઘરમેં ક્યૂં આયા ? ક્યા પુલીસકા ખટકા નહીં ખાયા ?

ફૂક્કડ—જબ ઇશ્કમેં દિલ અટકા, જુલ્ફનને જુલ્ફકી ફાંસીમેં લટકા; દિયા ઝટકા, તો બંદા ખુદ બ ખુદ ઇધર આ પટકા.

મેરી—(ઘાસલેટસે) મિયાં ઘાસલેટ ! તૂ ક્યૂં હોને આયા યહાં મૌતકી ભેટ ?

ઘાસલેટ—મેમ સાહેબા ! મુઝે જોબનકે ઇશ્કને ઝટકા, મયૈં નાચાર ઇધર આ અટકા.

ઘસીટા—(ઘબરાકર) મ-મ-મ-મેરી, પુલીસકો બુલા, મેરા દિલ ધડ્કા ! (પુકારતા હય) ; પુલીસ ! પુલીસ ! [પુલીસકા નામ સુનકર, જોબન, ઘસીટેકે પીછેસે આતી હય.]

જોબન—પુલીસ કિસ લિયે ? કૌન ચોર ?

ઘસીટા—(ફૂક્કડકો બતાકર) યહે હરામખોર !

[જોબન, ગડબડમેં, ફૂક્કડકો ઘાસલેટ સમઝકર ગલે લગાતી હય, ફૂક્કડ, ખુશ હોતા હય.]

જોબન—યહે તો હય મેરા પ્યારા ઘાસલેટ, (ઘાસલેટકી જગેહ ફૂક્કડકો દેખકર ચોંકતી હય) યહે ઘાસલેટ નહિં, કોઈ ચોર હય !

[ડર કર પીછે હટને જાતી હય, સયફકી ઠોકર લગનેસે ગીરતી હય, ફૂક્કડ ખુશ હોતા હય.]

ફૂક્કડ—વન્સ મોર ! વન્સ મોર !

જોબન—(ફૂક્કડસે) ચુપ મુવા ચોર !

[મેરીકે પીછેસે જુલ્ફન આતી હય, ઔર ગડબડમેં ઘાસલેટકો ફૂક્કડ સમઝકર ઉસકા બચાવ કરતી હય.]

જુલ્ફન—કૌન ચોર ? (ફૂક્કડ સમઝકર ઘાસલેટકો પહેલુમેં દબાતી હય, ઘાસલેટ હંસતા હય) બહેન, યેહ તો હય મેરા ફૂક્કડ (ફૂક્કડકી જગેહ ઘાસલેટકો દેખકર ચોંકતી હય.) બચા ખુદા ! યેહ તો કોઈ ઔર હય !

ઘાસલેટ—બંદા ઇશ્ક દે દે હય.

ઘસીટા—(અચંબમેં) ખુદાવંદા ! સબકી ખોપરીયોંમેં ભેજા ઓંધા ફંસા હો ગયા !

જુલ્ફન—(ફૂક્કડકો દેખકર) અરરર ! ભૂલી. મેરા પ્યારા ફૂક્કડ તો યહાં હય. [દૌડકર ફૂક્કડકે ગલે લગાતી હય.]

જોબન—(ઘાસલેટકો દેખકર) ઔર મેરા ચહીતા ઘાસલેટ યહાં હય.

[દૌડ કર ઘાસલેટકો ગલે લગાતી હય.]

ઘસીટા—(અજબમેં) યા અલ્લાહ ! મયૈંહી દીવાના હો ગયા, યા મેરા ઘર બદલ કર પાગલખાના હો ગયા ?

મેરી—બેવકૂફ છોકરીયો, ચોરોંસે ન મિલો, દૂર રહો !

જોબન—પપા, યેહ ચોર નહીં, મેરા દિલપસંદ શૌહર ઘાસલેટ હય.

જુલ્ફન—ઔર યેહ મેરા મંઝૂરે નજર ફૂક્કડ; જન્ટલમેન, અપ ટુ ડેટ હય.

મેરી—ડિયર ઘસીટા, જો બેટિયોંકી મરજી, વોહી હમારી મરજી. હાથ મિલા દો, ઝઘડા ચુકા દો.

ઘસીટા—અચ્છા; આવો, હાથ મિલાવો, મજે ઉડાવો.

[ઘસીટા, ચારોંકા હાથ મિલાકર દુઆ દેતા હય.]

બયત.

તનકે હસ્તીસે ભરે જબ તકકે પયમાને રહે,
દોનોં યેહ પરવાને ઇન શમ્ઓંકે દીવાને રહે.

[સયફ, લોટકર નજદીક આતા હય, ઔર સબસે આજીજી કરતા હય.]

સયફ—ઠોકી મારસે પીઠ સુઝકર ગહેલા હો ગઇ? કોઇ રહેમ કરો, મુઝે છોડો!

ઘસીટા—તૂ કૌન હય મુરદાર?

સયફ—સયફ, નામદાર.

ઘસીટા—સયફ મૂજી? અસ્લમકા સેક્રેટરી? (ઘાસલેટ ઔર કુક્કુડસે) ઇસે રાસતેમેં છોડ આવો; કે ગાડીકે પૈહેસે, ઔર હાથીકે પથરસે દબકર મર જાય, જહન્નમકે ઘર જાય. [સયફ, સબકે તરફ લોટતા હય, સબમેં ગડબડ હોતી હય.]

સયફ—અરે યારો? બે મૌત મત મારો!

મેરી—પ્યારે! ઇસ હદિયેકો ખાવરકી દરબારમેં પહુંચાયેંગે, નલેકા, કુમર ઔર દિલકશાકી નજર કર આયેંગે.

ઘસીટા—યેહે સલાહ દુરસ્ત હય. [સબ ખુશીકા ગાના ગાતે હયેં.]

ગાના.

જોબન
જુલ્ફેન } ફાધર જંગલી, મમા પગલી, હમ હય બડી દાના,

મેરી
ઘસીટા } નૌકર ઉલટા, ચાકર ઉલટા, હર યેક દીવાના!

કુક્કુડ—આબ ન દાના,

ઘાસલેટ—થા જેલખાના!

મેરી
ઘસીટા
જુલ્ફેન
જોબન } કિસમતકા ઘોટાલા થા સારે ઘરમેં.

સબ—અબ મિલકર સાગર સબ ઉડાઓ.—ફાધર.

[ઘાસલેટ ઔર કુક્કુડ સયફકી બોરી ઉઠાતે હયેં, સયફ ચિલ્લાતા હય.]

સયફ—યા અલ્લાહ! સયફ મરા! [સબ જાતે હયેં.]

બાબ તીસરા—દિખાવ સાતવાં.

ખાવરકા મહેલ.

[શાહ ખાવર, તખ્તપર રૌનક અફરોજ હય. દિલકશ ઔર હસરત, પાસ બયઠી હયૈં. અહેલેકાર અપની જગેહપર હાજર હયૈં. નકીબ, મોજુદ હય. રામિશગરેં નાચકે ગાતી, મજલિસકો રિઝાતી હય. ખાવર દિલકશકો રંજીદા દેખકર, ઉસે તસ્કીન દેતા હય.]

ખાવર—દિલકશ, જો ઇન્સાફ મયૈંને કિયા હય, ઉસકા આઇના તુમ્હારે સામનેહી આતા હય. (નકીબસે) નૂરજહાન ઔર કુમરકો બુલાવો. (નકીબ પીછે હટકર, અંદર ઇશારા કરકે નૂરજહાન ઔર કુમરકો બુલાતા હય, દોનોં આંતે હયૈં, આદાબ બજાતે હયૈં.) નૂરજહાન, અપની વફાદારીકા નતીજા ખામોશીસે દેખો, ઔર કુમર, અપની તાજ–પોશીકે લિયે તૈયાર હો. દોનોં બયઠો. (દોનોં બયઠતે હયૈં. નકીબસે) નકીબ, અસ્લમકો હાજિર કરો. (નકીબ ઝુકકર જાતા હય.)

[અસ્લમ, મયએ સિપાહીકે આતા હય, ઔર દોઝાનુ હોતા હય. કુમરકો, ઉસે દેખકર ઉસકા સિતમ યાદ આતા હય.]

કુમર—અસ્લમ ! આજ તેરા ઇન્સાફ ઉસીકે રેહમકા મુહતાજ હય, જિસકી મદદસે તૂને ખાન્દાન ઔર સલ્તનતકો બરબાદ કર ડાલા !

ખાવર—બોલ ? બેઇમાન, નાફરમાન ? તેરા સયફ મેરે કુયદખાનેસે ભાગકર કૌનસી જમીનકે પરદેમેં છુપા હય ?

[અસ્લમ, ગુમાન ઔર ગુરૂર ભૂલકર, અપની હાલત પર બેઅખ્ત્યાર રોતા હય.]

અસ્લમ—અય નોશીરવાને સાની ! મયૈં શરમિન્દા હૂં, ઔર અફસોસસે ઇજહાર કરતા હૂં; કે મેરી જુલ્મરાનીકા બાઇસ સયફકી શરારત થી ! મયૈં ઉસ શરીર, ખુશામદીકી બાતોંપર ભૂલા, બહેકાને સિખાનેસે ધમંડ ઔર ગુમાનમેં ફૂલા ! તોબા કી, મુઆફ કરો ! શાહ સલામત, અબ મેરી એક આખરી આરઝૂ હય; કે મુઝે મેરી માસે મિલ લેને દો !

બાવર—(હઁસકર) મા ? દુખજદી મા, તેરે જુલ્મસે તંગ આકર મર ગઇ ! નાપાક દુનિયાસે કુચ કર ગઇ.

અસ્લમ—(હયબતસે) મર ગઇ ? (ઠહેરકર) મા મર ગઇ ? (દોનોં હાથોંસે પેશાનીપર થપ્પડ મારકે રોતા હય) મેરી આકિબત ખરાબ હો ગઇ ! (રોતા હય) અય જીશાન સુલ્તાન ! મુઝે મરનેસે પહેલે અપની માકે કદ્મસે મિલ લેને દો !

બાવર—તેરી મૌત ઇતની મુહલત નહીં દે શકતી ! હાં, એક તસ્વીર મેરે મહેલમેં આવેજા હય, વ્હો પાંચ મિનટકે લિયે દેખ સકતા હય, તોબા કર સકતા હય !

અસ્લમ—(આજજીસે) બહેરે ખુદા ! મુઝે દિખાદો !

[બાવર, તાલી બજાતા હય, પીછેકા પરદા ખીંચા જાતા હય, જોહરા: બ હાલતે તસ્વીર નજર આતી હય.]

બાવર—(અસ્લમસે) લે દેખ !

[અસ્લમ, માકો દેખકર; અપને કિયે હુવે જુલ્મ યાદ આનેસે, બેએખ્ત્યાર રોતા હય, સર પીટતા હય, બાલ નોંચતા હય.]

અસ્લમ—આહ ! અમ્માજાન ! મયઁ જાલિમ ! જફાકાર ! મૂજી ! ગુનાહગાર ! તેરી કદર ન કર સકા ! (રોતા હય) બોલ અમ્મા, બોલ ! તેરા તાજ ઉતારનેવાલે જાલિમ હાથ તુઝસે રહમ માગતે હયઁ ! (ઇન્તેજારીસે દેખકર) ઓ ખુદા ! માકી પેશાની પર ખૂની પસીના નમૂદાર હુવા ! (જોહરા, અસ્લમકી તરફસે મુંહ ફિરાતી હય, અસ્લમ, હયરત હોતા હય) હાય ! કિસમત ! મેરી મલઊન સૂરતસે માકી મૂરતને મુંહ ફેર લિયા ! (માસે) આહ ! અમાં ! અમાં ! યગાને બદલે, બેગાને બદલે, જહાન બદલે, જમીન બદલે, મગર મા, તૂ ન બદલેગી ! બોલ અમ્મા, બોલ ? મેરે ખૂનકી કસમ, બોલ ? મામ્તા ભરે દૂધકી કસમ, બોલ ? વર્ના:-

બયત.

હોગી ન તાબે સબ્ર દિલે બેકરારસે,

[સિપાહીકી કમરમેં ખંજર દેખાતા હય.]

ખૂંકા બહા લું વાર મયઁ ખંજરકી ધારસે.

[જલ્દીમેં, સિપાહીકા કમરસે ખંજર ખીંચ કર, અપનેકો મારા ચાહતા હય, બાવર ઉસે રોકતા હય.]

ખાવર—ઠહેરો! [તસ્વીરકા આઇના ખીંચા જાતા હય, જોહરા, ચોખટસે નિકલ કર બોલતી હય.]

જોહરા—અસ્લમ! ઠહેરો, ખુદકુશી ન કરો. મેરા દૂધ જોશ કર આયા, મેરી મામ્તાકા દરિયા ઉછલ આયા.

[જોહરા, પીછે હટતી હય, અસ્લમ, હયરતમેં ખડા રહેતા હય, દિખાવ બદલકર દરબાર નજર આતા હય, જોહરા, સીઢી પર ખડી હય, ઉસે દેખકર અસ્લમકે દિલમેં મુહબ્બતકા જોશ પયદા હોતા હય, વ્હો દૌડકર જોહરાકે પાંવ પર ઝુકતા હય.]

અસ્લમ—અમ્મા! પ્યારી અમ્મા! મુઝે બક્ષો!

[જોહરાકે દિલમેં રહમ આનેસે, વ્હો અસ્લમકો બક્ષાતી હય.]

જોહરા—(અસ્લમકે સરપર હાથ રખકર) બક્ષા બેટા, મયંને બક્ષા. (ખાવરસે) આલીજાહ! આપભી બક્ષો! [નકીબ તાજ લાતા હય.]

ખાવર—તુમ્હારી સિફારિશસે મજબૂર હૂં. (કુમરસે) કુમર, અસ્લમકા તાજ તુમ્હેં પહેનાતા હૂં, ઔર નૂરજહાન જયસી મર્દાના ઔરતકો તુમ્હારી મલેકા બનાતા હૂં. (નૂરજહાન ઔર કુમરકા હાથ મિલાકર, કુમરકો તાજ પહેનાતા હય) મુબારક હો યહે તાજ, દોનોં, ખુશીસે કરો રાજ.

જોહરા—ઔર મયંભી, આપકી મરજી દેખકર, આપકે ઇન્સાફકે સિલેમેં, અપને જિગરકા ટુકડા દિલકશ નજર કરતી હૂં.

ખાવર—મયં રાજી હૂં.

[જોહરા, ખાવર ઔર દિલકશકા હાથ મિલાતી હય.]

જોહરા—દોનોં સલામત; રહો તા કિયામત. બેટા અસ્લમ, મેરી વફાદાર કનીજ હસરત, તુમ્હારે પહેલૂકો આબાદ કરેગી. (અસ્લમ ઔર હસરતકા હાથ મિલાતી હય) સબ કુલફત બરબાદ હો, ખુશ રહો, આબાદ હો. [બસીટા આકર આદાબ બજાતા હય.]

બસીટા—આદાબ આલીજાહ.

ખાવર—બેરિસ્ટર સાહેબ! જિસ ફિરઔનકી અદાલતમેં મયં તુમ્હેં લે ગયા થા, (અસ્લમકો દિખાકર) દેખો, કે વ્હો આજ સચ્ચાઇ કે તખ્ત પર ઇમાનકા તાજ પહેને હુવે હય.

ધસીટા—(હઁસકર) હુઝૂર, મયઁભી એક ચીજ નજર કરને આયા હૂં, હદિયા લાયા હૂં.

ખાવર—હાં; લાવો, કયા હય; દિખાવો.

[ધસીટા, પીછેકી તરફ ઇશારા કરતા હય, ફૂક્કડ ઔર ધાસલેટ બોરી ઉઠાયે લાતે હયઁ. ધસીટા, બોરીકા મુંહ ખોલતા હય, સયફ, સર બાહેર નિકાલતા હય, સબ દેખકર અજબ હોતે હયઁ.]

ધસીટા—હુઝૂર, નજર લીજિયે, હદિયા કુબૂલ કીજિયે.

[સયફ, અપની તજવીજસે બોરીસે બાહેર નિકલતા હય, સબકો દેખકર મારે ડરકે હયરત હોતા હય.]

સયફ—(ખુદસે) અરરર! અસ્લમ બેચારા! અબ નહીં ફરેબકા યારા! (અસ્લમસે) તુમ શાહોસે શાહ મિલ ગયે, ઔર મયઁ રહે ગય ભઠિયારેકા ભઠિયારા.

ખાવર—બેરિસ્ટર સાહેબ, અયસે ખુશ મૌકેપર તુમને યહ તુહફા મુઝે દિયા, મગર મયઁ અબ ઇસે જહન્નમકી નજર કરતા હૂં.

[ખાવર, સયફકો ગોલી મારતા હય, વ્હો ગિરકર ચિલ્લાતા હય.]

સયફ—આહ! મરા! અરમાનમેંહી ચલા! [તડપકર મરતા હય.]

ફૂક્કડ—એક્સલન્ટ?

ધાસલેટ—વન્સ મોર.

બયત.

જોહરા—તારીકી મિટ ચુકી સિતમે બેઇમાનકી,

ખાવર—હસ્તી કુમરસે હો ગઇ,

સબ—નૂરે જહાનકી.

તમામ શુદ.

વિક્ટોરીઆ નાટક મંડળીઓનું ચોપડીઓનું લીસ્ટ.

કરશમએ કુદરત			
જ ઓરે ગૌહર			
ચિરાગે ચીન (સન્ટાય ઔર અલાદીન)			
બિક્રમ બિલાસ			
લયલો નહાર			
ખુરશીદ	૧		
ગોપીચંદ			
રામલીલા	૧		
નાંજા	૦		
અલીબાબા	૦		
દીલેર દીલશેર	૦		
આશકકા ખુન	૦		
નિગાહે ગફલત	૦		
તિલસ્માતે ગુલ	૦	૫	
સંગીન બકાવલી	૦	૪	
હવાઈ મજલીસ	૦	૪	
ઇન્દર સભા	૦	૪	

ગુજરાતી.

ભોલી ગુલ	૦	૮	
ગામરેની ગોરી	૦	૮	
અસલાજી	૦	૯	
નિમખાતુ	૦	૯	
તકદીરની તાસીર	૦	૬	૮
હક ઇનસાફ	૦	૮	૦
નેકબખત તેહેમીના	૦	૮	૦
કળાવતી	૦	૬	૦
મદન વસંત	૦	૬	૦
ગુણસુંદરી	૦	૪	૦

ફારસ ગુજરાતી.

નાણાં શીરીન	૦	૪	૦
વેહેમાયલી જર	૦	૪	૦
ગુસ્તાદ ધામટ	૦	૨	૦
મતલબ બેહેરો	૦	૨	૦
ચાલ મારા બાપ	૦	૨	૦
કાપલાની કચુમ્બર	૦	૨	૦
ખુદાબખશ	૦	૨	૦